

TAPIO MÄÄTTÄ – MIRJAMI PASO

JOHDATUS OIKEUDELLISEN RATKAISUN TEORIAAN

HELSINGIN YLIOPISTON OIKEUSTIETEELLISEN TIEDEKUNNAN JULKAISUJA

OIKEUDEN PERUSTEET | 37

TAPIO MÄÄTTÄ – MIRJAMI PASO

JOHDATUS OIKEUDELLISEN RATKAISUN TEORIAAN

Tämä teos on julkaistu 2025 Helsingin yliopiston / Helsingin yliopiston kirjaston Helda Open Books -kokoelmassa Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.fi>).

HELSINGIN YLIOPISTON OIKEUSTIETEELLISEN TIEDEKUNNAN JULKAISUJA

OIKEUDEN PERUSTEET | 37

Tämä teos on julkaistu valintakoe kirjana Helsingin yliopiston kustantamassa Forum Iuris -sarjassa vuonna 2019. Alkuperäisen teoksen näköispainos on julkaistu elektronisesti Oikeuden perusteet -sarjassa julkaisunumerolla 29. Tämä on julkaisun uudistettu painos, jonka sisältöä on päivitetty vuonna 2022.

OIKEUSTIETEELLINEN TIEDEKUNTA,
PL 4, 00014 HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINKI.FI/OIKEUSTIEDE

COPYRIGHT © 2022 TEKIJÄT JA HELSINGIN YLIOPISTON
OIKEUSTIETEELLINEN TIEDEKUNTA

ISBN 978-951-51-6973-0 (PAINETTU)
ISBN 978-951-51-6974-7 (VERKKOJULKAISU)
ISSN 2670-1219 (PAINETTU)
ISSN 2670-2681 (VERKKOJULKAISU)
DOI 10.31885/9789515169747

LAYOUT & TAITTO: UNIGRAFIA OY
PAINATUS: UNIGRAFIA OY
HELSINKI 2022

SISÄLLYS

1 OIKEUDELLISEN RATKAISUN TEORIA LAINSOVELTAJAN JA LAINOPIN TYÖVÄLINEENÄ	1
1.1 Lähtökohtana vallitseva tuomarinideologia	1
1.2 Oikeudellisen ratkaisun teoria käytännöllisen lainopin menetelmänä	3
1.3 Systematisointia yleisten oppien avulla	8
1.4 Oikeudellisen ratkaisutoiminnan forumit: siviili-, rikos- ja hallintoprosessi	13
2 OIKEUSLÄHDEOPPI	16
2.1 Peczenikiläis-aarniolainen oikeuslähdeoppi suomalaisen oikeuskulttuurin perustana	16
2.2 Vahvasti velvoittavat oikeuslähteet	18
2.3 Heikosti velvoittavat oikeuslähteet	21
2.4 Sallitut ja kielletyt oikeuslähteet	23
2.5 Maantapa ja moderni tapaoikeus oikeuslähteinä	25
2.6 Soft law sallittuna tai heikosti velvoittavana oikeuslähteenä	28
3 TULKINTAOPIIT	34
3.1 Oikeudellisen tulkinnan muodot	34
3.2 Kielellinen tulkinta	35
3.3 Systeeminen tulkinta	38
3.4 Tavoitteellinen laintulkinta	44
3.5 Perusoikeusmyönteinen laintulkinta	50
3.6 Eurooppaoikeuden käyttäminen oikeuslähteenä	57
3.6.1 EU-oikeuden valtionsisäiset oikeusvaikutukset	57
3.6.2 EU-oikeuden ja ihmisoikeussopimuksen tulkintaperiaatteet	59

3.7 Oikeuden verkosto- ja kudoserakenne: yleislakien kunnioittaminen, oikeusperiaatteet ja sääntöristiriidat	61
3.7.1 Yleislakien kunnioittamisen periaate	61
3.7.2 Oikeusperiaatteiden punninta	62
3.7.3 Sääntöristiriitojen ratkaiseminen	66
3.7.4 Yleislain kunnioittaminen vai erityislain ensisijaisuus?	68
3.8 Prejudikaattien käyttäminen oikeuslähteenä	72
3.8.1 Ennakkopäätösten syntyminen ja asema oikeuslähteenä	72
3.8.2 Periaatetasoinen ja kasuistinen lähestymistapa	75
3.9 Järjen käyttö sallittua: seurausharkinta ja konkretistuaalinen laintulkinta	81
3.10 Tulkintaoppien ja oikeuslähteiden rinnakkaisuus	84
4 ARGUMENTAATIO-OPIT	87
4.1 Oikeudellisen ratkaisun perustelemisselvollisuus	87
4.2 Oikeudellinen ratkaisu loogisena syllogismina	90
4.3 Pro et contra -argumentaatio ja punnintametsodi	93
4.4 Tosiseikat ja selvitykset oikeudellisen ratkaisun elementtinä	97
4.5 Sisäisen ja ulkoisen perustelemisen vaatimus	100
4.6 Oikeudellisen ratkaisun perustelujen vakuuttavuus	106
5 LOPUKSI	108
LÄHTEET	111
LYHENTEET	117

1 OIKEUDELLISEN RATKAISUN TEORIA LAINSOVELTAJAN JA LAINOPIN TYÖVÄLINEENÄ

1.1 LÄHTÖKOHTANA VALLITSEVA TUOMARINIDEOLOGIA

Jos oikeudellisten kiistojen ratkaiseminen olisi mahdollista vain lakia lukemalla, oikeudellisia ratkaisuja voisi tehdä jokainen lukutaitoinen. Kerromme tässä esityksessä, miksi pelkkä lukutaito ei riitä, vaan oikeudellisen ratkaisun tekeminen edellyttää ennen kaikkea *oikeudellisen ajattelun taitoa*. Oikeudellisen ajattelun ja oikeudellisten käytäntöjen menetelmällisen ytimen muodostavat oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-opit. Nämä opit ohjaavat sekä lainsoveltajien (tuomareiden ja hallintoviranomaisten) että oikeustieteen tutkijoiden oikeudellista päättelyä. Lainmukaisen, oikeudenmukaisen ja vakuuttavan oikeudellisen ratkaisun tekeminen tuomioistuimissa edellyttää oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppien hallintaa. Myös hallintoviranomaisten tulee hallita oikeudellisen ratkaisutoiminnan perusteet oikeudellisia ratkaisuja tehdessään.

Oikeudellisen ratkaisun lähteet ja niiden keskinäiset suhteet ovat oikeuslähdeopin ydinaluetta. *Oikeuslähdeoppi* määrittelee mikä aineisto voi ja minkä tulee olla oikeudellisen ratkaisun perusteena ja miten eri oikeuslähteiden keskinäinen painoarvo määritellään. *Tulkintaopit* taas määrittävät, miten oikeuslähteiden sisältöä on tulkittava ja miten oikeuslähteitä on yksittäisessä tapauksessa sovellettava. Tulkinnallisia ongelmia aiheuttavat esimerkiksi laeissa olevat epäselvät tai monitulkintaiset ilmaisut. *Argumentaatio-opit* puolestaan määrittelevät, miten oikeudellinen ratkaisu tulisi perustella, jotta ratkaisu olisi kontrolloitavissa ja osoittaisi asianosaisille, miksi heidän asiansa on ratkaistu siten kuin se on ratkaistu.

Oikeudellisen ratkaisutoiminnan yhteiskunnallisen merkityksen hahmottamiseksi on olennaista ymmärtää, että oikeus ja laki eivät ole sama asia. Tämän eron oivaltamisesta käynnistyy kasvaminen

juridiikan ammattilaiseksi. Maallikko näkee vain yksittäisiä lakeja ja irrallisia pykäläiä, kun juridiikan ammattilaisella taas on kyky sijoittaa yksittäiset säännökset osaksi laajempaa kokonaisuutta. Lain kirjainta tärkeämpiä asioita oikeuden ammattilaiselle ovat lainsäädännön tavoitteet ja tarkoitus eli lain henki.

Oikeuden ammattilaiselle lakien ja muiden säädösten säännökset ovat eräänlaista raaka-ainetta, josta tulkinnan avulla pystytään selvittämään voimassa olevan oikeuden sisältö. Eroa kuvataan jäljempänä käsitteillä *normiformulaatio* (lakien säännökset) ja *oikeusnormi* (tulkinnan avulla selvitetty säännöksen merkityssisältö). Tulkinta on taitoa selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö erilaisista oikeuslähteistä, ennen kaikkea laista, ja kykyä perustella voimassa olevan oikeuden sisältöä koskevat väitteet hyväksyttävällä ja vakuuttavalla tavalla. *Hyväksyttävyyys* ja *vakuuttavuus* ovat siten keskeisiä oikeudellisen ratkaisun onnistuneisuuden arviointikriteereitä.

Juridiikan ammattilaisella on siis oltava oikeudellisen *tiedon* ohella hallussaan ne *taidot*, joiden avulla oikeudellisen ratkaisun tekeminen on mahdollista. Tässä teoksessa käsitellään niitä työvälineitä, joiden avulla juridiikan ammattilainen suorittaa tulkinnaksi ja argumentaatioksi kutsutut erityiset ajatusoperaationsa. Oikeuslähteoppi määrittää sen oikeudellisen aineiston, johon tulkinta kohdistuu ja johon oikeudelliset ratkaisut perustuvat.

Oikeudellisen ratkaisun teoria on sekä käytännön lainsoveltamisen että oikeustieteellisen opetuksen ja tutkimuksen työväline. Juridiikan ammattilaisia kouluttavassa oikeustieteellisessä opetuksessa tähdätään oikeuslähte-, tulkinta- ja argumentaatio-oppien omaksumiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa juridisen tiedonhankinnan ja kirjoittamisen sekä erityisten oikeudellisten päättelysääntöjen jatkuvaa harjoittelua läpi oikeustieteen opintopolun ja valmistumisen jälkeen myös työelämässä. Oikeustieteen opintojen ydin on harjaantuminen tässä teoksessa käsiteltävien oikeudellisen ratkaisun teorian työvälineiden taitavaksi käyttäjäksi. Mielikuva oikeustieteen opinnoista yksittäisten sääntöjen opiskeluna on siis virheellinen. Juridiikan ammattilaiselle olennaisempaa on hallita oikeudelliset työvälineet kuin muistaa ulkoa jatkuvasti muuttuvien yksittäisten säännösten sisältöjä.

Oikeustieteellisen tutkimuksen keskeinen suuntaus on *lainoppi*. Tässä esityksessä käsiteltävät oikeudellisen ratkaisun teorian elementit ovat lainopillisen tutkimuksen työkaluja. Oikeustieteen opetuksessa ja lainopillisessa tutkimuksessa hyödynnetään siis samoja oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppeja kuin käytännön lainsoveltamisessa.

Oikeustieteellisen tutkimuksen tehtävänä on samalla osaltaan myös kehittää oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppeja lainsoveltajien työn kehittämiseksi. Näitä oppeja kehittävää oikeustieteellisen tutkimuksen osa-aluetta on tapana kutsua oikeudellisen ratkaisun teoriaksi, joka on osa oikeusteoriaa.

Osallistumme siis tällä teoksella myös tieteelliseen keskusteluun, jossa muotoillaan ja kehitetään oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppeja. Esitys on tältä osin normatiivinen eli pyrimme osaltamme vaikuttamaan siihen, millaisen ajatteluprosessin kautta viranomaisten ja tuomioistuinten *tulisi* tehdä oikeudellisia ratkaisuja ja miten niiden tulisi ratkaisunsa perustella. Sitoudumme tässä esityksessä kuitenkin niin sanottuun *vallitsevaan tuomarinideologiaan* eli pyrimme esittämään oikeudellisen ratkaisun teorian sellaisena kuin se tällä hetkellä tuomioistuinlaitoksen piirissä on ymmärksemme mukaan omaksuttu. Vallitsevalla tuomarinideologialla tarkoitamme niitä lähtökohtia, joihin suomalaisten tuomioistuinten toiminta käytännössä perustuu.

Sitoutuminen vallitsevaan tuomarinideologiaan tarkoittaa, että pyrimme rakentamaan sellaista oikeudellisen ratkaisun teoriaa, joka kuvaisi myös sitä, miten oikeudellisia ratkaisuja tosiasiallisesti tehdään. Oikeustieteelliselle tutkimukselle tyypillisesti kuvaamme siis yhtäältä vallitsevaa käytäntöä (miten asiat *ovat*) ja toisaalta esitämme tutkijan kannanottoja, miten oikeudellista ratkaisutoimintaa pitäisi kehittää (miten asioiden *tulisi olla*).

1.2 OIKEUDELLISEN RATKAISUN TEORIA KÄYTÄNNÖLLISEN LAINOPIN MENETELMÄNÄ

Lainopilla oikeustieteellisen tutkimuksen suuntauksena tarkoitetaan oppikirjamääritelmän mukaan voimassa olevan oikeuden tulkintaa ja systematisointia. *Käytännöllinen lainoppi* tuottaa tulkintasuosituksia

käytännön lainsoveltajien avuksi. Käytännöllistä lainoppia voidaan kutsua myös oikeusdogmatiikaksi tai tulkintajuridiikaksi, näillä käsitteillä viitataan siis samaan asiaan. Lainopin tutkija kertoo siis lainsoveltajille, miten jotain epäselvää lain säännöstä hänen mielestään tulisi soveltaa. Tulkintakannanottojen perustaksi lainoppi pyrkii esittämään voimassa olevan oikeuden johdonmukaisena järjestelmänä eli systeeminä. Systematisointi tapahtuu *teoreettisen lainopin* tuottamien ja kehittämien yleisten oppien avulla.

Käytännöllinen lainoppi voidaan määritellä *hyvän ja perustellun argumentaation tieteenä*. Tutkimuksen tulokset muotoillaan siten, että ne ovat välittömästi hyödynnettävissä tuomioistuinten ja viranomaisten toiminnassa sekä asianajotoiminnassa. Tutkimuksen keskeinen laatukriteeri on argumentaation vakuuttavuus: miten kirjoittaja onnistuu oikeudelliseen lähdemateriaaliin tukeutuen perustelemaan kannanottonsa arvioitavana olevaan oikeudelliseen ongelmaan.

Käytännöllisen lainopillisen tutkimuksen lähtökohtana on lainsoveltamisessa relevanttien tulkintaongelmien, esimerkiksi epäselvien käsitteiden tai säännösten välisten ristiriitaisuuksien, tunnistaminen tarkasteltavista oikeuslähteistä. Vuoropuhelulla oikeustieteen ja käytännön lainsoveltamisen välillä on keskeinen merkitys tulkintaongelmien tunnistamisessa.

Käytännöllinen lainoppi on luonteeltaan *tulkintatiede*. Tutkimuksen kohteena ovat erilaiset juridiset tekstit, joiden merkityssisältöä tutkimus täsmentää. Käytännöllisen lainopin tyypillisenä kiinnostuksen kohteena ovat juridisten tekstien epäselvyydet tai tulkinnanvaraisuudet. Lainoppi pyrkii esimerkiksi täsmentämään, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetyllä ”lapsen edulla” tarkoitetaan, kun päätetään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevasta asiasta.

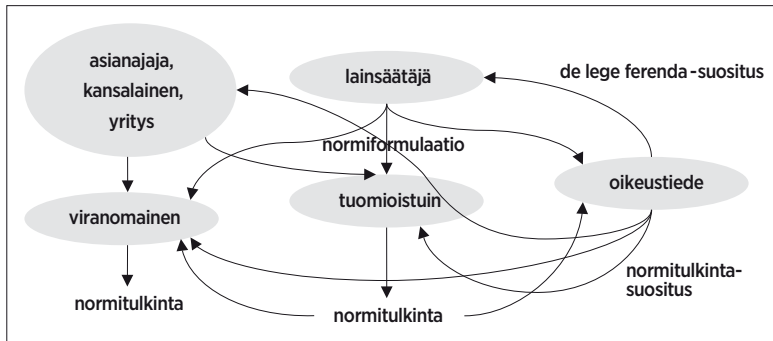
Oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppeja voidaan kuvata lainopin *menetelmäksi* (metodiksi). Ne määrittävät, miten edellä mainittu oikeudellinen tulkintaongelma tulee ratkaista, toisin sanoen *miten* esimerkiksi ilmaisulle ”lapsen etu” voidaan löytää oikeudellinen merkityssisältö. Oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-opit rajaavat oikeudellisessa tulkinnassa käytettävän lähdeaineiston sekä määrittävät erilaisten lähteiden painoarvon ja tulkinnan periaatteet.

Nämä oikeudellisen ajattelun ja päättelyn keskeiset perusteet tiivistävät opit ovat siis yhteisiä sekä oikeustieteen tutkijoille että käytännön lainsoveltajille.

Eri ammateissa toimivien juristien roolit ja siten esimerkiksi tavoitteet oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa poikkeavat toisistaan, mutta oikeudellinen päättely tapahtuu yhteisten pelisääntöjen mukaisesti. Voidaan puhua erityisestä jaetusta oikeudellisesta maailmankuvasta, jonka oikeustieteellinen koulutus tuottaa. Juristin kulloinenkin erityinen rooli voi kuitenkin heijastua siihen, miten oikeudellisen ratkaisun teorian tarjoamia työkaluja kussakin tilanteessa painotetaan. Tästä näkökulmasta katsottuna on ymmärrettävää, että dialogisuus on keskeinen oikeudellisia käytäntöjä luonnehtiva piirre.

Esimerkiksi asianajan ja viranhaltijan tai tuomarin erilaiset roolit voivat johtaa siihen, että he argumentoivat erilaisen tulkinnan puolesta. Asianajan tehtävänä on puolustaa asiakkaansa etujen kannalta parasta mahdollista tulkintaa. Asianajaja voikin omassa argumentaatiossaan esimerkiksi painottaa tietyn oikeuslähteen merkitystä ja jättää toisen lähteen tietoisesti huomiotta. Viranomaisten ja tuomioistuinten taas tulee tarkastella oikeudellista ongelmaa objektiivisesti ja pyrkiä hakemaan asiaan lain ja sen tarkoituksen mukainen ratkaisu. Oikeustiede taas tuottaa sekä asianajajille että viranomaisille ja tuomioistuinten tulkintasuosituksia, joita ne voivat hyödyntää omassa työssään.

Oikeustieteen suhdetta muihin oikeudellisiin toimijoihin eli hallintoon, tuomioistuihin sekä lainsäätäjään kuvataan kuviossa 1. Oikeustiede tuottaa tulkintasuosituksia lainsäätäjän antamista säännöksistä tuomioistuinten ja hallintoviranomaisille, ja lainsäätäjälle se esittää suosituksia lainsäädännön muuttamiseksi. Kuviossa on mukana myös asianajaja erityisenä oikeudellisen kentän ammattimaisena toimijana. Vastaavassa roolissa suhteessa viranomaisiin ja tuomioistuihin voi olla myös kansalainen ja erilaiset yhteisöt, kuten yritykset.

Kuvio 1. Oikeustieteen suhde muihin oikeudellisiin toimijoihin (lähde: Kumpula ym. 2014, s. 138 kehitellen).

Käsite *normiformulaatio* viittaa kuviossa siihen, että erilaiset lakien ja muiden säädösten säännökset ovat oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa vasta eräänlaista raaka-ainetta. Asia voidaan ilmaista myös siten, että tulkinnan avulla lakien säännöksistä (normiformulaatioista) saadaan esille niiden merkityssisältö konkreettisessa lainsoveltamistilanteessa (viranomainen ja tuomioistuin) tai oikeustieteen hahmottamassa oletetussa tulkintatilanteessa. Normiformulaatio on oikeudellisen tulkinnan kohde ja lähtökohta ja *oikeusnormi* puolestaan tulkinnan tulos.

Tutkimustuloksinaan käytännöllinen lainoppi tuottaa tulkintasuosituksia, joissa kerrotaan esimerkiksi edellä kuvatuin tavoin mitä ”lapsen edulla” tarkoitetaan tai mitä eroa on ”huolimattomuudella” ja ”törkeällä huolimattomuudella”. Käytännöllisessä lainopillisessa tutkimuksessa näille käsitteille pyritään antamaan täsmällisempi sisältö. Lainoppi siis auttaa lainsoveltajia tuottamalla kriteerejä, jotka on otettava huomioon, kun sovelletaan säännöksiä, joissa edellä mainittuja käsitteitä käytetään. Tutkija voi myös kriittisesti arvioida käsitteille käytännössä annettua sisältöä ja näin haastaa käytännön toimijoiden omaksumien näkemysten perusteltavuuden. Käytännöllisen lainopillisen tutkimuksen tuloksena tulisi siten olla aiempaa selkeämpi ja täsmentyneempi käsitys tulkittavan, alun perin jossakin määrin epäselvän säännöksen sisällöstä.

Käsitteiden ”huolimattomuus” ja ”törkeä huolimattomuus” välistä rajanvetoa jouduttiin käymään muun muassa ratkaisussa KKO 2018:71 (ään.). Tapauksessa oli kyse siitä, oliko A vastuussa pankille häneltä varastetulla maksukortilla pankkiautomaatista tehdyistä nostoista (yhteensä lähes 5000 euroa). A oli säilyttänyt maksukorttia lompakossaan ja siihen liittyvää tunnuslukua pankilta tullessa kirjeessä asianajotoimistossaan työpöydän laatikossa. Anastuksen tapahtuessa A oli jättänyt toimiston tyhjilleen ovea lukitsematta noin kymmenen minuutin ajaksi käydäkseen viemässä asiakirjoja ullakolla olevaan arkistoon. Hän oli jättänyt lompakkonsa työpöydälle. Asiaan sovelletun maksupalvelulain (290/2010) 62 §:n säännös huomioon ottaen A on täysimääräisesti vastuussa pankille hänen maksukortillaan tehdyistä oikeudettomista nostoista, jos toimintaa pidetään törkeän huolimattomana. Jos toimintaa pidetään vain huolimattomana, hän vastaa pankille nostoista vain 150 euroon asti. KKO:n mukaan A:n menettely ei osoittanut niin moitittavaa piittaamattomuutta turvallisuusmääräyksistä ja lisääntyneestä kortin väärinkäytön riskistä, että hänen huolimattomuuttaan olisi pidettävä törkeänä.

Menetelmällisessä mielessä käytännöllistä lainoppia tekevä tutkija toimii samantyyppisesti kuin konkreettisia päätöksiä tekevä lainsoveltaja (tuomioistuimien tai hallintoviranomainen). Toisin sanoen lainopin tutkija hyödyntää oikeuslähteiden, tulkinta- ja argumentaatio-oppeja lähtökohtaisesti samalla tavoin kuin viranhaltijat tai tuomarit konkreettista asiaa ratkaistessaan. Tutkija etsii täsmennystä säännöksen epäselvään ilmaisuun eri oikeuslähteistä eli ennen kaikkea tulkittavan säännöksen sanamuodosta, lain tavoitteista, lain sääntelykokonaisuudesta, mahdollisesta lakia täsmäntävästä alemmanasteisesta sääntelystä, lain esitöistä ja tuomioistuinratkaisuksista. Hän hyödyntää tekstejä selvittäessään jäljempänä tarkasteltavia tulkinta- ja argumentaatio-oppeja.

Viranomaisen tai tuomarin työstä tutkijan työ eroaa kuitenkin siinä suhteessa, että tutkijan tehtävänä on selvittää laajempia kokonaisuuksia ja siten esimerkiksi oikeuslähteiden sisältöä laajasti, systemaattisesti ja syvällisesti. Käytännöllisen lainopin tutkija tuottaa yleisiä tulkintasuosituksia abstrakteihin tilanteisiin, lainsoveltajat taas ratkaisevat konkreettisia tapauksia.

Käytännöllisen lainopin perinteinen tutkimustulos on muodoltaan normatiivinen tulkintasuositus: miten tutkijan hahmottama oikeudellinen ongelma tulisi kuvitellussa lain soveltamistilanteessa ratkaista. Lainopin normatiivisuudesta johtuen oikeustieteen tutkija ei ole puolueeton, ulkopuolinen oikeudellisten tapahtumien tarkkailija vaan aktiivinen oikeudellisten käytäntöjen osallistuja. Tutkijan nimenomaisena tehtävänä on perustelluilla tulkintasuosituksillaan vaikuttaa siihen, että viranomaiset ja tuomioistuimet tekisivät lainmukaisia ja hyvin perusteltuja päätöksiä. Tulkintasuositukset voivat toimia viranomaisten ja tuomioistuinten ratkaisutoiminnassa eräänä oikeuslähteenä, joka vaikuttaa ratkaisun lopputulokseen.

1.3 SYSTEMATISOINTIA YLEISTEN OPPIEN AVULLA

Systematisointi tarkoittaa säädösten tai säännösten välisten yhteyksien ja suhteiden jäsentämistä. Lainsäätäjän jäljiltä oikeusjärjestys näyttäytyy sekavana ja hajanaisena, ehkä aukollisenaakin. Oikeustieteen tehtävänä on esittää oikeus johdonmukaisena järjestelmänä.

Oikeusjärjestelmä on tapana jakaa julkisoikeuteen ja yksityisoikeuteen. Tämä perusjaottelu on nykyisin kuitenkin suhteellistunut, eikä kaikkia oikeudenaloja voida sijoittaa tähän jaotteluun. Yksityisoikeuteen lasketaan kuuluvaksi ne normit, joilla säännellään yksityisten henkilöiden tai oikeushenkilöiden välisiä suhteita. Julkisoikeus sisältää puolestaan julkisten yhteisöjen, kuten kuntien ja valtion, organisaatiota ja toimintaa sääntelevät normit. Julkisoikeuteen kuuluvat myös ne säännöt ja periaatteet, joilla säännellään yksityisen henkilön asemaa suhteessa julkisyhteisöön.

Julkisoikeus on perinteisesti jaettu valtiosisäiseen ja kansainväliseen oikeuteen. Valtiosisäinen julkisoikeus puolestaan koostuu valtiosääntöoikeudesta, hallinto-oikeudesta ja finanssioikeudesta. Finanssioikeus voidaan edelleen jakaa vero-oikeuteen ja finanssihallinto-oikeuteen. Nykyisin myös ympäristöoikeus kuuluu pääosiltaan osaksi julkisoikeutta. Myös prosessioikeus, rikosoikeus ja sosiaaioikeus voidaan sijoittaa osaksi julkisoikeutta. Prosessioikeus voidaan myös jäsentää julkis- ja yksityisoikeuden erottelusta erilliseksi oikeudenalaksi.

Yksityisoikeuden keskeiset alueet ovat siviili-, kauppa- ja työoikeus sekä kansainvälinen yksityisoikeus. Kauppaoikeuden keskeisiä osa-alueita ovat yhteisöoikeus, markkinaoikeus ja immateriaalioikeus.

Eurooppaoikeus, jolla tarkoitetaan tässä esityksessä Euroopan unionin oikeutta ja Euroopan neuvoston ihmisoikeusjärjestelmää, on oikeudenala, jolla on omat yleiset oppinsa, oma erityinen oikeuslähteistönsä ja erityiset tulkinta- ja argumentaatio-oppinsa. Erityispiirteet ilmenevät myös EU:n erityisessä toimielinjärjestelmässä, unionin tuomioistuimen erityisissä kannettutypeissä sekä EU-oikeuden valtiosisäisissä oikeusvaikutuksissa. EU-oikeuden ydinalue on sisämarkkinaoikeus, jossa korostuu tavaroiden, henkilöiden, palveluiden ja pääoman vapaa liikkuvuus unionin alueella. Myös kilpailuoikeus, valtiontuet ja julkiset hankinnat ovat keskeisiä EU-oikeuden alueita. Euroopan neuvoston ihmisoikeusjärjestelmä sisältää niin ikään omat toimielimensä ja oman oikeusturvajärjestelmänsä.

Kansainvälisen oikeuden ja eurooppaoikeuden merkitys vaihtelee eri oikeudenaloilla. Jotkut oikeudenalat, kuten ympäristöoikeus, ovat luonteeltaan hyvin kansainvälisiä. Ympäristöongelmat edellyttävät valtioiden välistä yhteistyötä, koska saasteet eivät tunne valtioiden välisiä rajoja. Siksi kansainvälisillä sopimuksilla ja EU-säädöksillä on keskeinen merkitys ympäristöoikeudessa. Joillakin toisilla oikeudenaloilla, esimerkiksi prosessioikeudessa, kansainvälisillä sopimuksilla ja EU-oikeudella on vähemmän merkitystä. Myös perus- ja ihmisoikeuksilla on erilaisia ilmenemismuotoja ja painotuksia eri oikeudenaloilla.

Oikeustieteen suuntausta, joka pyrkii rakentamaan oikeudesta johdonmukaisen järjestelmän, kutsutaan *teoreettiseksi lainopiksi*. Yleiset opit ovat teoreettisen lainopin työväline. Teoreettisen lainopin kehittämät yleiset opit eli käsitteet, periaatteet, teoriat ja argumentaatiomallit ovat systematisoinnin välineitä. Yleisiä oppeja voidaan luonnehtia systemaattiseksi tarkoitetuksi oppijärjestelmäksi: tällaista oppijärjestelmää kehittävä tutkimus pyrkii luomaan johdonmukaisena näyttäytyvän käsitteiden ja periaatteiden kokonaisuuden.

Yleiset opit ovat oikeudenalakohtaisia. Eri oikeudenalojen erityispiirteet verrattuna muihin sääntelyalueisiin saadaan näkyville ja keskustelun kohteeksi juuri yleisten oppien avulla. Oikeudenalojen olemassaolo ja ajatus niiden ”erillisyydestä” ja ”itsenäisyydestä” perustuu

siihen, että oikeustieteellisessä tutkimuksessa on kehitetty kyseiselle oikeudenalalle omat, muista oikeudenaloista jossakin määrin poikkeavat yleiset oppinsa. Erillisuus ja itsenäisyys on aina kuitenkin suhteellista, koska oikeudenalat ovat monella tavoin verkottuneet toisiinsa.

Edellä lyhyesti esitellyt oikeudenalarakenteen perusteet ovat varsin vakiintuneita, mutta oikeustieteellisessä tutkimuksessa käydään jatkuvaa keskustelua oikeudenalarakenteen yksityiskohdista ja myös pyritään kehittämään uusia näkökulmia oikeuteen. Oikeudenalarakenne on siten jatkuvan muutoksen kohteena. Joissain toisissa oikeustieteellisissä esityksissä oikeudenalarakenne voidaan esittää toisin kuin tässä. Oikeudenalajaottelun vaikeutta ja keinotekoisuutta osoittaa esimerkiksi se, että immateriaalioikeus voidaan sijoittaa kauppaoikeuden ohella myös osaksi varallisuusoikeutta. Kauppaoikeuden piirissä taas on keskusteltu siitä, onko sitä enää syytä hahmottaa omaksi oikeudenalakseen.

Oikeudenalarakenteen kehittymistä osoittaa se, että viimeisten vuosikymmenien aikana esimerkiksi viestintäoikeuden, informaatio-oikeuden, lapsioikeuden ja ilmasto-oikeuden yleisiä oppeja on muotoiltu siten, että nämä tutkimussuuntaukset ovat kehittyneet tai kehittymässä omiksi oikeudenaloikseen. ”Itsenäiseksi” kehittyneen oikeudenalan tunnistaa muun muassa siitä, että se esiintyy professuurien ja oikeustieteellisten opintojaksojen nimikkeissä, alalta julkaistaan erillisiä oppikirjoja ja aikakausjulkaisuja ja perustetaan alan tieteellisiä yhdistyksiä ja tutkimusintituutteja verkottumista edistämään. Voi olla kuitenkin epäselvää, milloin uusi tutkimussuuntaus on oikeudenala ja milloin kyse on pikemminkin eri oikeudenalojen kysymyksenasetteluja ongelmälähtöisesti yhteenkokoavasta tutkimuksellisesta näkökulmasta. Esimerkiksi Suomessa on useita hyvinvointioikeuden professuureja ja myös alan tutkimuskeskus, mutta hyvinvointioikeus lienee enemmän tutkimuksellinen näkökulma kuin oikeudenala.

Yleiset opit ovat oikeudellisen asiantuntijakulttuurin teoreettinen ydin. Vakuuttava oikeudellinen argumentaatio edellyttää yleisten oppien hallintaa. Kyse on oikeustieteellisen koulutuksen kautta rakentuvasta hiljaisesta tekijän tiedosta, jonka alan ammattilaiset hallitsevat.

Oikeudellisessa ajattelussa yleisillä opeilla on lukuisia erilaisia tehtäviä ja käyttöyhteyksiä. Yleiset opit toimivat toisaalta lainsoveltajan

apuvälineinä (sisäinen näkökulma), toisaalta yleisten oppien avulla jäsennetään ja tehdään ymmärrettäväksi oikeuden ulkoisia suhteita (ulkoinen näkökulma). Ulkoisesta näkökulmasta yleisten oppien avulla oikeudelliset ilmiöt sijoitetaan yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä. Yleisillä opeilla on tärkeä merkitys myös lainsäätämässä, koska uudet säädökset sijoittuvat aina osaksi aikaisempaa oikeudellista systeemiä.

Yleisillä opeilla on tulkinnallista käyttöä tunnistettaessa ja muotoillessa oikeudellisia ongelmia. Tämä tapahtuu erityisesti oikeudellisen käsitejärjestelmän avulla. Argumentatiivisesti yleisiä oppeja (erityisesti oikeusperiaatteita) hyödynnetään perusteltaessa oikeudellisia päätöksiä viranomaisissa ja tuomioistuimissa. Vastaavasti periaatteilla voi olla argumentatiivista käyttöä, kun oikeustieteellisessä tutkimuksessa esitetään suosituksia siitä, miten lainsoveltajien tulisi tulkita lakia.

Säädösten keskinäisten linkitysten ja yhteyksien lisääntyminen (kutsumme tätä piirrettä jäljempänä *oikeuden verkosto- ja kudosa-kenteeksi*) edellyttää systematisointia yhä useammin myös käytännöllisten tulkintaongelmien käsittelyn lähtökohdaksi.

Yleisten oppien muotoileminen ja kehittäminen on nimenomaan tiedeyhteisön tehtävä. Oikeustieteen erityinen tehtävä onkin sellaisen oikeutta koskevan ymmärryksen ja oikeudellisessa viestinnässä käytetävän käsitteistön tuottaminen, jota muut oikeudelliset toimijat, kuten lainsäätäjä tai lainsoveltaja, eivät tuota. Akateemisen tutkimuksen on tehtävä näkyviksi niitä oikeuden rakenneseosia ja oikeudellisten käytäntöjen piirteitä, jotka eivät lainsäädännössä tai tuomioistuinten ja viranomaisten käytännöissä ole suoraan näkyvillä.

Suomalaisten tuomioistuinten perustelulinja on ylimmissä oikeusasteissakin perinteisesti ollut varsin pidättyväinen. Niukan perustelulinjan vuoksi oikeustieteelle on jäänyt keskeinen tehtävä eri oikeudenalojen yleisten oppien ja systematiikan ylläpitämisessä. Tämä tarkoittaa, että oikeustieteen tehtävänä on osoittaa oikeustapauksiin sisältyvä johdonmukaisuus silloinkin, kun tuomioistuimet eivät ole tätä itse julkilausuneet. Tyypillisesti esimerkiksi oikeusperiaatteet tai perusoikeudet voivat olla sisällä tuomioistuimen ratkaisussa, vaikka niitä ei olisi nimenomaisesti julkilausuttu.

Yleisten oppien keskeisinä ainesosina pidetään vakiintuneesti ennen kaikkea oikeudenalakohtaisia käsitteitä, periaatteita ja teorioita.

Esimerkiksi rikosoikeudessa käsitteellä ”rangaistus” kuvataan tiivistystyisesti rikoksen erilaisia seuraamuksia (esimerkiksi vankeus ja sakko). Siviilioikeudessa puolestaan esimerkiksi sopimusoikeuden keskeinen periaate on lojaliteettiperiaate, joka tarkoittaa, että sopimuksen osapuolten on sopimuksen mukaisia velvoitteita toteuttaessaan mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon toisen osapuolen edut. Esimerkkinä oikeudellisesta teoriasta voidaan mainita rikosoikeudelliset rangaistusteoriat, joilla tarkoitetaan malleja siitä, miten rangaistusten ajatellaan vaikuttavan ihmisten käyttäytymiseen.

Myös *oikeudellisen ratkaisun teorian oikeudenalakohtaisia erityispiirteitä* voidaan pitää osana kyseisen oikeudenalan identiteetin luovia yleisiä oppeja. Oikeuskirjallisuudessa käytetään esimerkiksi ilmaisua ”ympäristöoikeudellisen ratkaisun teoria” kuvaamaan sellaista teoreettisen lainopin ja oikeusteorian yhdistävää ympäristöoikeudellista tutkimusta, jossa tehdään näkyväksi ympäristöoikeudellisessa ratkaisutoiminnassa ilmeneviä oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatiooppien erityispiirteitä.

Tässä teoksessa oikeuslähde-, tulkinta- tai argumentaatio-oppeja kuvataan lähtökohtaisesti *yleisinä*, koko oikeusjärjestelmän kattavina. Näkökulmamme on oikeudenalarajat ylittävä ja kiinnittyy oikeusteoreettisen tutkimuksen perinteeseen. Pidämme läpi teoksen kuitenkin esillä myös ajatusta, että oikeuslähteitä käytetään eri oikeudenaloilla jossain määrin eri tavoin. Oikeustieteen opiskelussa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten esimerkiksi rikosoikeudellisten lakien tulkinta eroaa siviilioikeudellisesta ja hallinto-oikeudellisesta laintulkinnasta. Kiinnitämme jäljempänä näihin eri oikeudenalojen välisiin eroihin huomiota analysoimalla eri prosessilajien erityispiirteitä ja nostamalla esille esimerkinomaisesti eri oikeudenaloille tyypillisiä argumentaatiomalleja.

1.4 OIKEUDELLISEN RATKAISUTOIMINNAN FORUMIT: SIVIILI-, RIKOS- JA HALLINTOPROSESSI

Suomen valtiojärjestelmässä on omaksuttu niin kutsuttu *Montesquieun* vallan kolmijako-oppi. Opin mukaan valta tulee demokraattisessa järjestelmässä selvästi erotella toisistaan riippumattomille toimijoille vallan väärinkäytön estämiseksi. Suomessa on mainitun opin mukaisesti erotettu toisistaan eduskunnalle kuuluva lainsäädäntövalta, tuomioistuimille kuuluva tuomiovalta ja hallintoviranomaisille kuuluva toimeenpanovalta. Tuomiovaltaa käyttävät Suomessa *yleisinä tuomioistuimina* käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus sekä *hallintotuomioistuimina* hallinto-oikeudet ja korkein hallinto-oikeus. Lisäksi suomalaiseen tuomioistuinjärjestelmään kuuluu *erityistuumioistuimia* (markkinaoikeus, työtuomioistuin, vakuutus oikeus ja valtakunnanoikeus).

Tuomioistuinjärjestelmässämme voidaan prosessuaalisesti erottaa kaksi tuomioistuinlinjaa: yleiset tuomioistuimet ja hallintotuomioistuimet. Yleisessä tuomioistuimessa ajettavassa siviilioikeudenkäynnissä (kutsutaan myös *siviili prosessiksi*) yksityiset tahot – luonnolliset henkilöt ja oikeushenkilöt – voivat nostaa kanteita toisia yksityisiä tahoja vastaan. Niin ikään yleisessä tuomioistuimessa syyttäjän vireille laittamassa ja ajamassa rikosoikeudenkäynnissä (*rikosprosessissa*) vaaditaan syytetylle rangaistusta rikoksesta. Hallintotuomioistuihin puolestaan valitetaan hallintoviranomaisten (esimerkiksi valtion, kuntien, seurakuntien ja seurakuntayhtymien) tekemistä päätöksistä (*hallintoprosessi*).

Tuomioistuimen antama ratkaisu, jota yleisessä tuomioistuimessa kutsutaan tuomioksi ja hallintotuomioistuimessa päätökseksi, on oikeudellinen ratkaisu. Tuomioistuimen oikeudelliselle ratkaisulle on ominaista lainvoimaisuus, pysyvyys, sitovuus ja täytäntöönpanokelpoisuus. Myös hallintoviranomaisen tekemää päätöstä voidaan kutsua oikeudelliseksi ratkaisuksi, koska kysymys on oikeudellisiin ongelmiin annetuista ratkaisuista, joiden tulee perustua lakiin.

Hallintoviranomaisen ratkaisun oikeusvaikutukset eroavat tuomioistuimen ratkaisun oikeusvaikutuksista. Ratkaisun *lainvoima* tarkoittaa sitä, ettei siihen voida hakea muutosta säännönmukaisin

muutoksenhakukeinoin. Koska viranomaisen tekemistä ratkaisuksista voi yleensä valittaa tuomioistuimeen, hallintopäätös tulee pääsääntöisesti lainvoimaiseksi muutoksenhakuajan päätyttyä, jos valitusta ei ole tehty. Tuomioistuimen ratkaisu tulee niin ikään lainvoimaiseksi muutoksenhakuajan päätyttyä, mikäli siihen ei ole haettu muutosta ylemmältä tuomioistuimelta. Hallintopäätös ei kuitenkaan välttämättä estä tekemästä samasta asiasta uutta hakemusta, mikäli päätös on ollut asianosaisen kannalta kielteinen (negatiiviset, rajoittavat ja velvoittavat hallintopäätökset). Tällainen hallintopäätös ei siis saa *oikeusvoimaa* (*res judicata*). Tuomioistuimen ratkaisulla on sitä vastoin lähtökohtaisesti niin sanottu *oikeusvoimavaikutus*. Tämä tarkoittaa, että lainvoimainen ratkaisu on lopullinen, eikä samaa asiaa voi siis lähtökohtaisesti saada enää uudelleen käsiteltäväksi. Oikeusvoimalla tarkoitetaan toisin sanoen päätöksen sisällöllistä sitovuutta ja pysyvyyttä: lainvoiman saanutta asiaa ei voida käsitellä uudestaan (negatiivinen oikeusvoima), ja aikaisemmalla päätöksellä lainvoimaisesti ratkaistu oikeuskysymys voidaan ottaa myöhemmän päätöksen perustaksi ilman, että asia pitäisi tutkia uudestaan (positiivinen oikeusvoima).

Oikeudellisia ratkaisuja tehdään tuomioistuimissa *prosessuaalisen lainsäädännön* määräämin edellytyksin ja kunkin prosessilajin määräämissä rajoissa. Siviiliasioden oikeudenkäynti on säännelty oikeudenkäymiskaaressa (4/1734, OK). Oikeudenkäymiskaarta sovelletaan osittain myös niin kutsuttujen viittaussäännösten (laissa oleva viittaus toiseen lakiin) nojalla rikos- ja hallintoasioita koskevissa oikeudenkäynneissä. Keskeiset rikosasian oikeudenkäyntiä koskevat prosessuaaliset säännökset ovat kuitenkin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997) ja hallintoasioiden osalta puolestaan oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019, HOL). Viranomaisessa päätöksentekoprosessi taas etenee menettelyllisesti hallintolaissa (434/2003, HL) säädetyin tavoin.

Eri prosessilajien välillä on sekä periaatteellisia että käytännöllisiä merkittäviäkin eroavaisuuksia. Yhteistä kaikille tuomioistuinprosesseille on kuitenkin se, että tuomioistuimien on ratkaistava se oikeudellinen erimielisyys, joka niiden ratkaistavaksi on saatettu. Tuomioistuimilla on ratkaisupakko. Tuomari, jolle asia on jaettu, on velvollinen antamaan kohtuullisessa ajassa ratkaisun. Koska ratkaisu on sitova ja

se voidaan laittaa tarvittaessa myös pakkokeinoin täytäntöön, tuomioistuimet käyttävät merkittävää oikeudellisesti sitovaa valtaa. Tuomioistuimen asemasta ja vallankäytön luonteesta seuraa, että ratkaisu ei voi riippua yksittäisen tuomarin mielipiteistä tai käsityksistä tai olla mielivaltainen, vaan sen on perustuttava lakiin. Yhteistä kaikille tuomioistuimille on siten se, että niissä noudatetaan samoja, varsin vakiintuneita yleisiä oikeudellista ratkaisutoimintaa määritteleviä oppeja ja ajattelutapoja.

Menettely, jota tuomioistuimessa noudatetaan, on säädetty prosessilaeissa. Oikeudellinen ongelma ratkaistaan puolestaan *sisällöllisesti* aineellisen oikeuden perusteella. Prosessuaalisen ja aineellisoikeudellisen lainsäädännön tuntemisen ohella ratkaisun tekemisen kannalta on kuitenkin aivan yhtä tärkeää hallita ne opit, jotka määrittelevät *oikeudellista päättelyä* ja sen ilmaisemista ratkaisun perusteluissa. Oikeudellisen ratkaisun tekeminen edellyttää näin ollen sitä, että lainsoveltaja hallitsee prosessioikeuden ja aineellisen oikeuden sekä nyt käsiteltävänä olevat oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-opit.

Käsitlemme tässä teoksessa lainsoveltamista lähinnä erilaisissa kansallisissa menettelyissä. Kansainvälisen oikeuden prosesseista ja Euroopan unionin tuomioistuimessa tapahtuvista oikeudenkäynneistä esitämme vain joitakin kansallisen lainsoveltamisen kannalta keskeisiä havaintoja.

Kansallisten tuomioistuinprosessin lopputuloksesta ei voi enää valittaa mihinkään ylikansalliseen tuomioistuimeen. Jos kansalainen katsoo perus- ja ihmisoikeuksiaan loukatun kansallisessa tuomioistuinprosessissa, hän voi kuitenkin saattaa väitetyt loukkauksen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (myöhemmin myös ihmisoikeustuomioistuin) tutkittavaksi. Se voi ihmisoikeusloukkauksen todettuaan määrätä valtion maksamaan loukkauksen vuoksi vahingonkorvausta, mutta ei muuttaa kansallisen tuomioistuimen ratkaisua.

2 OIKEUSLÄHDEOPPI

2.1 PECZENIKILÄIS-AARNIOLAINEN OIKEUSLÄHDEOPPI SUOMALAISEN OIKEUSKULTTUURIN PERUSTANA

Suomalaisessa oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on omaksuttu niin kutsuttu *peczenikiläis-aarniolainen oikeuslähdeoppi*, joka juontaa juurensa 1970- ja 80-luvuille. Nimitys viittaa oppia kehittäneisiin oikeustieteen ja oikeusteorian tutkijoihin ja professoreihin Aleksander Peczeniikkiin (1937–2005) ja Aulis Aarnioon (s. 1937). Ajan kulumisen vuoksi se ei kaikilta osin enää kuitenkaan kuvaa osuvalla tavalla tuomioistuimien ja viranomaisten ratkaisutoiminnassaan käyttämää oikeuslähdeoppia. Oikeustieteilijät ovat esittäneet perinteisen oikeuslähdeopin rinnalle vaihtoehtoisia ja täydentäviä ajattelutapoja ja -malleja. Vaikka peczenikiläis-aarniolainen oikeuslähdeoppi on ollut eräiltä osin laajan kritiikin kohteena, sen perusajatuksilla on kuitenkin edelleen keskeinen asema suomalaisessa oikeuskulttuurissa, ja se soveltuu mielestämme hyvin oikeuslähdeopin perusteiden opiskelun lähtökohdaksi.

Oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on perinteisen oikeuslähdeopin mukaan olennaista kiinnittää huomiota mahdollisten oikeuslähteiden *muodolliseen velvoittavuuteen*, toisin sanoen siihen, mikä merkitys ja painoarvo kyseiselle oikeuslähteelle on päätöstä tehtäessä ratkaisuntekijän virkavastuun näkökulmasta annettava. Opin ytimessä on jaottelu vahvoihin, heikkoihin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Tätä jaottelua on oikeustieteellisessä kirjallisuudessa kritisoitu runsaasti ja eräät tutkijat ovat siitä jo luopuneet. Kritiikistä huolimatta jaottelulla on edelleen olennainen pedagoginen ja käytännöllinen merkityksensä oikeustieteen opetuksessa ja tutkimuksessa sekä lainsoveltajien työssä. Oikeusjärjestyksessä tapahtuneista muutoksista huolimatta jaottelun peruslähtökohdat toimivat tietyin varauksin ja täsmennyksin edelleen.

Peczenikiläis-aarniolaisen oikeuslähdeopin rajoitteet ilmenevät erityisesti siinä, että siinä ei luomisajankohtansa vuoksi anneta asianmukaista painoarvoa kansainvälisille ja eurooppaoikeudellisille oikeuslähteille. Oikeuden kansainvälistymisen ohella myös kansallisen

lainsäädännön muutokset ovat johtaneet siihen, että oppi on eräiltä osin vanhentunut. Monilla oikeudenaloilla on myös tyypillistä, että muodollisesti velvoittavan lainsäädännönkin velvoittavuus on muuttunut yhä epämääräisemmäksi. Tämä johtuu lakien joustavuudesta ja niissä lainsoveltajalle jätetystä harkintavallasta. Kansallisessa lainsäädännössämme on runsaasti säännöksiä, jotka ovat sisällöltään tarkoituksella hyvin avoimia. Oikeudellista ratkaisua ei voida tällöin perustaa yksinomaan ja suoraviivaisesti vain lain säännökseen, vaan lainsoveltajan on tukeuduttava myös muihin oikeuslähteisiin.

Peczenikiläis-aarniolaisen oikeuslähdeopin ongelmana voidaan pitää myös sitä, että se on tarkoitettu yleiseksi, koko oikeusjärjestelmän kattavaksi. Eri oikeudenaloilla ei siis ole ajateltu olevan omia oikeuslähde-, tulkinta- tai argumentaatio-oppejaan. Tämä lähtökohta on nykyisin tarpeen kyseenalaistaa. Oikeuslähteitä käytetään eri oikeudenaloilla käytännössä jossakin määrin eri tavoin. Eri oikeudenalat voivat esimerkiksi oikeuslähteiden keskinäisen painoarvon, käytettyjen oikeuslähteiden joukon ja oikeuslähteiden käyttöä koskevien sääntöjen osalta poiketa toisistaan. Joillakin oikeudenaloilla, kuten ympäristöoikeudessa, esimerkiksi kansainväliset valtiosopimukset ja eurooppaoikeudelliset oikeuslähteet ovat keskeisiä, kun taas joillakin toisilla oikeudenaloilla niiden merkitys voi olla vähäisempää.

Erityisesti julkisoikeudelliselle lainsäädännölle on tyypillistä myös säädösten monimuotoinen lomittuminen ja verkottuminen toisiinsa. Oikeusjärjestyksessä vahvistunutta verkosto- ja kudusrakennetta peczenikiläis-aarniolainen oikeuslähdeoppi ei mielestämme myöskään riittävän hyvin tunnista. Täydennämmekin jäljempänä tässä esityksessä perinteistä oikeuslähdeoppia oikeuden verkosto- ja kudusrakenteen tunnistavilla tulkintamalleilla. Oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on aina oltava tietoinen säädösympäristöstä kokonaisuudessaan ja rajattava tietoisesti, mistä asiassa on kysymys ja mistä siinä ei ole kysymys.

Oikeuslähdeoppi on perinteisessä muodossaan ymmärretty *luetteloksi* erilaisista mahdollisista oikeudellisen ratkaisun perusteista ja niiden käyttösäännöistä. Erilaisten oikeuslähteiden velvoittavuus on edellä todetulla tavalla peczenikiläis-aarniolaisen oikeuslähdeopin peruslähtökohta. Tätä kautta perinteiseenkin oikeuslähdeoppiin on sisältynyt keskeisesti myös oikeuslähteiden käyttöä koskevien sitoumusten

julkilausuminen. Kyse ei siis ole ollut vain luettelosta. Tässä esityksessä käytämmekin tarkoituksella laajempaa ilmaisua oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-opit. Tällä haluamme nostaa oikeuslähteiden käytön pelisäännöt (tulkinnan) ja ratkaisujen perustelujen muotoilemisen (argumentaation) perinteistä oikeuslähteoppia keskeisempään rooliin oikeudellisen ratkaisun teoriassa.

2.2 VAHVASTI VELVOITTAVAT OIKEUSLÄHTEET

Peczenikiläis-aarniolaisen oikeuslähteopin kestäviä lähtökohtia on näkemys, että *kirjoitetun lain vahva velvoittavuus* on oikeudellisen päätöksenteon lähtökohta. Julkisen vallan käytön tulee Suomen perustuslain (731/1999, PL) mukaan perustua lakiin (PL 2 § 3 mom.). Säännöksen mukaan kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Lain vahva velvoittavuus ilmenee myös tuomioistuinlain (673/2016) 9 luvun 1 §:stä, jossa säädetään, että tuomari käyttää tuomiovaltaa itsenäisesti ja tässä toiminnassaan häntä sitoo vain laki. Peczenikiläis-aarniolainen oikeuslähteoppi rakentui aikanaan pitkälti juuri siitä näkökulmasta, mihin oikeuslähteisiin ratkaisuntekijä on *virravelvollisuuksiensa* näkökulmasta (muodollisesti) sidottu.

Kirjoitetulla lailla viitataan paitsi laki-nimisiin kansallisiin säädöksiin myös lain asianmukaisen valtuutuksen nojalla annettuihin alemmanasteisiin säädöksiin, ennen kaikkea lain nojalla annettuihin asetuksiin. Kyse on säädöshierarkiasta: lait säädetään perustuslain nojalla, ja laeissa voidaan antaa tasavallan presidentille, valtioneuvostolle tai ministeriöille oikeus antaa lakia täsmentäviä asetuksia. Lain nojalla annetut asetukset velvoittavat siis samalla tavalla kuin lakikin.

Vahvasti velvoittavia ovat myös monet ylikansalliset oikeuslähteet, joiden asema oikeuslähteenä rinnastuu usein kansalliseen lakiin. Keskeisessä asemassa on erityisesti Euroopan unionin oikeus (EU-oikeus). Eurooppaoikeuteen kuuluvat Euroopan unionin perussopimukset sekä niin kutsuttu johdettu oikeus eli etenkin unionin antamat asetukset ja direktiivit. Myös valtioiden väliset kansainväliset sopimukset ovat tietyillä oikeudenalilla tärkeitä vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä. Esimerkiksi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999

myöhemmin myös ihmisoikeussopimus) on oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa usein sovellettava kansainvälinen sopimus.

Kansainvälisen valtiosopimuksen saattaminen osaksi Suomen oikeusjärjestystä edellyttää *ratifioimista* eli eduskunnan sitoutumista ja vahvistusta sopimukseen liittymisestä. Valtiosopimuksen kansallinen täytäntöönpano edellyttää yleensä voimassa olevan lainsäädännön muuttamista sopimuksen mukaiseksi, joskus kokonaan uutta lainsäädäntöä. Kansainvälisten sopimusten sisältö löytyy siis yleensä kansallisesta lainsäädännöstä. Joissakin tilanteissa valtiosopimuksia voidaan käyttää myös suoraan kansallisen oikeudellisen ratkaisun perusteena. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksessa suojatut ihmisoikeudet voivat olla oikeudellisen ratkaisun tärkeä perusta.

EU-oikeuden tärkeimpiä säädöstyyppejä ovat asetukset ja direktiivit. Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) mukaan *asetus* on ”kaikilta osiltaan velvoittava, ja sitä sovelletaan sellaisenaan kaikissa jäsenvaltioissa” (SEUT 288 artikla 2 kohta). EU-asetukset ovat jäsenvaltioissa *suoraan sovellettavaa oikeutta*. Jäsenvaltioiden viranomaiset ja tuomioistuimet ovat siis velvollisia soveltamaan EU-asetuksia sellaisenaan ilman, että kansallinen lainsäätävä sisällyttäisi ne osaksi kansallista lainsäädäntöä. Oikeuslähteopillisen asemansa puolesta EU-asetukset rinnastuvat kansallisiin lakeihin. Tärkeää on kuitenkin erottaa toisistaan kansallisia lakeja täsmentävät ja niitä alemman asteiset kansalliset asetukset ja EU-asetukset.

Direktiivi puolestaan ”velvoittaa saavutettavaan tulokseen nähden jokaista jäsenvaltiota, jolle se on osoitettu, mutta jättää kansallisten viranomaisten valittavaksi muodon ja keinot” (SEUT 288 artikla 3 kohta). Direktiivi siis määrittelee vain tavoitteen, joka jokaisen jäsenvaltion on saavutettava, mutta jättää kansallisesti päätettäväksi ne keinot, joilla tavoite saavutetaan. Direktiivit eroavat asetuksista siinä suhteessa, että ne eivät ole sellaisenaan suoraan sovellettavia, vaan direktiivi on *implementoitava* eli pantava täytäntöön saattamalla se osaksi kansallista oikeusjärjestystä. EU-direktiivien sisältö löytyy siten kansallisesta lainsäädännöstä tai muusta kansallisesta sääntelystä.

Vahva velvoittavuus tarkoittaa, että viranomaisen ja tuomioistuimen pitää aina lähtökohtaisesti perustaa ratkaisunsa lainsäädäntöön tai muihin niihin rinnastuviin oikeuslähteisiin, kuten

ihmisoikeussopimukseen tai EU-asetuksiin. Esimerkiksi viranomaisen päätösten on aina perustuttava ratkaisussa nimenomaisesti yksilöityyn lain tai sen nojalla annetun alemmanasteisen säädöksen säännökseen tai säännöksiin. Viranomainen ei toisin sanoen voi tehdä mitään viranomaisroolissaan, jos toimenpiteen perustaksi ei voida yksilöidä lain säännöstä. Hallinnollisen päätöksenteon lisäksi näin on aina myös rikosoikeudessa, jossa legaliteettiperiaatteen mukaisesti langettavan tuomion tulee aina perustua lain säännökseen (”ei rikosta ilman lakia”, *nulla poena sine lege*).

Siviiliprosessissa on tavanomaista, että ratkaisun perustaksi ei välttämättä löydy ainakaan kovin yksityiskohtaista tai selvää lain säännöstä ja oikeudellisen ratkaisun tekemisessä tulee tukeutua muihin oikeuslähteisiin, usein oikeuskäytäntöön. Siviiliprosessissa keskeinen merkitys voi olla myös riitelevien osapuolten laatimilla oikeudellisilla asiakirjoilla, esimerkiksi osapuolten välisellä sopimuksella, jonka ehtojen tulkinta voi olla oikeudenkäynnin ydinkysymys.

Peczenikiläis-aarniolaista oikeuslähdeoppia on kolmen vuosikymmenen aikana pyritty suhteellisen aktiivisesti päivittämään kansallisessa oikeustieteellisessä keskustelussamme. Huomiota on kiinnitetty muun ohessa siihen, että oikeuslähteitä voidaan ja on syytä luokitella niiden muodollisen auktoriteettiaseman lisäksi *sisällöllisen painoarvonsa* perusteella. Esimerkiksi professori *Juha Karhu* (s. 1953) on viimeaikaisissa keskusteluissa ehdottanut vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden joukkoa täydennettäväksi muun ohessa siten, että niihin luetaan kuuluvaksi kansallisen ja kansainvälisen (erityisesti perus- ja ihmisoikeudet) säädännäisen oikeuden ohella Euroopan unionin tuomioistuimen ja Euroopan Neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Eurooppaoikeuden sisällöllinen täsmentäminen ja kehittäminen on tapahtunut juuri tuomioistuinten kautta, joten EU-oikeutta, Euroopan Neuvoston ihmisoikeussopimusta ja kansallista ”eurooppaoikeusperäistä” sääntelyä sovellettaessa keskeisessä asemassa on unionin tuomioistuimen ja ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Tällaisen oikeuskäytännön sisällöllinen painoarvo on kiistaton.

Vielä jossain määrin avoin kysymys on se, miten erilaiset oikeudelliset asiakirjat (sopimus, testamentti jne.), jotka ovat yksityisten toimijoiden

laatimia tai syntyvät yksityisten toimijoiden välisissä siviilioikeudellisissa suhteissa, tulisi oikeuslähdeopillisesti luokitella. Sopimusoikeudessa on tavattu perinteisesti määritellä sopimuksen olevan ”laki osapuolten välillä”, joten kysymys kuuluu, tulisiko sopimus siis luokitella oikeuslähdeopillisesti vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden joukkoon. Oikeuskirjallisuudessa esitetyt tutkijoiden kannanotot ovat näiltä osin vielä varsin avoimia.

2.3 HEIKOSTI VELVOITTAVAT OIKEUSLÄHTEET

Oikeudellisen ratkaisun tekijän virkavelvollisuuksiin kuuluu edellä todetulla tavalla noudattaa lakia. Muilla oikeuslähteillä ei siten voi muodollisesti olla virkavelvollisuuksien näkökulmasta samaa velvoittavuutta. Kirjoitettu laki antaa kuitenkin varsin harvoin yksiselitteisen vastauksen kaikkiin oikeudellisiin ongelmiin, eikä se aina myöskään johda sellaisenaan yksittäisessä ratkaisutilanteessa oikeudenmukaiseen ja tyydyttävään lopputulokseen. Kirjoitetun lain rinnalla lainsoveltajien on näin ollen varsin tavanomaisesti käytettävä myös muita oikeuslähteitä. Tällaisia muita oikeuslähteitä ovat esimerkiksi lakien valmisteluaineistot eli esityöt ja kansallisten korkeimpien oikeuksien ennakkopäätökset.

Esitöiden ja ennakkopäätösten merkitystä oikeudellisen ratkaisun perusteena on perinteisesti luonnehdittu *heikoksi velvoittavuudeksi*, millä viitataan siihen, että lainsoveltajan on päätöstä tehdessään tunnettava lainvalmisteluaineisto ja ennakkopäätökset sekä otettava ne huomioon. Vastaperusteet voivat kuitenkin johtaa myös toisensuuntaiseen ratkaisuun kuin mitä lainvalmisteluaineiston tai ennakkopäätöksen perusteella olisi pääteltävissä. Heikosta muodollisesta velvoittavuudestaan huolimatta käytännön ratkaisutoiminnassa esitöillä ja ennakkopäätöksillä on oikeuslähteenä hyvin keskeinen tosiasiallinen asema.

Lakien valmisteluaineistoista tärkeimpiä ovat lakia koskeva hallituksen esitys eduskunnalle ja eduskunnassa syntyneet valiokuntien mietinnöt ja lausunnot. Lain esitöissä perustellaan, miksi tietty säädös (laki) ja säännös (pykälä, momentti) on ollut tarpeen säätää sekä

avataan sitä, millä tavalla säännöstä tulisi lainsäätäjän käsityksen mukaan soveltaa. Lain ja lain esitöiden pitäisi muodostaa johdonmukainen kokonaisuus. Esitöiden kautta lainsoveltaja pyrkii selvittämään, miksi sovellettava säännös on säädetty ja ottaa lakia soveltaessaan huomioon lain taustalla olevat tavoitteet. Hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa, jotka kirjoitetaan jokaisesta lain pykälästä erikseen, annetaan usein ehdotettavista säännöksistä myös konkreettisia soveltamisesimerkkejä ennakoiden mahdollisia tulkintaepäselvyyksiä. Eduskunnan valiokuntien mietinnöt ja lausunnot ovat keskeinen oikeuslähde varsinkin silloin, kun eduskunta on muuttanut lain sisältöä verrattuna hallituksen esitykseen. Valiokuntien mietintöihin ja lausuntoihin tutustumalla on tällöin selvitettävä eduskunnassa tapahtunut lakiesityksen muutoksen syy ja otettava se tarvittaessa huomioon lakia sovellettaessa. Näissä tilanteissa valiokuntien mietintö ja lausunnot ovat usein hallituksen esitystä keskeisempi oikeuslähde, koska lain lopullisen sanamuodon perustelut eivät eduskunnassa tehtyjen muutosten vuoksi välttämättä löydy hallituksen esityksestä.

Korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätöksissä täsmennetään usein tulkinnanvaraisen säännöksen merkityssisältöä sellaisella tavalla, että ratkaisuja voidaan käyttää oikeuslähteinä myöhemmissä samanlaisissa ratkaisutilanteissa. Edeltä ilmenevästi unionin tuomioistuimen ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuille voidaan antaa niiden sisällöllinen painoarvo huomioon ottaen jopa astetta painavampi merkitys kuin kansallisten ylimpien tuomioistuinten ratkaisuille. Ennakkopäätösten käyttämistä oikeuslähteenä voidaan yleisesti perustella yhdenvertaisuusperiaatteella: samanlaiset asiat tulisi ratkaista samalla tavalla.

Kun oikeuslähteitä tarkastellaan niiden sisällöllisen painoarvonsa perusteella, heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin voidaan lukea kuuluvaksi myös muita kuin ylimpien tuomioistuinten ratkaisuja. Jos tiettyyn oikeudelliseen kysymykseen on annettu niin kutsuttu linjaratkaisu (tai mahdollisesti useampikin) hovioikeudesta tai hallinto-oikeudesta, myös ne voidaan katsoa heikosti velvoittaviksi oikeuslähteiksi. Peczenikiläis-aarniolaisessa oikeuslähdeopissa oikeusperiaatteet on perinteisesti luettu kuuluvaksi sallittuihin oikeuslähteisiin. Jäljempää ilmenevästi oikeusperiaatteiden oikeuslähdeopillinen asema on niiden

sisällöllinen painoarvo huomioon ottaen nykyisin selvästi vahvempi, ja niitä voidaan pitää vähintäänkin heikosti velvoittavina oikeuslähteinä.

2.4 SALLITUT JA KIELLETYT OIKEUSLÄHTEET

Lainsoveltaja voi käyttää ratkaisunsa perusteena myös muuta oikeudellista aineistoa. Tällaisia lähteitä on perinteisesti kutsuttu *sallituiksi oikeuslähteiksi*. Sellaisia voivat olla esimerkiksi oikeustieteellisessä kirjallisuudessa esitetyt kannanotot siitä, miten lakia tulisi tulkita. Oikeuskirjallisuuteen rinnastuvia oikeuslähteitä ovat myös esimerkiksi ministeriöiden antamat ohjeet ja oppaat, jotka eivät perustu yksilöityyn lain valtuussäännökseen. Myös muut tuomioistuinratkaisut kuin korkeimpien oikeuksien ennakkopäätökset voivat saada merkitystä oikeudellisen ratkaisun perusteena sallittuna oikeuslähteenä. Korkeimmat oikeudet antavat myös muita kuin ennakkopäätöksiä ja tällaisia ratkaisuja voidaan käyttää sallittuina oikeuslähteinä. Varsinkin niissä tilanteissa, joissa ei ole olemassa korkeimpien oikeuksien oikeuskäytäntöä myös hovioikeuksien, käräjäoikeuksien ja hallinto-oikeuksien vakiintunut oikeuskäytäntö voi olla merkityksellistä sallittuna oikeuslähteenä.

Myös ylimpien laillisuusvalvojien (oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies), muiden oikeudenkäyttöä yhtenäistävien viranomaisten (esimerkiksi tietosuojavaltuutettu, kuluttaja-asiamies) sekä erilaisten lautakuntien (esimerkiksi kuluttajariitalautakunta) ratkaisut ja soveltamisohjeet voivat olla joillakin oikeudenaloilla merkittäviä sallittuja oikeuslähteitä. Usein ne ohjaavat ja yhtenäistävät viranomaisten toimintaa ja lainsoveltamista keskeisellä tavalla.

Sallittuna oikeuslähteenä voidaan käyttää myös *vakiintunutta hallintokäytäntöä*. Jos viranomainen on noudattanut ratkaisutoiminnassaan pitkään tietynlaista ratkaisulinjaa, tästä syntyy ennakoitavuus- ja yhdenvertaisuusvaatimusten vuoksi odotus, ettei linja ennustamattomasti ja perustelematta muutu. Viranomaiselle itselleen oman aieman vakiintuneen hallintokäytännön merkitys on yhdenvertaisuusjärjestelmästä jopa niin vahva, että sitä voidaan kuvata heikosti velvoittavaksi oikeuslähteeksi.

Päätöksenteon ennakoitavuuden vaatimusta ilmentää myös luottamuksensuojaperiaate, joka on keskeinen hallinto-oikeudellinen oikeusperiaate. Luottamuksensuojaperiaate edellyttää, että kansalaisen on voitava luottaa siihen, ettei viranomainen muuta yllättäen tai ennalta-arvaamattomasti vakiintunutta ratkaisulinjaansa yksityisen vahingoksi.

Vakiintuneen hallintokäytännön oikeuslähdeopillisen aseman arviointi luottamuksensuojaperiaatteen kautta havainnollistaa ongelmia, joita peczenikiläis-aarniolaisen oikeuslähdeopin ytimessä olevaan jaotteluun vahvasti ja heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin nykyisellään liittyy. Oikeusperiaatteet luokiteltiin peczenikiläis-aarniolaisessa oikeuslähdeopissa alun perin sallittuihin oikeuslähteisiin kuuluviksi. Tältä osin oppia voidaan pitää ilmeisen vanhentuneena.

Oikeusperiaatteita on perinteisesti pidetty oikeustieteellisen tutkimuksen tuotteina. Oikeustieteessä kehitetään myös niitä kriteereitä, joiden perusteella voidaan arvioida, millainen oikeuslähdeopillinen asema tietylle periaatteelle voidaan antaa erilaisissa lainsoveltamistilanteissa. Oikeusperiaatteilla on perinteisesti ollut keskeinen merkitys kansainvälisen oikeuden ja eurooppaoikeuden oikeuslähteinä. Viimeisten vuosikymmenien aikana oikeusperiaatteiden oikeuslähdeopillinen merkitys on kasvanut merkittävästi myös kansallisessa oikeudessa.

Oikeusperiaatteet voivat olla joko oikeustieteen kehittämänä ”vakiintunut osa” tiettyä sääntelyaluetta tai ne voivat olla osa säädännäistä oikeutta. Jos oikeusperiaatteesta on säädetty laissa, se kuuluu itsestään selvästi edellä kuvatussa jaottelussa vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin. Vaikka periaatteesta ei olisikaan säädetty laissa, vakiintuneilla yleisillä oikeusperiaatteilla on nykyisin edeltä ilmenevästi käytännössä sama oikeuslähdeopillinen asema kuin kirjoitetulla lailla.

Nykyaikainen käsitys oikeusperiaatteiden oikeuslähdeopillisesta asemasta siis suhteellistaa sallittujen oikeuslähteiden asemaa. Edellä sallituiksi oikeuslähteiksi luonnehdittujen lähteiden asema voi olla yksittäisessä lainsoveltamistilanteessa tätä merkittävästikin vahvempi. Esimerkiksi vakiintunutta hallintokäytäntöä ei ole mielekästä luonnehtia sallituksi oikeuslähteeksi, jos luottamuksensuojaperiaatetta,

joka sen oikeuslähdeopillista asemaa olennaisesti määrittää, pidetään vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä.

Sallittujen oikeuslähteiden kategoria on oikeudellisen aineiston lisääntyessä jatkuvasti laajentunut. Sallittujen lähteiden sisällöllinen painoarvo voi olla yksittäisessä ratkaisutilanteessa varsin merkittävä. Viimeaikaisissa keskusteluissa sallittujen oikeuslähteiden joukkoon on luettu kuuluvaksi esimerkiksi oikeuspolitiikka, moraali ja etiikka. Professori Karhu on määritellyt sallituksi oikeuspoliittiseksi ainekseksi sen aineksen, joka näkyy muussa kuin sovellettavaksi tulevassa lainsäädännössä (tällöin on tavanomaista, että oikeuspoliittiset linjaukset sisältyvät lainvalmisteluaineistoon ja ovat siten heikosti velvoittavia). Erilaisia oikeuspoliittisia linjauksia voidaan hahmottaa muun ohessa laajempien ennakkopäätös- ja oikeuskirjallisuusaineistojen kautta.

Oikeudellisen ratkaisun teoriassa henkilökohtaiset poliittiset tai moraaliset mielipiteet on perinteisesti luokiteltu *kielletyiksi ratkaisuperusteiksi*. Edelleenkin voidaan katsoa, etteivät ratkaisuntekijän henkilökohtaiset mielipiteet saa vaikuttaa ratkaisuun. Esimerkiksi Karhu on kuitenkin viitannut moraalilla hyvää yhteiskuntaa koskeviin perusteluihin (yleisiin) käsityksiin ja etiikalla puolestaan hyvää yksilöllistä elämää koskeviin käsityksiin. Niiden välisen rajan liukuvuus saadaan konkreettisesti näkyviin perusoikeuksissa. Esimerkiksi tasa-arvo on tavoite ja päämäärä, joka on kirjattu muun ohessa Suomen perustuslakiin (731/1999, PL, myöhemmin myös perustuslaki) yhdenvertaisen kohtelun periaatteena. Tasa-arvolla on kuitenkin myös moraalinen ja eettinen sisältönsä. Etiikan ja moraalin sisällyttäminen oikeuslähteisiin on periaatteellisesti tärkeää erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien kannalta, joskin niiden itsenäinen merkitys voi olla vähäinen, jos ja kun ne on jo ”kirjoitettu sisään” perus- ja ihmisoikeuksiin.

2.5 MAANTAPA JA MODERNI TAPAOIKEUS OIKEUSLÄHTEINÄ

Perinteiseen oikeuslähdeoppiin on sisältynyt näkemys maantavasta tai tapaoikeudesta lakiin rinnastuvana vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä sellaisissa tilanteissa, joissa lakia ei ole. Painetun lakikirjan alusta

edelleen löytyvien Olaus Petrin tuomarinohjeiden mukaan maan tapaa oli pidettävä lakina, jos se ei ollut kohtuuton. Oikeudenkäymiskaareen sisältyi aikaisemmin säännös, jonka mukaan ”maan tapa, jos se ei ole kohtuuton, olkoon hänellä [tuomarilla] myös ohjeena tuomitessansa, kun säädettyä lakia ei ole” (OK 1 luku 11 §, kumottu lailla 683/2016).

Maantavan käyttö oikeuslähteenä oli jo ennen oikeudenkäymiskaaren edellä mainitun säännöksen kumoamista hyvin rajallista. Edellytyksenä oli, ettei asiasta ollut säädetty laissa. Myös vaatimus maantavan kohtuullisuudesta asetti käytännössä tiukat ehdot sen käyttämiselle oikeuslähteenä.

Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on jo pitkään suhtauduttu kriittisesti maantapaan oikeuslähteenä. Monet tutkijat ovat olleet sitä mieltä, että maantapaa ei voida enää rinnastaa lakiin vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä. Maantavaksi aiemmin luonnehditut argumentit saavatkin nykyisin merkitystä oikeuslähteenä lähinnä oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden kautta.

Keskeinen syy maantavan oikeuslähdeopillisen merkityksen heikentymiseen ja jopa häviämiseen on lainsäädännön laajentuminen: yhä harvemmin esiintyy sellaisia tilanteita, josta ei ole lainkaan lainsäädäntöä tai muita kirjallisia oikeuslähteitä. Erityisesti julkisoikeuden alalla maantavalla ei ole käytännössä koskaan ollut juurikaan merkitystä oikeuslähteenä lakiin rinnastuvana vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä.

Julkisessa keskustelussa todetaan usein jokamiehenoikeuden perustuvan vakiintuneeseen maantapaan tai tapaoikeuteen. Nykyisin tämänkin toteamuksen paikkansapitävyys voidaan kyseenalaistaa. Jokamiehenoikeudesta ei säädetä missään yhdessä laissa, mutta jokamiehenoikeuden sisältö ja rajat määrittyvät useisiin eri lakeihin sisältyvien säännösten perusteella. Vaikka jokamiehenoikeuden voi institutionaalisena sanoa perustuvan maantapaan, jokamiehenoikeuden käytön sisältö ja rajat ovat nykyisin pääosin kirjoitettuun lakiin perustuvia. Sikäli kuin jokamiehenoikeuden sisältöä ei voida täsmentää kirjoitun lain perusteella, keskeinen oikeuslähde on oikeuskirjallisuus, jossa jokamiehenoikeuden sisältöä ja rajoja on laajasti käsitelty. Jokamiehenoikeuden konkreettista sisältöä ei siis ryhdytä etsimään jostain

mystisestä kirjoittamattomasta maantavasta vaan erilaisista kirjallisista oikeuslähteistä.

Maantavan rinnalla tai sijasta käytetään usein myös ilmaisua tavanomainen oikeus tai tapaoikeus. Tarkastelemme asiaa tässä yhteydessä kansallisen oikeuden näkökulmasta, mutta on syytä todeta *kansainvälisen tapaoikeuden* olevan yksi vakiintuneista kansainvälisen oikeuden oikeuslähteistä. Sillä viitataan ennen kaikkea sellaisiin kansainvälisen oikeuden kirjoittamattomiin sääntöihin, jotka perustuvat pitkään jatkuneeseen valtiokäytäntöön ja joita valtiot pitävät luonteeltaan sitovina. Kirjoittamaton tapaoikeus on tunnustettu kansainvälisen oikeuden oikeuslähteeksi myös kansainvälisen tuomioistuimen perussäännön (SopS 1/1956) 38 artiklassa. Esimerkkeinä kansainvälisestä tapaoikeudesta voidaan mainita valtion alueellinen täysivaltaisuus, voimankäytön kielto sekä oikeus itsepuolustukseen.

Kansallisia oikeuslähteitä koskevassa keskustelussa tapaoikeuteen viitataan nykyisin joskus merkityksessä, joka poikkeaa perinteisestä ajatuksesta maantavasta lakiin rinnastuvana vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä. Oikeuslähdeopillisessa keskustelussa onkin syytä kiinnittää huomiota siihen, puhutaanko tapaoikeudesta perinteisessä ylimuistosiin, kirjoittamattomiin tapoihin (eli maantapaan) viitattaavassa merkityksessä vai tarkoitetaanko sillä päinvastoin jotain nykyaikaisempaa, esimerkiksi oikeudenalakohtaisesti muodostuneita käytännösääntöjä.

Modernilla tapaoikeudella viitataan tyypillisesti yhteisöllisiin käytänteisiin, joita kehittyä esimerkiksi yritysten välisessä vuorovaikutuksessa aloilla, jotka kehittyvät nopeasti. Kirjallisuudessa viitataan usein esimerkiksi bio-, informaatio- ja rahoitusoikeuteen.

Modernin tapaoikeuden yleinen ja yksiselitteinen oikeuslähdeopillinen luonnehtiminen ei ole mahdollista. Kyse on hyvin monimuotoisesta oikeuslähteiden ryhmästä. Joillakin oikeudenaloilla tällaista oikeuslähdeaineistoa ei esiinny lainkaan, ja joillakin aloilla se voi olla hyvin keskeinen.

Eri oikeudenalojen luonnehdintoja modernista tapaoikeudesta yhdistää ajatus, että erilaisissa sosiaalisissa käytänteissä voi syntyä ennakoitavuuteen pohjautuvia perusteltuja odotuksia, joille voidaan antaa myös oikeuslähdeopillista merkitystä. Esimerkkeinä voidaan mainita

alakohtaiset eettiset säännöt (esimerkiksi asianajajien eettiset säännöt) ja erilaiset kohtuullista ennakoituvuutta luovat yleisesti noudatettut käytänteet. Kyse on siis samantyyppisestä ilmiöstä kuin edellä tarkasteltu vakiintunut hallintokäytäntö (ks. jakso 2.4), jota ei kuitenkaan ole yleensä tapana luonnehtia tavanomaiseksi oikeudeksi.

Tavanomaisen oikeuden käsitettä käytetään joskus myös sellaisista vakiintuneista hyvistä käytänteistä, jotka perustuvat lakiin tai joihin laissa viitataan. Esimerkkeinä *legalisoiduista hyvä tapa -normistoista* voidaan mainita hyvä kirjanpito-, perintä-, kauppa- ja rakennustapa. Niiden luonnehdinta tavanomaiseksi oikeudeksi on kuitenkin tarpeetonta, koska kyseisten hyvä tapa -normistojen käyttö oikeuslähteenä perustuu laissa oleviin säännöksiin.

Esimerkiksi kirjanpitolain (1336/1997) 1 luvun 3 §:n mukaan kirjanpitovelvollisen on noudatettava hyvää kirjanpitolittoa. Lain mukaan työ- ja elinkeinoministeriön asettaman kirjanpitolautakunnan tehtävänä on antaa ohjeita, lausuntoja ja kannanottoja hyvästä kirjanpitolittoa. Hyvää kirjanpitolittoa ei näin ollen ole mielekästä luonnehtia tapaoikeudeksi. Oikeuskirjallisuudessa sitä on kutsuttu lakiin perustuvaksi, valtion asettaman organin (kirjanpitolautakunnan) tuottamaksi itsesääntelyksi.

2.6 SOFT LAW SALLITTUNA TAI HEIKOSTI VELVOITTAVANA OIKEUSLÄHTEENÄ

Nykyaikaiseen oikeuteen kuuluvat erilaiset avoimet, joustavat säännökset. Esimerkiksi ”kohtuuton”, ”merkittävä” ja ”erityinen syy” ovat tulkinnallisesti avoimia ja lainsäädännössä tavanomaisesti käytettäviä ilmaisuja. Yhdistyslain (503/1989) 1 §:n 1 momentissa oleva vaatimus on hyvä esimerkki joustavasta säännöksestä. Säännöksen mukaan yhdistyksen tarkoitus ei saa olla ”hyvien tapojen” vastainen (ks. säännöksen tulkinnasta esimerkki tässä jaksossa ja jäljempänä myös luvussa 3.5). Joustavat normit saavat lopullisen sisältönsä viranomaisen ja tuomioistuinten yksittäistapauksellisissa päätöksentekoprosesseissa. Joustavia säännöksiä (joita usein kutsutaan yleislausekkeiksi) käytetään eri oikeudenaloilla tyypillisesti kohtuusharkinnan

mahdollistavissa poikkeussäännöksissä. Eräillä oikeudenaloilla joustavat normit ovat yleisiä myös toistuvasti sovellettaviksi tulevissa säännöksissä.

Joustavia säännöksiä pidetään joskus ongelmallisina niiden epämääräisyyden ja tulkinnanvaraisuuden vuoksi. Tällainen sääntely on kuitenkin monesta syystä modernissa lainsäädännössä perusteltua. Tarve kumpuaa esimerkiksi yksilöllisten erityisolosuhteiden huomioonottamisesta lainsoveltamisessa, sääntelykohteen dynaamisuudesta ja vaikeuksista lainsäätämisvaiheessa ennakoida sääntelyn kohteena olevien käyttäytymistä. Joustavien normien tarkoituksena on jättää tilaa yhteiskunnallisten arvostusten muutoksen, tekniikan kehityksen ja luonnontieteellisen tiedon muutosten huomioonottamiselle lainsoveltamisessa. Tämä on järkevää, jotta lainsoveltaja voi sopeuttaa ratkaisukäytännön muuttuneisiin olosuhteisiin.

Esimerkkinä joustavien normien tulkinnasta voidaan tarkastella ratkaisua KKO 2020:68, jossa oli kyse Pohjoismaisen vastarintaliikkeen lakkauttamisesta. Lakkauttamisen edellytykset on yhdistyslaissa muotoiltu varsin avoimin säännöksin. Ratkaisun otsikko on seuraava: ”Poliisihallitus vaati rekisteröimättömän yhdistyksen julistamista lakkautetuksi sillä perusteella, että yhdistys toimii olennaisesti vastoin lakia ja hyviä tapoja. Korkein oikeus katsoi, että yhdistys toimii olennaisesti vastoin lakia, minkä vuoksi se oli lakkautettava. Korkein oikeus katsoi lisäksi, että yhdistyksen toiminta ei nauttinut sananvapauden eikä yhdistymisvapauden suojaa, sillä yhdistyksen toiminta on luonteeltaan näiden vapauksien väärinkäyttöä.”

Ratkaisu KKO 2020:68 perustuu yhdistyslain 43 §:n 1 momentin 1 kohtaan, jonka mukaan tuomioistuim voi Poliisihallituksen kanteesta julistaa yhdistyksen lakkautetuksi, jos yhdistys toimii olennaisesti vastoin lakia tai hyviä tapoja. Perusteluissa viitataan yhdistyslain perusteluihin, joiden mukaan mikä tahansa lain tai hyvien tapojen vastainen yksittäinen teko ei voisi johtaa lakkauttamiseen. KKO:n mukaan yleensä voitaneen edellyttää, että toiminnan olisi, johtaakseen yhdistyksen lakkauttamiseen, oltava jatkuvaa ja ilmennettävä selvää piittaamattomuutta yleisen edun vuoksi annetuista, pakottavista lain säännöksistä. Korkein oikeus totesi ”olennaisuudella” olevan säännöstä sovellettaessa kaksi

merkitystä. Perusteluissa nämä merkitykset muotoillaan seuraavasti: ”Yhtäältä toiminnan tulee olla luonteeltaan olennaisella tavalla lain tai hyvien tapojen vastaista, jotta edellytys lakkauttamiselle täyttyisi. Toinen olennaisuusvaatimuksen merkitys koskee sitä, missä määrin yhdistyksen toiminta sisältää lainvastaisia tai hyvien tapojen vastaisia aineksia. Jos yhdistyksen toiminta on valtaosin lain ja hyvien tapojen mukaista, yksittäiselle lain tai hyvien tapojen vastaiselle toimelle ei välttämättä voida antaa suurta painoarvoa, kun lakkauttamisperusteita arvioidaan kokonaisuutena. Toisaalta lakkauttamiseen voidaan päätyä, jos olennainen osa yhdistyksen toimintaa olisi lain tai hyvien tapojen vastaista, vaikka yhdistyksellä olisi muunkinlaista toimintaa.” Esimerkki havainnollistaa sitä, miten joustavien ilmaisujen (kuten tässä ”olennainen”) soveltaminen edellyttää säännöksessä käytettyjen käsitteiden täsmentämistä.

Joustavia säännöksiä sovellettaessa ei yleensä voida tukeutua yksinomaan tavanomaiseen oikeuslähdemateriaaliin (lakeihin, esitöihin, ennakkopäätöksiin). Soft law -aineistot ovatkin usein käytetty mekanismi, jonka avulla joustavien säännösten sisältöä pystytään täsmentämään ja konkretisoimaan ennakoitavalla, johdonmukaisella ja kontrolloitavalla tavalla.

Soft law -käsitteellä viitataan oikeudellisen ratkaisutoiminnan normiperustan laajentumiseen ja oikeuslähteiden monimuotoistumiseen. Soft law on *muodollisesti ei-velvoittavaa*, toisin sanoen tällaisen aineiston antaminen ei perustu laissa olevaan yksilöityyn valtuussääntöseen. Soft law on jotain edellä mainitun säädöshierarkian ulkopuolista aineistoa ja poikkeaa näin ollen olennaisesti esimerkiksi lakien nojalla annetuista asetuksista. Koska oikeudellisten ratkaisujen on lähtökohtaisesti perustuttava lakiin, soft law ei voi olla oikeudellisen ratkaisun yksinomainen peruste. Se voi olla oikeudellisessa päätöksenteossa vain muita oikeuslähteitä täydentävä oikeuslähde.

Muodollisesti ei-velvoittavat soft law -oikeuslähteet mainitaan vakiintuneesti eräänä kansainvälisen oikeuden ja eurooppaoikeuden oikeuslähteenä. Viime aikoina soft law -lähteisiin erityisenä oikeuslähderyhmänä on alettu viitata yhä useammin myös kansallisessa oikeudessa, erityisesti sellaisilla sääntelyalueilla, joilla käytetään avoimia,

joustavia normeja. Soft law -oikeuslähteitä voivat olla ovat muun muassa erilaiset strategiat, julistukset, suunnitelmat, ohjelmat, luonnontieteelliset inventoinnit ja selvitykset, hallinnolliset ohjeet, suositukset, oppaat ja muistiot, eurooppaoikeudelliset tulkintaohjeet, suositukset, suuntaviivat ja manuaalit, standardisointi sekä itsesääntely.

Vaikka soft law’lla ei ole muodollista perustaa lainsäädännössä, oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa soft law voi kuitenkin saada merkitystä oikeuskirjallisuuteen rinnastuvana sallittuna oikeuslähteenä. Jos viranomaiset ja tuomioistuimet vakiintuneesti käyttävät jotain soft law -aineistoa (esimerkiksi luonnontieteellistä inventointiaineistoa) päätöstensä perusteena oikeudellisen ratkaisutoiminnan johdonmukaisuusvaatimuksen vuoksi, tällainen aineisto voi ajan kuluessa muodostua heikosti velvoittavaksi oikeuslähteeksi. Usein soft law -aineistojen merkitys oikeuslähteenä vahvistuu ennakkopäätösten kautta, jos korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus viittaa soft law -lähteeseen ratkaisussaan. Ylimmät tuomioistuimet ovat myös antaneet useita erityisiä soft law -ennakkopäätöksiä, joilla on linjattu jonkun tietyn muodollisesti ei-velvoittavan lähteen käyttöä oikeudellisen ratkaisun perusteena. Esimerkkinä tällaisesta ratkaisusta voidaan tarkastella ratkaisua KKO 2010:37.

Ratkaisussa KKO 2010:37 linjattiin lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi julkaistun oikeusministeriön ohjeen käyttöä oikeudellisen ratkaisun perustana. Ministeriön julkaiseman ohjeen tavoitteena oli yhtenäistää kuntien elatusavun vahvistamiskäytäntöjä. KKO kiinnitti ratkaisussaan huomiota siihen, että ministeriö on antanut ohjeen ilman laissa olevaa valtuutusta. Näin ollen ohje on oikeudelliselta luonteeltaan suositus, eikä se velvoita tuomioistujia eikä muita viranomaisia. KKO:n mukaan sosiaaliviranomaisten toiminta elatusapuja vahvistettaessa perustuu käytännössä mainittuun ohjeeseen. Tämän vuoksi yhdenvertaisen kohtelun periaate puoltaa sitä, että ohjetta käytetään apuna myös tuomioistuimissa, kun määritetään vanhemman lapselle suoritettavaa elatusapua. Koska ohjeen antaminen ei perustu lakiin, tuomioistuimen on käyttäessään ohjetta elatusavun määrittämisessä aina kuitenkin myös arvioitava, onko tulos myös elatuslain mukainen.

Tuomioistuimen on siis perusteltava ratkaisunsa aina viime kädessä lain säännöksillä.

Soft law'n käytössä oikeuslähteenä korostuu ratkaistavan tapauksen erityispiirteet huomioonottava tapauskohtainen sisällöllinen hyväksyttyvyysarviointi. Jos soft law on tosiasiallisesti vaikuttanut oikeudellisen ratkaisun lopputulokseen, ratkaisun perusteluissa on avoimesti ja yksilöiden viitattava käytettyyn aineistoon.

Soft law -käsite on epämääräinen ja väljä, eikä sen täsmällistä määrittelyä ole mielekästäkään tavoitella. Käsitteestä on hyötyä, kun halutaan korostaa, että oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa pitää hyödyntää muutakin aineistoa ja muita argumentteja kuin lakia, esitöitä ja ennakkopäätöksiä. Esimerkiksi ympäristöoikeudessa erilaisiin inventointeihin, suunnitelmiin ja ohjelmiin voi sisältyä sellaista tietystä lupaharkintatilanteessa relevanttia aineistoa, että sen sivuuttaminen lupaharkinnassa voi tehdä ratkaisusta oikeudenvastaisen. Jos esimerkiksi vakiintuneesti päätöksenteon kriteerinä käytettäviä soft law -tyyppisiä luonnontieteellisiä inventointeja ei kaavoituksessa tai ympäristölupa- tai maa-aineslupapäätöksenteossa oteta lainkaan huomioon, lupaviranomaisen tekemä päätös voi tulla mahdollisen valituksen johdosta tuomioistuimessa kumotuksi asian puutteellisen selvittämisen perusteella.

Soft law'n oikeusvaikutukset määrittävät soveltamistilannekohtaisesti. Oikeusvaikutukset myös vaihtelevat aineistotyypeittäin. Samankin aineiston oikeusvaikutukset riippuvat sovellettavasta lainsäädännöstä ja kyseessä olevan harkintatilanteen erityispiirteistä. Soft law -tyyppisten aineistojen avulla voidaan yhtenäistää soveltamiskäytäntöjä ja parantaa päätösten ennustettavuutta.

Soft law'n käyttöön oikeuslähteenä voi kuitenkin liittyä oikeusturvaongelmia. Ongelmana voi olla esimerkiksi se, että aineisto ei ole samalla tavalla helposti saatavilla kuin esimerkiksi lait, esityöt ja ennakkopäätökset. Tästä syystä onkin tärkeää korostaa sisällöllistä hyväksyttyvyyttä soft law -aineistojen ja argumenttien oikeudellisen velvoittavuuden viimekätisenä perustana. Viranomaispäätöksenteossa voi joskus ongelmaksi muodostua se, että viranomainen soveltaa esimerkiksi ministeriön lakiin perustumatonta, ehkä jopa lainvastaista,

ohjetta liian suoraviivaisesti ja mekaanisesti. Tällainen ongelma tuli esille esimerkiksi ratkaisussa KHO 2021:1

Ratkaisussa KHO 2021:1 oli kyse vierailukiellosta, jonka kunnan vammaispalvelupäällikkö oli asettanut vammaispalvelujen asumisyksiköihin kesäkuun ajaksi vuonna 2020. Päätöstä oli perusteltu tartuntatautilain säännöksellä ja siinä oli viitattu sosiaali- ja terveysministeriön antamiin ohjeisiin. Vierailukiello oli katsottu välttämättömäksi COVID-19 koronavirustartuntojen torjumiseksi. Asumisyksikössä asuva henkilö ja tämän isä valittivat päätöksestä hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. KHO katsoi päätöksen olevan lainvastainen. KHO kumosi ja poisti vierailukieltoa koskevan päätöksen. Perustelujen mukaan vierailukieltoa ei ollut voitu antaa päätöksessä sovelletun tartuntatautilain säännöksen nojalla. Ratkaisusta ilmenevästi viranhaltijan asiassa päätöksensä perustana käyttämä ministeriön ohje oli lainvastainen, eikä sitä olisi tullut noudattaa. Ministeriö oli ohjeessaan kehottanut sosiaalihuollon toimintayksiköitä asettamaan yksiköihin vierailukiellot tartuntatautilain nojalla. Ministeriön viittaamassa lainkohdassa ei kuitenkaan säädetä vierailukiellosta eikä muustakaan sosiaalihuollon toimintayksikön asukkaiden yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksenteosta.

3 TULKINTAOPIT

3.1 OIKEUDELLISEN TULKINNAN MUODOT

Eri oikeuslähdekategorioihin kuuluvia oikeuslähteitä käytetään oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa jossakin määrin toisistaan eroavalla tavalla. Esimerkiksi kirjoitetun lainsäädännön *tulkinnassa* käytetään erilaisia sääntöjä ja oppeja kuin hyödynnettäessä korkeimpien oikeuksien ennakkopäätöksiä ratkaisun perusteena. Sekä lain että ennakkopäätösten tulkinnassa on kuitenkin tiettyjä yhteisiä lähtökohtia. Lain tulkintamallit voidaan tiivistää kolmeen keskeiseen tulkintaperusteseen: kielellinen tulkinta, systeeminen tulkinta sekä tavoitteellinen tulkinta.

Myös yksityisoikeudelliset sopimukset voivat olla epäselviä, ristiriitaisia tai aukollisia, mikä voi synnyttää riitoja osapuolten välille. Tällöin sopimuksiakin joudutaan tulkitsemaan samantyyppisesti kuin lakeja ja muita oikeuslähteitä. Lähtökohtana sopimusten tulkinnassa on osapuolten yhteinen tarkoitus. Sopimusten tulkinta eroaa kuitenkin lakien tulkinnasta muun muassa sen vuoksi, että tulkinnassa on otettava huomioon kyseisen oikeudenalan oikeusperiaatteet, esimerkiksi niin sanotun epäselvyysäännön (epäselvää sopimusta tai sen ehtoa tulkitaan pääsääntöisesti sen laatijan vahingoksi) soveltamisen muodossa.

Kielellinen, systeeminen ja tavoitteellinen tulkinta täydentävät toisiaan. Tyypillisesti oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on käytettävä rinnakkain useita erilaisia oikeuslähteitä (lakeja, ennakkotapauksia, esitöitä), ja niiden soveltamisessa on hyödynnettävä useita erilaisia tulkinnan ja argumentaation muotoja. Mainittujen oikeudellisten tekstien tulkinnassa käytettävien yleisten tulkintamallien lisäksi lainsoveltamisessa hyödynnetään runsaasti myös muita tulkintamalleja. Keskeisiä ovat erityisesti ennakkopäätösten tulkintaa määrittävät prejudikaattiopit, perusoikeusmyönteinen laintulkinta, seurausharkinta,

oikeusperiaatteiden punninta sekä EU-oikeuden valtionsisäiset oikeusvaikutukset (erityisesti EU-oikeuden tulkintavaikutus).

Oman erityiskysymyksensä oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa muodostavat tilanteet, joissa joudutaan määrittämään eri lakien ja niiden yksittäisten säännösten välisiä suhteita. Lait ja niiden eri säännökset voivat olla suhteessa toisiinsa esimerkiksi toisiaan täydentäviä, päällekkäisiä, vaihtoehtoisia tai keskenään ristiriitaisia. Ilmiö voidaan tiivistää ajatukseen oikeuden verkosto- ja kudusrakenteesta. Tämän rakenteen hahmottaminen taas edellyttää juuri verkosto- ja kudusrakenteen hallintaan soveltuvia tulkinta- ja argumentaatio-oppeja. Keskeisiä tapoja hallita eri lakien ja niiden yksittäisten säännösten välisiä suhteita ovat yleislakien kunnioittamisen periaate, oikeusperiaatteiden punnintamalli ja sääntöristiriitojen ratkaisusäännöt.

3.2 KIELELLINEN TULKINTA

Kielellinen tulkinta on kaikkien oikeudellisten tekstien tulkinnan lähtökohta. Laeissa esiintyville käsitteille annetaan lähtökohtaisesti niiden tavanomaista, arkikielistä merkitystä vastaava sisältö (*sana-muodon mukainen tulkinta*). Usein tästä lähtökohdasta on kuitenkin poikettava. Säädöksissä käytetään usein käsitteitä merkityksessä, joka ei vastaa niiden arkikielistä merkityssisältöä. Yksittäistä lain käsitettä voidaan tulkita laajentavasti, jolloin käsitteen merkityssisältö on sen arkikielistä merkitystä laajempi. Joissakin tilanteissa jonkin säännöksessä esiintyvän käsitteen merkityssisältö taas muodostuu suppeammaksi kuin käsitteen arkikielinen merkityssisältö (*supistava tulkinta*).

Jos säännöstä tulkitaan laajentavasti tai supistavasti, ratkaisuntekijän tulisi se ilmaista ja perustella ratkaisun perusteluissa. Yleisenä laintulkinnan lähtökohtana mainitaan usein, että poikkeussäännöksiä on tulkittava supistavasti. Tämän periaatteen mekaanisessa soveltamisessa on kuitenkin syytä olla varovainen. Yleensä se on kuitenkin vakuuttava lähtökohta esimerkiksi sovellettaessa salassapitosäännöksiä, jotka ovat poikkeuksia julkisuusperiaatteesta.

Esimerkiksi ratkaisussa KHO 2013:121 supistavaan tulkintaan viitataan salassapitosäännösten tulkinnan yhteydessä seuraavasti: ”Ulkomalaisrekisterilain 11 §:n salassapitosäännöstä oli poikkeussäännöksenä *tulkittava suppeasti* [kurs. lisätty] ja siten sovellettava vain tehtävien hoitamista varten saatuihin tietoihin ja asiakirjoihin. Salassapito ei ulottunut viranomaisen tekemiin hallintopäätöksiin.”

Esimerkkinä siitä, että kaiken laintulkinnan lähtökohtana on aina lain sanamuoto, voidaan tarkastella korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 2018:15 (ään.). Ratkaisu on hyvä esimerkki myös siitä, miten kielellisen tulkinnan erilaisia vaihtoehtoja voidaan perusteluissa punnita monipuolisesti ja avoimesti eri tulkintavaihtoehdot esiintuoden.

Asiassa KKO 2018:15 oli korkeimmassa oikeudessa kysymys ratkaisun otsikon mukaan kiinteistöntakauksesta, jossa oli sovittu ostajan vastaa-
van kustannuksista, joita aiheutui teiden rakentamisesta kiinteistölle. Kaupan jälkeen myyjä oli tilannut teiden rakentamistyöt ja maksanut niistä aiheutuneet kustannukset. Myyjän ostajaan kohdistaman sanottujen kustannusten korvaamista koskevan vaatimuksen vanhentumisaajan alkaminen määräytyi velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003, vanhentumislaki) 6 §:n nojalla, ja asiassa tuli siten arvioitavaksi, miten mainittua 6 §:ää oli tulkittava. Korkein oikeus totesi perusteluissaan seuraavaa: ”Nyt kysymyksessä olevan saatavan eräpäivää ei ole sovittu vanhentumislain 5 §:ssä edellytetyin tavoin eikä kysymys ole 7 §:ssä tarkoitettua korvausvelasta. Arvioitavaksi tulee siten se, onko saatavaa pidettävä 6 §:ssä tarkoitettuna muuna vastikkeena. Jos vastaus on myöntävä, saatavaa koskee yleinen kolmen vuoden vanhentumisaika. Jos vastaus on kieltävä, sovellettavaksi tulee toissijainen kymmenen vuoden vanhentumisaika. Vanhentumislain 6 § koskee *sanamuotonsa* [kurs. lisätty] mukaan kauppahintaa tai muuta vastiketta, jonka suorittamisen eräpäivää ei ole sitovasti ennalta määrätty. Säännöksen mukaan tällaisen velan vanhentumisaika alkaa, kun myyjä on luovuttanut kaupan kohteen ostajalle tai kun muu velkojana oleva sopijapuoli on täyttänyt oman suoritusvelvollisuutensa. Korkein oikeus toteaa, että korvausta toisen puolesta tehdystä maksusuorituksesta ei tavanomaisessa kielenkäytössä kutsuta vastikkeeksi. Vanhentumislakia koskevasta hallituksen

esityksestä ilmenee kuitenkin, että 6 §:n *soveltamisala on tarkoitettu laajaksi* [kurs. lisätty]. Esityksen mukaan säännöksen soveltamisalaan kuuluvat useimmat molemminpuolisesti velvoittaviin sopimussuhteisiin perustuvat saatavat silloin, kun osapuolet eivät ole ennalta sopineet eräpäivästä. Soveltamisalan ulkopuolelle jäävät kuitenkin kauppaan tai muuhun suoritusvelvollisuuteen välittömästi liittymättömät luotot, koska puhtaissa luottosuhteissa ei ole kyse vastikkeen suorittamisesta vaan velan takaisinmaksusta (HE 187/2002 vp, s. 44–45). Lisäksi se, että säännös ilmentää – – vanhentumislain pääperiaatetta, tukee sen *tulkittamista suppeaa sanamuodon mukaista tulkintaa laajemmin* [kurs. lisätty] siten, että sen ja vanhentumislain 5 ja 7 §:n soveltamisalan ulkopuolelle ja siten 8 §:n soveltamisalaan jäävät lähinnä sellaiset velvoitteet, joiden vanhentumisajan alkamista ei ole mahdollista kytkeä velkojan vaatimismahdollisuuteen.” Korkein oikeus totesi säännöksen soveltamisesta johtopäätöksensä, että vanhentumislain 6 § soveltuu laajasti sellaisiin molemminpuolisesti velvoittavan sopimussuhteen osapuolten välisiin sopimuksesta johtuviin velvoitteisiin, jotka eivät kuulu 5 ja 7 §:n soveltamisalaan. Korkeimman oikeuden mukaan edellytyksenä säännöksen soveltamiselle oli, että on osoitettavissa sellainen säännöksessä tarkoitettu ajankohta, jolloin velkojana oleva sopijapuoli on tehnyt oman suorituksensa ja suorituksen vaatiminen velalliselta on tullut mahdolliseksi.

Kielellisessä tulkinnassa käytetään sanamuodon mukaisen, laajentavan ja supistavan tulkinnan ohella useita muitakin oikeudellisten tekstien tulkinnan muotoja, kuten *analogiaa* (kahden erilaiselta vaikuttavan asian samaistamista) ja *vastakohtaispäättelyä* (käsitteen alaan sisällyttämättömän asian poissulkeminen). Oikeuskirjallisuudessa on jossakin määrin erilaisia luonnehdintoja siitä, miten analogiaa ja vastakohtaispäättelyä tulisi kuvata. Voidaan perustellusti myös ajatella, että ne ovat esimerkiksi sanamuodon mukaista tulkintaa tukevia loogisia päättelytapoja, eivät varsinaisia tulkintamenetelmiä.

Analogian ja vastakohtaispäättelyn eroa voidaan konkretisoida esimerkiksi sen kysymyksen kautta, onko lain säännöstä, jossa viitataan koiraan sovellettava myös kissaan. Periaatteessa olisi mahdollista laajentaa analogisesti lakitekstin käsitettä ”koira” siten, että myös kissa

tulkitaan lakia sovellettaessa koiraksi. Koska kyse on tarkasta ilmauksesta, tällöin on yleensä kuitenkin tehtävä vastakohtaispäätelmä. Lakitekstiä, jossa viitataan koiraan olisi tällöin tulkittava siis siten, ettei se koske kissaa. Se, päädytäänkö käyttämään analogiaa vai vastakohtaispäätelmää, ratkeaa käyttämällä muita kuin kielellisen tulkinnan menetelmiä, esimerkiksi systeemistä ja tavoitteellista tulkintaa.

Edellä esitettyä esimerkkiä koirasta ja kissasta voidaan vielä konkretisoida laista poimitulla esimerkillä. Järjestylain (612/2003) koirakuria koskevan 14 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan koira on pidettävä taajamassa kytkettynä. Säännöksen 2 kohdan mukaan koiraa ei saa päästää yleiselle uimarannalle, lasten leikki paikalle tai toriaikana torille. Sovelletaanko näitä säännöksiä myös kissaan eli rinnastetaanko kissa analogisesti koiraan vai tehdäänkö vastakohtaispäätelmä, ettei koiraa koskevaa säännöstä sovelleta kissaan? Tässä tapauksessa tulkintaongelmaa ei ole, koska lainsäätäjä on ratkaissut ongelman säättämällä järjestylain 14 §:n 3 momentissa, että edellä mainittua 1 momentin 2 kohtaa sovelletaan myös kissaan. Tästä taas voidaan tehdä vastakohtaispäätelmä, ettei 1 momentin 1 kohta koske kissaa eli kissaa ei tarvitse pitää taajamassa kytkettynä.

3.3 SYSTEEMINEN TULKINTA

Systeemisessä tulkinnassa sovellettavaa säännöstä tarkastellaan osana laajempaa kokonaisuutta. Systeeminen tulkinta on hyvin keskeinen tulkintamalli kaikessa lainsoveltamisessa. Sovellettavan lain tai muun säädöksen säännös hahmotetaan systeemisessä tulkinnassa osana sovellettavan säädöksen kokonaisuutta tai osana laajempaa sääntelykokonaisuutta.

Systeeminen tulkinta on varsin monimuotoinen tulkinta- ja argumentaatiomalli, sillä viitataan siis hyvin erilaisiin päättelymuotoihin. Sille on myös tyypillistä se, että ratkaisun perusteluista voi olla vaikea tunnistaa käytettyä systeemistä tulkintaa. Ratkaisussa käytetty systeeminen tulkinta (eli systeemiargumentit) täytyy usein tunnistaa perustelujen kokonaisuudesta huolellisen ja kontekstisidonnaisen perustelujen luennan kautta.

Esimerkkinä systeemisestä tulkinnasta, jonka käyttö on tunnistettava perustelujen kokonaisuudesta voidaan mainita ratkaisu KHO 2005:77, jossa oli kysymys yleiskaavan aluevarauksia koskevista kaavamääräyksistä myönnettävästä poikkeuksesta golfkentän rakentamista varten. Maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) 43 §:n 1 momentin mukaan lupaa rakennuksen rakentamiseen ei saa myöntää siten, että vaikeutetaan yleiskaavan toteutumista. Sanamuodon mukaisen tulkinnan mukaan golfkentän rakentaminen ei olisi säännöksessä tarkoitettua ”rakennuksen” rakentamista, eikä golfkenttähanke siten edellyttäisi poikkeusta yleiskaavan aluevarauksista. Ratkaisussa KHO päätyy lain sanamuodon suhteen laajentavaan tulkintaan ja perustelee tämän systeemisillä argumenteilla eli kyseisen poikkeamismenettelyn merkityksellä lain kokonaisuudessa.

Korkein hallinto-oikeus totesi ratkaisunsa KHO 2005:77 perusteluissa seuraavasti: ”Kun otetaan huomioon maankäyttö- ja rakennuslain 43 §:n asema yleiskaavan toteutumisen kannalta, asiassa ei ole merkitystä sillä, että mainitun pykälän 1 momentin mukainen ehdollinen rakentamisrajoitus sanamuotonsa mukaan koskee rakennuksen rakentamista ja 2 momentin mukainen rakentamisrajoitus vastaavasti rakentamista. Edellä olevan perusteella kysymyksessä olevalle golfkenttähankkeelle on tarpeen saada maankäyttö- ja rakennuslain 171 §:ssä säädetty poikkeus yleiskaavoista aiheutuvasta maankäyttö- ja rakennuslain 43 §:n 1 momentissa säädetystä ehdollisesta rakentamisrajoituksesta.”

Systeemistä tulkintaa käytetään useimmiten edellä olevan esimerkin mukaisella tavalla siten, ettei argumentaatiomallin käyttämistä perusteluissa erikseen alleviivata. Erilaisilla perustelutekniikoilla on kuitenkin mahdollista selvittää lukijalle systeemisestä tulkinnan merkitys ratkaisussa. Mielestämme näitä perustelutekniikoita tulisi käyttää laajemmin. Tuomioistuimet käyttävät kahdenlaista sanamuotoa julkilausueissaan systeemisestä tulkinnan käytön osana perusteluja: perustelu voidaan muotoilla joko systeemi-termin tai järjestelmä-termin johdannaisten varassa. Tyypillisiä käyttötilanteita ovat esimerkiksi viittaukset tiettyyn nimettyyn järjestelmään, kuten ”rikoslain järjestelmään” sekä hieman abstraktimmat viittaukset ”systemaattisiin näkökohtiin” tai

”säännöksen systematiikkaan”. Systeemisen tulkinnan argumentatiivisen käytön kannalta ei ole merkistä sillä, käytetäänkö järjestelmä- vai systeemiterminologiaa. Kummassakin tapauksessa on kyse systeemisen tulkinnan ilmaisemisesta julkilausutulla systeemiperustelulla. Esimerkiksi ”lain systematiikkaan” ja ”lain järjestelmään” voidaan viitata täsmälleen samassa tarkoituksessa. Kyse on ainoastaan julkilausutun systeemiperustelun kielellisestä ilmiasusta.

Oikeudellisen ratkaisun teorian tutkimuksessa on tehty erilaisia ehdotuksia systeemisen tulkinnan muotojen erotteluniseksi. Seuraamme tässä tuoretta kotimaisessa keskustelussa ehdotettua jäsennystä, jossa perusteluissa julkilausutut systeemiargumentit on jäsennetty seuraaviin neljään kategoriaan korkeimpien oikeuksien oikeuskäytännön perusteella:

1. lainsisäinen systeemiargumentti
2. verkostomainen systeemiargumentti
3. tavoitteellis-systeeminen argumentti
4. eurooppaoikeudelliset ja kansainvälisoikeudelliset systeemiperustelut

Lainsisäisessä systeemiargumentissa tulkinnan kohteena olevaa, merkitykseltään epäselvää säännöstä tai sen osaa selvennetään saman säädöksen toisella säännöksellä. Lähtökohtaisesti säädöksen sisäiset viittaukset määrittävät säädöksen sisäisen systeemin rakentumisen tavan. Aina tällaisia sisäisiä viittaussäännöksiä ei ole, jolloin lainsoveltajan täytyy itsenäisesti hahmottaa säädöksen sisäiset systeemiyhteydet. Lainsäätäjän tarkoitus ja säädöksen rakenne ovat tyypillisiä argumentteja säädöksen eri säännösten sisäisten systeemiyhteyksien rakentamiselle. Säädöksen rakenteeseen perustuva lähtökohta on esimerkiksi se, että säädösten alkuun sijoitetut yleiset luvut koskevat usein kaikkea säädöksen soveltamisalaan kuuluvaa toimintaa ja täydentävät säädöksessä erityissääntelyn kohteena olevaa toimintaa.

Yksinkertaisimmillaan lainsisäinen systeemiperustelu ilmenee viittauksena lain tekniseen rakenteeseen. Siitä voidaan johtaa aineellisoikeudellisia tulkintoja sääntelyn tavoitteesta. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2014:7 (kohta 54) viitataan siihen, että rahankeräysrikos on sijoitettu

”rikoslain järjestelmässä” yleistä järjestystä vastaan tehtyjä rikoksia koskevaan 17 lukuun. Sen todetaan osaltaan viittaavan siihen, että rahankeräysrikoskriminalisointien suojelukohteena on ”ennalta rajoittamaton ja määrittelemätön henkilöjoukko eli yleisö”.

Tyypillistä on, että lainsisäinen systeemiargumentti esiintyy osana laajempaa perusteluketjua. Tyypiesimerkkinä voidaan mainita ratkaisu KHO 2016:161, jossa julkilausuttu lainsisäinen systeemiperustelu on muotoiltu perusteluissa osaksi perusteluketjua: ”Lainkohdan määritelmän ”yleisesti saatavilla olevat tiedot” ei sen sanamuodon, *systemaattisen* aseman [kurs. lisätty] sekä edellä kuvatusta lainvalmisteluaineistosta ilmenevän perusteella voida arvioida tarkoittavan kaikkia viranomaisen hallussa olevia julkisia tietoja vaan esimerkiksi julkaistuja tietoja ja yleiseen käyttöön tarkoitettuihin rekistereihin sisältyviä julkisia tietoja.” Esimerkki osoittaa havainnollisesti, miten kielellinen, systeeminen ja tavoitteellinen tulkinta esiintyvät rinnakkain.

Verkostomaisista systeemiargumenteista on kyse, kun epäselvää säännöstä täsmennetään toisesta säädöksestä johdettavan tulkinta-argumentin avulla. Tulkinnan kohteena olevan säännöksen merkitysisällön täsmentämisessä hyödynnetään muita samantyyppisiä säännöksiä yhdestä tai useammasta toisesta säädöksestä. Perusteluketjun osana mainittavilla säännöksillä ei välttämättä ole välitöntä yhteyttä varsinaiseen tulkintakysymykseen, mutta ”asiaankuulumattomien” säännösten kautta tulkinnan kohteena olevan säännöksen sisältö voi täsmentyä. Säädosverkostoargumentti on usein rakenteeltaan joko vastakohtaispäättelmä tai analogia (muitakin muotoja toki esiintyy).

Kahden eri säädöksen rinnakkainen tulkinta on esillä esimerkiksi ratkaisussa KHO 2014:174, joka sisältää julkilausutun systeemiperustelun seuraavassa muodossa: ”Edellä selostettujen varastointia koskevien *kemikaaliturvallisuuslain ja räjähdeseituksen systematiikan* [kurs. lisätty] perusteella räjähdeseituksen 38 ja 40 a §:n on tulkittava merkitsevän, että ilotulitusvälineiden varastointi myymälärakennuksen ulkopuolelle sijoitettavassa kontissa voi tapahtua vain kyseisen myymälärakennuksen piha-alueella.”

Esimerkkinä systeemisestä tulkinnasta, jossa tukeudutaan laajempaan sääntelykokonaisuuteen, voidaan mainita myös ratkaisu KKO 2007:26. Siinä oli kysymys yhteisäluelain (758/1989) mukaisen osakaskunnan päätöksen kumoamisvaatimuksen käsittelemisestä käräjäoikeudessa. Vesialueen osakas oli osallistunut osakaskunnan vuosikokoukseen eikä ollut kokouksessa vastustanut yksimielisesti tehtyjä päätöksiä. Kokouksen jälkeen osakas nosti käräjäoikeudessa kanteen osakaskuntaa vastaan ja vaati kokouksessa tehtyjen kalastusta koskevien päätösten kumoamista. Ratkaistava kysymys kuului, oliko osakas menettänyt oikeutensa nostaa moitekanne kokouksen päätösten kumoamiseksi, kun hän oli myötävaikuttanut päätösten tekemiseen kokouksessa. Yhteisälueissa ei ole asiasta selvää säännöstä.

Korkein oikeus arvioi ratkaisussaan KKO 2007:26 muun muassa, miten moiteoikeuden rajoittamisesta myötävaikutuksen perusteella on säädetty muita yhteisöjä (esimerkiksi yhdistyksiä, asunto-osaakeyhtiöitä, osaakeyhtiöitä ja osuuskuntia) koskevassa lainsäädännössä. Perustelujen mukaan kokouksen päätöksen yksimielisyyden voidaan erilaisissa yhteisöissä tulkita ilman nimenomaista lain säännöstäkin lähtökohtaisesti merkitsevän kaikkien kokoukseen osallistuneiden sitoutumista päätökseen ja samalla luopumista mahdollisuudesta jälkeenpäin moittia sitä. Osakkaalla ei tapauksessa katsottu olevan oikeutta nostaa moitekannetta sen myötävaikutuksella tehtyjen päätösten kumoamiseksi.

Tavoitteellis-systeemisellä tulkinnalla tarkoitetaan oikeuden yhtenäiseen arvo- ja tavoiteperustaan tukeutumista osana perusteluja. Ajatuksena on, että tulkinnallinen kysymys voidaan pyrkiä ratkaisemaan tarkastelemalla oikeusjärjestyksen yksittäistä säännöstä yleisempää arvo- ja tavoitekokonaisuutta (säännös → säädös → oikeudenala → oikeusjärjestys).

Kun julkilausuttu systeemi- tai järjestelmäperustelu on osa laajempaa sääntelykokonaisuuden kuvausta, perustelu esiintyy usein yhdessä tavoiteargumenttien kanssa. Tavoitteellis-systeemisten argumenttien käytön tunnistaa usein siitä, että perusteluketjussa systeemiperustelu kytkeytyy esityöviittauksiin.

Tyypiesimerkkinä suoraan esitöiden muotoiluun perustuvasta viittauksesta voidaan analysoida ratkaisun KKO 2014:16 perusteluketjua (kohta 9): ”Velkajärjestelyn maksuohjelman pituuden tulee olla yleisesti hyväksyttävä. Tämä tarkoittaa, ettei velkajärjestely saa herättää laajamittaista epäoikeudenmukaisuuden tunnetta niiden velallisten keskuudessa, jotka pienestäkin maksuvarastaan hoitavat vapaaehtoisesti velvoitteensa. *Järjestelmä* [kurs. lisätty] ei saa myöskään suosia velallistahoa tavalla, joka houkuttelee holtittomaan luotonottoon ja laskemaan sen varaan, että velvoitteet hoituvat lyhyellä ja kevyellä maksuohjelmalla. Silloin, kun velallisen maksuvelvollisuus on kokonaan poistettu, *järjestelmän* [kurs. lisätty] yleinen hyväksyttävyys puoltaa sitä, että maksuohjelman kesto säilyy viitenä vuotena.”

Tyypiesimerkkinä *eurooppaoikeudellisista systeemiperusteluista* voidaan puolestaan mainita ratkaisu KHO 2009:74, jossa tältä osin oli kysymys kiinteän omaisuuden vuokrauksen määritelmästä. Asiaa koskevissa useissa ratkaisuisaan KHO viittasi unionin tuomioistuinten oikeuskäytäntöön seuraavasti:

Unionin tuomioistuin ”– on kuitenkin määritellyt tämän käsitteen lukuisissa tuomioissa asiayhteyden sekä kuudennen *arvonlisäverodirektiivin tavoitteiden ja systematiikan* [kurs. lisätty] perusteella siten, että vuokranantaja antaa vuokralaiselle tietyksi sovituksi ajaksi ja korvausta vastaan oikeuden hallita kiinteistöä ja sulkea muut henkilöt tämän oikeuden käyttämisen ulkopuolelle.”

On syytä korostaa, että erilaiset systeemisen tulkinnan muodot voivat merkitykseltään olla erisuuntaisia. Systeemiperustelut ovat osana perusteluketjua tyypillisesti esillä pohdittaessa sanamuodon mukaisen tulkinnan rajoja. Kyse on työkalusta, joka otetaan käyttöön, kun tulkinnan perusmuodot eivät ole riittäviä asian ratkaisemiseksi. Tärkeää on oivaltaa, että systeemiargumentti voi olla sekä pro- että contra-puolella (ks. tarkemmin jaksoa 4.3). Systeemiargumentilla voidaan joko perustella lain sanamuodosta irtaantuvaa tulkintaa tai puolustaa sanamuodossa pitäytymistä. Julkilausutut järjestelmä- ja systeemikäsitteet tulisikin mielestämme perusteluiden kokonaisuudessa

avata siten, että niiden merkitys ratkaisun lopputuloksen kannalta on ymmärrettävissä.

Systeeminen tulkintamalli edellyttää sitä, että oikeudellisen ratkaisun tekijä tutkii kokonaisuudessaan sen säädösympäristön, joka on otettava huomioon kulloinkin kysymyksessä olevaa oikeudellista ongelmaa ratkaistaessa. Oikeudellisten ongelmien ratkaisussa ei siten riitä, että ratkaisun tekijä tuntee tai löytää yksittäisen säännöksen, vaan hänen on oltava tietoinen myös asiaan liittyvästä prosessuaalisesta ja aineellisoikeudellisesta sääntelykokonaisuudesta.

3.4 TAVOITTEELLINEN LAINTULKINTA

Kaikki oikeudelliset lähteet ovat tekstejä ja edellyttävät siten lähtökohtaisesti kielellistä tulkintaa. Lainsäädännön tulkintaan liitettyä tavoitteellisuutta ei sen sijaan ole lähtökohtaisesti liitetty muiden oikeuslähteiden tulkintaan. Tavoitteellisessa tulkinnessa lainsoveltaja soveltaa lakia kiinnittäen huomiota sääntelyn päämääriin. Tavoitteellisen tulkinnan päämuodot ovat:

1. historiallis-tavoitteellinen tulkinta, joka perustuu lainsäätäjän alkuperäisen tarkoituksen selvittämiseen, ja
2. teleologinen tulkinta, jossa pyritään toteuttamaan parhaalla mahdollisella tavalla oikeusjärjestelmän ja kulloisenkin sovellettavan sääntelykokonaisuuden tavoitteet.

Oikeuskirjallisuudessa näiden tavoitteellisen laintulkinnan muotojen eroa pyritään joskus selventämään ilmaisuilla subjektiivis-tavoitteellinen (eli historiallis-tavoitteellinen) ja objektiivis-tavoitteellinen (eli teleologinen) laintulkinta. Ero on siinä, että subjektiivis-tavoitteellinen laintulkinta pohjautuu lain esitöiden yleisten ja pykäläkohtaisten perustelujen perusteella selvittävään lainsäätäjän tahtoon, kun taas teleologisessa tulkinnessa sääntelytavoitteet tunnistetaan sääntelykokonaisuudesta. Ilmaisuihin ”subjektiivinen” viittaa tässä yhteydessä siis kollektiiviseen lainsäätäjään, ei kulloisenkin lainsoveltajan omiin tavoitteisiin tai ajatuksiin. Nähdäksemme subjektiivinen ja objektiivinen tavoitteellinen tulkinta eivät ole ilmaisuina kovin onnistuneita,

mistä syystä käytämme tässä esityksessä havainnollisempia ilmaisuja historiallis-tavoitteellinen ja teleologinen tulkinta.

Tyypilliset tavoitteellisen laintulkinnan käyttötilanteet ovat kiperiä tulkintatilanteita, jolloin on hyödynnettävä monipuolisesti erilaisia oikeudellisen ratkaisun teorian työkalupakkiin sisältyviä tulkinta- ja argumentaatio-oppeja. Systeeminen ja tavoitteellinen laintulkinta ja seurausharkinta kytkeytyvät käytännön lainsoveltamisessa usein toisiinsa. Usein tavoitteellisessa laintulkinnassa hyödynnetään myös käytännöllistä seurausharkintaa (oikeuskirjallisuudessa seurausharkintaa kutsutaan usein myös *reaaliseksi argumentaatioksi*), toisin sanoen arvioidaan erilaisten laintulkintavaihtoehtojen seurauksia ja verrataan niitä sovellettavien säännösten tarkoitukseen.

Historiallis-tavoitteellisessa tulkinnassa lain epäselvän kohdan merkityssisältöä täsmennetään selvittämällä lainsäätäjän alkupe- räistä tarkoitusta. Tämä tapahtuu esitöihin eli erityisesti hallituksen esitykseen ja eduskunnan valiokuntien lausuntoihin ja mietintöihin perehtymällä. Myös lakien tavoitesäännöksiä voidaan hyödyntää selvitettäessä lainsäätäjän alkuperäistä tarkoitusta. Kun lain tarkoitus kirjataan nykyisin usein lakien tavoitesäännöksiin, ne ovat esitöiden ohella ensisijaisia lähteitä lain tavoitteen ja tarkoituksen täsmentämisessä ja sääntelyn systematiikan hahmottamisessa.

Esitöillä on suomalaisessa lainsoveltamisessa lähtökohtaisesti erittäin keskeinen merkitys. Lakien esityöt ovat nykyisin varsin laajoja ja perusteellisia ja niihin viitataankin hyvin usein ja laajasti tuomioistuinten ratkaisuihin. Viranomaisten ja tuomioistuinten toiminnalle on luonteenomaista lainsäätäjän tarkoituksen kunnioittaminen. Lainsäätäjän tahtoa ja tarkoitusta ei oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa tosin sanoen juurikaan kyseenalaisteta. Joskus esityöt ovat esimerkiksi lainvalmistelun heikon tason vuoksi kuitenkin ristiriitaisia ja puutteellisia, eikä niistä ole aina apua yksittäisessä konkreettisessa tulkintatilanteessa. Esitöiden merkitys heikkenee myös ajan kuluessa, kun käytännön elämän ongelmatilanteet muuttuvat ja toisaalta lain sisältö täsmentyy oikeuskäytännössä.

Esimerkkinä lain tavoitesäännöksiin tukeutuvasta tavoitteellisesta laintulkinnasta voidaan mainita metsälain (1093/1996) tulkintaan liittyvä ratkaisu KHO 2008:66.

Ratkaisussaan 2008:66 KHO katsoi, että metsälain ja sen nojalla annettujen alemmanasteisten säädösten säännöksiä on tulkittava ottaen huomioon metsälainsäädännön tavoitteet tavoitteellista laintulkintaa käyttäen. Metsälain tavoite on muotoiltu seuraavasti: ” – lain tarkoituksena on edistää metsien taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää hoitoa ja käyttöä siten, että metsät antavat kestävästi hyvän tuoton samalla, kun niiden biologinen monimuotoisuus säilytetään” (metsälain 1 §). KHO katsoi, että metsälain kestäväällä hyvällä tuotolla ei tarkoiteta liiketaloudellista, vaan kansantaloudellista tuottoa. Sääntelyn tavoitteena on kansantalouden edun mukaisesti taata metsien mahdollisimman suuri puun tuotto, mutta metsätalouden liiketaloudellinen (yksityistaloudellinen) kannattavuus ei ole metsälain tavoite. KHO:n perusteluissa esitöillä eli hallituksen esityksellä ja perustuslakivaliokunnan lausunnolla oli metsälain tavoitesäännöksen ohella keskeinen merkitys.

Koska lain esityöt ovat edellä kuvatuin tavoin keskeinen oikeuslähde ja samalla keskeinen lain säännösten tulkinnan väline, erityisesti hallituksen esityksiin (HE) viitataan tuomioistuinten ratkaisuissa lähes säännönmukaisesti. Esimerkkinä voidaan mainita korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO 2018:117 (ään., täysistunto).

Asiassa KHO 2018:117 oli korkeimman hallinto-oikeuden tiivistelmän mukaan kysymys siitä, oliko esittelijä, joka oli hallinto-oikeuden esittelijän määräaikaisessa virkasuhteessa, ollut valituksenalaisessa kansainvälisen suojelun myöntämisestä koskevassa asiassa esteellinen, kun hänen vakinainen virkansa oli Maahanmuuttoviraston ylitarkastajan virka, josta hän oli virkavapaana. KHO totesi perusteluissaan seuraavaa: ”Oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tuomari ei saa käsitellä asiaa, jos hän on mainitussa luvussa tarkoitetuin tavoin esteellinen. Luvun 2 §:ssä on säädetty, että mainitun luvun tuomaria koskevia säännöksiä sovelletaan myös muun ohella esittelijään. Luvun 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan tuomari on esteellinen, jos tuomarilla on palvelussuhteen perusteella tai muuten asianosaiseen sellainen suhde, että se, erityisesti käsiteltävänä olevan asian laatu huomioon ottaen, antaa perustellun aiheen epäillä tuomarin puolueettomuutta asiassa. Pykälän 2 momentissa on muun ohella todettu, että esteellisyyttä ei 1

momentin nojalla aiheudu yksin sen vuoksi, että asianosaisena on valtio, kunta tai muu julkisyhteisö. *Hallituksen esityksessä* [kurs. lisätty] eduskunnalle tuomarin esteellisyyttä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 78/2000 vp) on yksityiskohtaisissa perusteluissa todettu viimeksi mainitun lainkohdan osalta muun ohella seuraavaa: ”Tuomari ei olisi pykälän 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa esteellinen pelkästään sen vuoksi, että asianosaisena on valtio, kunta tai muu julkisyhteisö. Tästä sisältyy säännös pykälän 2 momenttiin. Esimerkiksi tuomarin vireillä oleva verovalitus ei tee häntä esteelliseksi käsittelemään asiaa, jossa valtio tai kunta on asianosainen. Myöskään tuomarin palvelussuhde valtioon, kuntaan tai muuhun julkisyhteisöön ei yksinään tekisi tuomaria esteelliseksi käsittelemään näitä tahoja koskevia asioita. Valtio työnantajana ei ole rinnastettavissa muihin työnantajiin siten, että tällainen suhde valtioon aiheuttaisi esteellisyyden. Valtion työnantaja-asema ei synnytä sellaista lojaalisuutta valtiota kohtaan, että olisi perusteltua syytä pelätä sen vaikuttavan tuomarin puolueettomuuteen. Lisäksi on otettava huomioon se käytännön näkökohta, että kaikki päätoimiset tuomarit ovat palvelussuhteessa valtioon eikä tätä suhdetta tämänkään vuoksi voida ottaa esteellisyyssperusteena huomioon samalla tavoin kuin muissa palvelussuhteissa. Vastaavin perustein ei myöskään tuomarin, käytännössä lähinnä lautamiehen, palvelussuhde kuntaan tai muuhun julkisyhteisöön yksinään aiheuttaisi esteellisyyttä kaikissa kuntaa tai muuta julkisyhteisöä koskevissa asioissa. Virka- tai työsuhde kunnassa, valtion laitoksessa tai tietyllä hallinnonalalla saattaa kuitenkin aiheuttaa esteellisyyden. Käsiteltävänä olevan asian laatu ja tuomarin suhde asianosaiseen voivat nimittäin yhdessä vaikuttaa niin, että tuomarin puolueettomuus voidaan 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetuin tavoin perustellusti kyseenalaistaa. Esimerkiksi kuntaan palvelussuhteessa olevaa opettajaa voidaan pitää esteellisenä käsittelemään lautamiehenä kuntaa vastaan ajettavaa koulukiusaamiseen perustuvaa korvauskannetta. Lautamiehen virka- tai työsuhde valtion laitokseen tai tiettyyn hallinnonalaan saattaa olla yksittäistapauksessa omiaan antamaan perustellun aiheen epäillä hänen puolueettomuuttaan, jos käsiteltävä asia koskee kyseistä laitosta tai hallinnonala. Virka- tai työsuhde Metsähallitukseen saattaa vaarantaa tuomarin puolueettomuuden esimerkiksi luonnonsuojeluun liittyvässä asiassa, jossa Metsähallitus vaatii luonnonsuojelualueen

haltijana korvausta toiselta asianosaiselta.” Edellä mainitun, suhteellisen pitkän hallituksen esityksestä olevan suoran lainauksen ohella korkein hallinto-oikeus viittaa vielä niin kutsutun esteellisyyden yleislauskeeseen (”tuomari on esteellinen myös, jos jokin muu tässä luvussa tarkoitettuun seikkaan rinnastettava seikka antaa perustellun aiheen epäillä tuomarin puolueettomuutta asiassa”) osalta *hallituksen esitykseen* seuraavasti: ”Hallituksen esityksessä eduskunnalle tuomarin esteellisyyttä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 78/2000 vp) on yksityiskohtaisissa perusteluissa todettu viimeksi mainitun lainkohdan osalta muun ohella seuraavaa: ’Esteellisyysperusteet on pyritty ilmaisemaan säännöksissä mahdollisimman tarkasti ja säännökset käsittävät tavalisimmat esteellisyystilanteet. Ne eivät voi kuitenkaan kattaa kaikkia niitä tilanteita, joissa tuomarin puolueettomuuden voidaan katsoa vaarantuvan niin, että häntä on pidettävä esteellisenä käsittelemään asiaa. Tämän vuoksi 3 momentissa ehdotetaan, että tuomari on esteellinen myös, jos jokin muu edellä luvun säännöksissä tarkoitettuun seikkaan rinnastettava seikka antaa perustellun aiheen epäillä tuomarin puolueettomuutta. (---) Säännöstä sovelletaan tilanteissa, joissa tuomarin puolueettomuuden voidaan objektiivisesti arvioiden katsoa vaarantuvan muulla perusteella kuin luvussa aikaisemmin on mainittu. Tuomari on esteellinen, jos ulkopuolinen henkilö ei voi vakuuttua tuomarin kyvystä käsitellä asiaa puolueettomasti. Asianosaisen oma käsitys tuomarin esteellisyydestä ei sen sijaan sellaisenaan ole ratkaiseva. Tuomari voi olla objektiivisesti arvioiden puolueeton, vaikka asianosainen pitää häntä esteellisenä. Esteellisyyttä on harkittava kussakin tapauksessa erikseen ja tuolloin on otettava huomioon, minkälainen suhde tuomarilla on käsiteltävään asiaan, asianosaisiin tai asiassa muutoin esiintyviin henkilöihin. Tuomari on esteellinen vain, jos jokin selvästi yksilöitävissä oleva olosuhde voi vaarantaa hänen puolueettomuutensa käsitellä tiettyä asiaa. Luottamus tuomarin puolueettomuuteen voi vaarantua myös, jos hän esimerkiksi vastaanottaa asianosaisen tarjoaman kestityksen oikeudenkäynnin yhteydessä. Säännöksen soveltamistarve voi myös syntyä tulevasta ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä.” Arvioituaan asiaa hallituksen esityksen ohella oikeuskäytännön perusteella korkein hallinto-oikeus tuli johtopäätökseen, ettei asiassa ollut ilmennyt perusteltua aihetta epäillä esittelijän esteellisyyttä.

Edellä mainittu ratkaisu on hyvä esimerkki siitä, miten keskeisessä asemassa lain esityöt ovat lain säännöksiä tulkittaessa. Lain esityöt ovat nykyisellään myös siinä määrin laajoja, että niihin voi olla yhteenvedonomaisesti koottuna erilaista oikeuslähdeopillista aineista (mm. olemassa olevia lain esitöitä sekä kansallisten ja kansainvälisten tuomioistuimien ennakkopäätöksiä).

Toisena tavoitteellisen laintulkinnan erityismuotona voidaan pitää *teleologista tulkintaa*. Teleologinen laintulkinta on perinteisesti yhdistetty erityisesti EU-oikeuden tulkintaan. Teleologisella tulkinnalla ei EU-oikeudessa pääsääntöisesti kuitenkaan tarkoiteta yksittäisen säädöksen tai säännöksen tarkoituksen mukaista tulkintaa. Teleologista tulkintaa harjoitetaan sen sijaan yleisemmistä, järjestelmätason tavoitteista (esimerkiksi integraation edistäminen) käsin. Tavoitteellinen laintulkinta kotimaisessa oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on siten tässä suhteessa erityyppistä kuin teleologinen laintulkinta EU-oikeudessa. Tavoitteellinen laintulkinta kotimaisessa lainsoveltamisessa on vahvasti esityösidonnaista, mutta EU-oikeudessa esityöt ovat varsin vaatimattomia eikä niillä ole juurikaan merkitystä oikeuslähteenä. Oikeuskirjallisuudessa tavoitteellisella laintulkinnalla ja teleologisella tulkinnalla näkee joskus tarkoitettavan samaa asiaa (käsitteitä käytetään synonyymeinä), mutta edellä kuvatuista syistä emme pidä tällaista terminologista rinnastusta onnistuneena.

Euroopan unionin tuomioistuimen laintulkintamallissa systemisen tulkinnan rinnalla korostuvassa teleologisessa tulkinnassa pyrkimyksenä on löytää sekä oikeusjärjestelmän että kulloisenkin sääntelykokonaisuuden tarkoituksen tehokkaimmin toteuttava tulkintavaihtoehto. EU-oikeudelliselle teleologiselle tulkinnalle on leimallista, että säännöksen tarkoitus ja päämäärä voidaan asettaa etusijalle myös siinä tilanteessa, jossa säännöksen sanamuoto ja tarkoitus näyttävät olevan ristiriidassa keskenään. Teleologisen tulkinnan perustana ovat unionin perussopimusten tarkoituksmääräyksiin kirjatut unionin tavoitteet sekä unionin yleiset oikeusperiaatteet, usein vapaan liikkuvuuden periaatteet. Säännöstä teleologisesti tulkittaessa vaihtoehtoista valitaan se, jonka katsotaan parhaiten edistävän jotain järjestelmän tavoitetta tai yhteiskunnallista tavoitetta. Tässä mielessä teleologinen tulkinta voi olla eräänlainen seurausharkinnan (ks. luku 3.9) ja reaalisen

argumentaation variaatio, mikä osoittaa osaltaan tulkinnan ja argumentaation rajapinnan häilyvyyden.

Kun EU-oikeudessa tavataan puhua teleologisesta tulkinnasta, Euroopan neuvoston ihmisoikeusjärjestelmässä puhutaan samaa tulkintamallia tarkoittaen *meta-teleologisesta* tulkinnasta. Sillä tarkoitetaan ihmisoikeussopimuksen tulkitsemista niiden arvojen ja periaatteiden pohjalta, joiden varaan sopimus on rakennettu.

3.5 PERUSOIKEUSMYÖNTEINEN LAINTULKINTA

Perus- ja ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan omaksumiseen on vaikuttanut vahvasti Suomen liittyminen Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen (vuonna 1989) ja erityisesti ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö. Perusoikeusmyönteiseen laintulkintaan velvoittaa nimenomaisesti myös perustuslain säännös, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22 §). Lain erilaisista tulkintavaihtoehtoista on siten valittava se, joka parhaiten edistää perusoikeuksien toteutumista. Esimerkkinä perusoikeusmyönteisestä laintulkinnasta voidaan mainita korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO 2017:151.

Asiassa KHO 2017:151 oli korkeimman hallinto-oikeuden tiivistelmän mukaan kysymys siitä, että poliisilaitos oli kokoontumislain (530/1999) 15 §:n 1 kohdan nojalla kieltänyt tilaide-esitykseen sisältyneen kohtausten, jossa vanhempi nainen istui ja esityksen päätteeksi makasi alastomana valaistussa lasikopissa kadulla olevalla aukiolla. Päätöksen perustelujen mukaan oli ilmeistä, että toiminta täyttää rikoslain 17 luvun 21 §:n sukupuolisiveellisyyden julkista loukkaamista koskevan rikoksen tunnusmerkistön. Korkein hallinto-oikeus tuli ratkaisussaan siihen johtopäätökseen, että kun otettiin huomioon rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen tulkinnanvaraisuus ja perus- ja ihmisoikeussäännöksiin perustuva tarve tulkita myös sananvapautta rajoittavaa kokoontumislain 15 §:ää näissä olosuhteissa perusoikeuksien toteutumista kokonaisuutena parhaiten edistävällä tavalla, ei voitu pitää ilmeisenä, että kohtausten esittäminen alkuperäisessä muodossaan olisi lainvastaista.

Poliisilla ei siten ollut oikeutta ennalta kieltää kohtauksen esittämistä sen suunnitellussa muodossa. Perusteluista ilmenee, että punnittuaan eri näkökohtia korkein hallinto-oikeus katsoi, että kokoontumislain 15 §:n 1 kohtaa on *perustuslainmukaisesti tulkittava* siten, että poliisilla ei ole ollut oikeutta ennalta kieltää puheena olevaa esitystä sen suunnitellussa muodossa.

Lain ja perustuslain väliseen suhteeseen liittyy myös kysymys lakien perustuslainmukaisuudesta. Lähtökohtaisesti lait säädetään perustuslain mukaisiksi. Keskeinen osa lainvalmistelua on sen varmistaminen, että ehdotettava laki ei ole ristiriidassa perustuslain kanssa. Lainvalmistelussa lakiesitystä arvioidaan erityisesti perustuslain 2 luvussa säädettyjen perusoikeuksien turvaamisen näkökulmasta. Eduskunnan perustuslakivaliokunta arvioi tarvittaessa hallituksen esitysten perustuslainmukaisuuden ja pyrkii varmistamaan, että säädettävät lait eivät ole ristiriidassa perustuslain kanssa.

Joissakin tilanteissa laki voi kuitenkin olla perustuslain vastainen, esimerkiksi loukata jotakin perusoikeutta. Perustuslain mukaan tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle, jos lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa (PL 106 §). Säännöksen soveltaminen tarkoittaa yleensä sitä, että jotakin lain säännöstä ei voida käyttää ratkaisun perusteena, koska sen todetaan olevan ristiriidassa perustuslain kanssa. Kynnys todeta lain säännös nimenomaisesti perustuslain vastaiseksi on hyvin korkealla. Säännöksen soveltaminen edellyttää muun ohessa, että lain perustuslainmukaisuutta ei ole lakia säädettäessä arvioitu perustuslakivaliokunnassa.

PL 106 §:n korkea soveltamiskynnys ilmenee havainnollisesti ylioppilaskunnan pakkojäsenyyttä koskeneesta ratkaisusta KHO 2021:140 (ään). Asiassa oli esillä myös kysymys siitä, mikä merkitys on annettava sille, että perustuslakivaliokunta on arvioinut pakkojäsenyyden perustuslainmukaisuuden säädettäessä asiaan sovellettavaa yliopistolakia (558/2009).

Ratkaisussa KHO 2021:140 opiskelija oli pyytänyt, että hänelle myönnetään ero ylioppilaskunnasta ilman, että hän menettää opiskeluoikeutensa yliopistossa. Hakemusta oli perusteltu sillä, että yliopistolaissa säädetty pakkojäsenyys ylioppilaskunnassa on ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Ylioppilaskunta oli hylännyt pyynnön. Asia tuli opiskelijan valituksen kautta hallinto-oikeuden ja KHO:n käsiteltäväksi. Valitus hylättiin. Ratkaisussa oli kysymys siitä, oliko ylioppilaskunnan pakkojäsenyyttä koskeva yliopistolain 46 §:n säännös jätettävä soveltamatta sen vuoksi, että sen soveltaminen olisi perustuslain 106 §:ssä tarkoitetulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa perustuslain 13 §:n 2 momentissa turvattun yhdistymisvapauden kanssa tilanteessa, jossa muutoksenhakija on ilmoittanut haluavansa erota ylioppilaskunnasta. Perusteluissaan KHO kiinnitti huomiota siihen, että perustuslain esitöiden mukaan sen 106 §:ssä ilmaistun ilmeisyysvaatimuksen oli katsottu edellyttävän, että ristiriita lain ja perustuslain välillä on selvä ja riidaton. Lain soveltamisen ja perustuslain ristiriitaa ei esitöiden mukaan voida pitää ilmeisenä, jos perustuslakivaliokunta on ottanut siihen kantaa lain säätämisvaiheessa ja katsonut, ettei ristiriitaa ole olemassa. Perusteluissa tätä ei kuitenkaan pidetä ehdottomana sääntönä vaan todetaan, että myös myöhemmillä tulkinnolla voi olla merkitystä arvioitaessa perustuslakivaliokunnan lainsäädäntövaiheessa esittämän nimenomaisen kannanoton painoarvoa. Alunperin perustuslakivaliokunta oli lausunnossaan vuonna 2009 katsonut, ettei ylioppilaskunnan pakkojäsenyys ollut perustuslain 13 §:n 2 momentin vastainen. Perustuslakivaliokunnan käytännössä oli sen jälkeen esitetty muita lakeja arvioitaessa kannanottoja, joiden perusteella valiokunnan suhtautumista myös ylioppilaskunnan pakkojäsenyyteen yhdistymisvapauden rajoituksena voitiin KHO:n arvion mukaan nyttemmin pitää ainakin jossain määrin kriittisempänä. Niissä ei kuitenkaan ollut suoraan arvioitu ylioppilaskunnan pakkojäsenyyttä koskevan sääntelyn perustuslainmukaisuutta, eikä niistä ollut johdettavissa tältä osin valiokunnan kannan muutosta. Valiokunnan myöhemmissä lausunnoissa oli sen sijaan edelleen tuotu esiin, että aiemmassa lausuntokäytännössä ylioppilaskunnan pakkojäsenyyden oli katsottu olevan, ammattikorkeakoulujen opiskelijakunnista poiketen, hyväksyttävissä etenkin sen vuoksi, että ylioppilaskuntaa on vanhastaan pidettävä osana itsehallinnon omaavaa yliopistoa. Pelkästään

ylioppilaskunnan tehtävissä tapahtuneet lainsäädännölliset muutokset eivät antaneet KHO:n mukaan aihetta katsoa, että ylioppilaskunnan pakkojäsenyyttä koskevan sääntelyn soveltamista tulisi pitää selvästi ja riidattomasti negatiivisen yhdistymisvapauden vastaisena. Yliopiston opiskelijoiden erilaiselle kohtelulle ammattikorkeakoulujen opiskelijoihin verrattuna oli puolestaan katsottava olevan yliopistojen perustuslaissa turvattuun itsehallintoon palautuvia hyväksyttäviä perusteita. Näillä perusteilla KHO katsoi, että yliopistolain 46 §:n soveltaminen ei käsillä olleessa tilanteessa ollut perustuslain 106 §:ssä tarkoitettulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa.

Perusoikeusmyönteinen laintulkinta on ensisijainen tulkintamalli suhteessa perustuslain 106 §:n soveltamiseen. Toisin sanoen lain ja perustuslain välinen jännite tulee yrittää ratkaista ensisijaisesti tulkitsemalla lakia perusoikeusmyönteisesti siten, ettei lain ja perustuslain välille syntyisi ristiriitaa. Potentiaalinen ristiriita lain ja perustuslain välillä tulee siis yrittää välttää tulkitsemalla sovellettavaa tavallisen lain säännöstä perusoikeusmyönteisesti. Tämä voi edellyttää esimerkiksi sovellettavan säännöksen sanamuodon laajentavaa tulkintaa. Vasta sitten, jos lain ja perustuslain välinen ristiriita ei ole tulkinnan avulla vältettävissä, harkitaan perustuslain 106 §:n soveltamista. Korkein hallinto-oikeus totesi esimerkiksi edellä mainitussa ratkaisussaan KHO 2017:151, että koska kyseinen asia oli ratkaistavissa perusoikeusmyönteisellä laintulkinnalla, asiassa ei ollut tarpeen ottaa kantaa valitusperusteeseen, jonka mukaan kokoontumislain soveltaminen olisi Suomen perustuslain 106 §:ssä tarkoitettulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Perustuslain kanssa ristiriitaiseksi todettu lain säännös on sen sijaan jätetty soveltamatta esimerkiksi ratkaisussa KKO 2014:13, joka koski isyyden vahvistamista.

Ratkaisun KKO 2014:13 otsikko kuuluu seuraavasti: ”Ennen isyyslain voimaantuloa vuonna 1962 avioliiton ulkopuolella syntynyt A oli saanut tietää vuonna 1982, että B oli hänen isänsä. Isyyslain voimaantuloa annettun lain 7 §:n 2 momentissa säädetty viiden vuoden määräaika isyyden vahvistamiskanteiden nostamiselle oli 1.10.1981 jo päättynyt. B oli kuollut 4.1.2009, ja A vaati 22.6.2009 vireille tullessa kanteessaan

B:n isyyden vahvistamista. Suoritetun DNA-tutkimuksen mukaan B oli A:n isä 99,8 prosentin todennäköisyydellä. Korkein oikeus katsoi, että A:lla ei ollut ollut ikäänsä nähden todellista mahdollisuutta isänsä henkilöllisyyden selvittämiseen eikä kanteen nostamiseen määräajassa. Punnittuaan vielä ajan kulumisen ja miehen kuoleman merkitystä sekä B:n oikeudenomistajien esille tuomia, lähinnä B:n jäämistöön liittyviä seikkoja, Korkein oikeus katsoi, että kanneaikasarjauksen soveltaminen oli *ilmeisessä ristiriidassa perustuslaissa* [kurs. lisätty] turvatus yksityiselämän suojan kanssa. Kanneaikasarjauksen jätettiin soveltamatta, ja B:n isyys vahvistettiin.”

Toisena esimerkkinä tilanteesta, jossa perustuslain kanssa ristiriitaiseksi todettu lain säännös on jätetty soveltamatta, voidaan mainita korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO 2018:85 (ään.).

Tapauksessa KHO 2018:85 oli kysymys siitä, että Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi oli 19.12.2016 hylännyt A:n taksinkuljettajan ajolupaa koskevan hakemuksen, koska A oli 10.5.2014 syylistynyt kulkuneuvon kuljettamiseen oikeudetta. Taksinkuljettajan ammattipätevyydestä annetun lain (695/2009) 9 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan syylistyminen kulkuneuvon kuljettamiseen oikeudetta ajoluvan hakemista edeltäneen viiden vuoden aikana merkitsi ehdotonta estettä ajoluvan saamiselle. Korkein hallinto-oikeus katsoi välttämättömäksi arvioida käsillä olevan yksittäistapauksen yhteydessä, muodostuiko lain soveltamisen lopputulos asiassa perustuslain vastaiseksi. KHO katsoi, että tällaista elinkeinovapauden rajoitusta ei voitu selvästikään pitää välttämättömänä toisen perusoikeuden takaamiseksi eli liikenne- ja asiakas-turvallisuuden saavuttamiseksi ja jätti lainkohdan soveltamatta. Korkein hallinto-oikeus totesi perusteluissaan, että asiassa on selvää ja riidatonta, että ajoluvan epäminen A:lta enää silloin, kun lupahakemus ratkaistiin, ei ollut tarpeen A:n tulevien asiakkaiden tai muiden tienkäyttäjien turvallisuuden takaamiseksi. Tällaista elinkeinonvapauden rajoitusta ei siten voitu pitää välttämättömänä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. KHO totesi johtopäätöksensä, että ”taksinkuljettajan ammattipätevyydestä annetun lain 9 §:n 2 momentin 1 kohta oli jätettävä

tässä tapauksessa soveltamatta, koska sen soveltaminen olisi *ilmeisessä ristiriidassa perustuslain* [kurs. lisätty] kanssa”.

Tuomioistuimet katsoivat siis molemmissa edellä mainituissa tapauksissa, että sovellettavan säännöksen sanamuoto oli siinä määrin selkeä ja ehdoton ja ilmeinen ristiriita siten todettavissa, ettei asioita voitu ratkaista perusoikeusmyönteisellä laintulkinnalla, vaan oli sovellettava perustuslain 106 §:ää.

Perusoikeusmyönteisessä tulkinnassa on Suomen perustuslailla keskeinen asema, mutta perusoikeusmyönteinen laintulkinta saa hyvin usein sisältönsä myös Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja ihmisoikeustuomioistuimen laajasta oikeuskäytännöstä. Myös Euroopan unionissa, joka on alun perin perustettu yhteisten sisämarkkinoiden luomiseksi, on pyritty yhä vahvemmin turvaamaan perusoikeuksia. Perusoikeudet määriteltiin Euroopan Unionissa jo vuonna 2000, mutta oikeudellisen sitovuutensa Unionin perusoikeuskirja sai vasta Lissabonin sopimuksen tultua voimaan vuonna 2009. Perusoikeuskirjan artikkelit velvoittavat unionin jäsenvaltioiden viranomaisia silloin, kun ne soveltavat unionin oikeutta. Edellä mainittu huomioon ottaen perusoikeuskirjan vaikutus lain tulkintaan on rajatumpi kuin ihmisoikeussopimuksen. Myös unionin tuomioistuimen perusoikeuksiin liittyvää oikeuskäytäntöä on toistaiseksi ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön verrattuna määrällisesti selvästi vähemmän, joten sillä ei ole ollut kansallisessa laintulkinnassa tästäkään syystä samanlaista merkitystä kuin ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä.

Esimerkkinä ratkaisusta, jossa on hyödynnetty rinnakkain sekä perusoikeusmyönteistä laintulkintaa että ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä, voidaan tarkastella ratkaisua KHO 2014:1.

Ratkaisussa KHO 2014:1 oli kysymys Suomen kannabisyhdistyksen yhdistysrekisteriin rekisteröimisen edellytyksistä. Yhdistyslain 1 §:n 1 momentin mukaan yhdistyksen tarkoitus ei saa olla lain tai hyvien tapojen vastainen. Patentti- ja rekisterihallitus eväsi rekisteröinnin, koska sen mukaan yhdistyksen tarkoitusta oli ”pidettävä hyvien tapojen vastaisena siten, että esitetty tarkoitus on yhteiskunnassamme vallitsevien oikeus- ja moraalikäsitysten vastainen”. Ratkaisussa KHO arvioi, oliko

yhdistyksen rekisteröinti voitu laillisesti evätä sillä perusteella, että yhdistyksen sääntöjen mukainen tarkoitus oli hyvien tapojen vastainen. KHO:n mukaan asiaa arvioitaessa oli erityisesti kiinnitettävä huomiota yhdistymisvapautta koskeviin perusoikeussäännöksiin ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiin. Ratkaisun tiivistelmässä argumentaatiota kuvataan seuraavasti: ”Tulkittaessa yhdistyslain ilmaisua ’hyvien tapojen vastainen’ oli sovellettava perus- ja ihmisoikeussäännöksiä ottaen huomioon päätöksentekohetkellä vallitsevat olosuhteet. Rekisteröinnin esteenä ollut säännös ei ollut näistä syistä sen joustavasta ilmaisusta huolimatta sellaisessa ilmeisessä ristiriidassa perustuslaissa säädetyn yhdistymisvapauden kanssa, että se olisi tullut jättää soveltamatta perustuslain 106 §:n nojalla. Perustuslain esitöiden mukaan perusoikeuksien rajoitusperusteiden tuli olla suhteellisuusvaatimuksen mukaisia ja välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan yhdistyksen rekisteröinnin epääminen oli vakava yhdistymisvapauden rajoitus. Rekisteröinnin epäämisellä puututtiin yhdistymisvapauteen. Yhdistyksen rekisteröinnin epääminen edellytti painavaa yhteiskunnallista tarvetta.” Ratkaisun perusteluissa selostetaan laajasti ihmisoikeustuomioistuimen tuomioita. KHO kumosi päätöksen ja palautti asian uudelleen käsiteltäväksi. Johtopäätös on tiivistetty ratkaisun perusteluissa seuraavasti: ”Kun yhdistyslain 1 §:n 1 momentin hyvien tapojen vastaisuutta koskevaa säännöstä *tulkitaan perusoikeusmyönteisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä kuvatun oikeuskäytännön valossa* [kurs. lisätty], Suomen kannabisyhdistyksen sääntöjen mukainen toiminnan tarkoitus ei edellä lausutuilla perusteilla muodosta riittävän painavaa perustetta rekisteröinnin epäämiseen.

3.6 EUROOPPAOIKEUDEN KÄYTTÄMINEN OIKEUSLÄHTEENÄ

3.6.1 EU-oikeuden valtiosisäiset oikeusvaikutukset

EU-oikeuden oikeuslähteet ja niiden tulkinta- ja argumentaatio-opit ovat joiltakin osin erilaisia kuin kansallisen oikeuden oikeuslähteitä koskevat opit. Teemaa käsiteltäessä on pidettävä erillään yhtäältä EU-oikeuden soveltaminen EU:n omassa päätöksenteossa ja EU:n erilaisissa oikeudellisissa menettelyissä, toisaalta EU-oikeuslähteiden käyttäminen viranomaisten ja tuomioistuinten päätöksenteossa Suomessa. Kansallisen lainsoveltamisen näkökulmasta olennaista on siten kiinnittää huomiota siihen, miten EU-oikeudelliset oikeuslähteet velvoittavat kansallisia lainsoveltajia.

Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisujen perusteella ovat kehittyneet jäsenvaltioiden ja unionin oikeusjärjestysten keskinäis-suhdetta määrittelevät *EU-oikeuden valtiosisäiset oikeusvaikutusmekanismit*. Niistä käytännössä tärkeimpiä ovat EU-oikeuden tulkintavaikutus, EU-oikeuden suora soveltaminen, EU-oikeuden välitön oikeusvaikutus ja EU-oikeuden etusijaperiaate.

EU-oikeuden tulkintavaikutuksella tarkoitetaan kansallisen tuomioistuimen ja viranomaisen velvollisuutta tulkita kansallisen oikeuden säännöstä EU-oikeuden valossa ja sen tavoitteiden mukaisesti. Tulkintavaikutus on hyvin yleinen lainsoveltamisessa hyödynnettävä argumentaatiomalli kaikilla niillä oikeudenaloilla, joissa kansallisen lainsäädännön taustalla on EU:n antamia direktiivejä. Jos kansallinen laki on säädetty direktiivin täytäntöönpanemiseksi, kansallisen lain tulkinnassa on otettava huomioon myös kyseisen lain taustalla oleva direktiivi.

Direktiivien tulkintavaikutusta käytetään esimerkiksi kansallisten ympäristölakien tulkinnassa varsin usein. Esimerkkinä voidaan mainita allien kevätmetsästystä koskeva ratkaisu KHO 2013:185.

Tapauksessa KHO 2013:185 oli kysymys siitä, että metsästysseura oli hakenut lupaa 150 allin metsästykseen linnun rauhoitusaikana keväällä. Suomen riistakeskus oli myöntänyt luvan 49 allin metsästämiseen. Luonnonsuojelujärjestö valitti päätöksestä. Poikkeusluvan myöntämisen

edellytyksenä on metsästyslain (615/1993) 41 b §:n mukaan, ettei muuta tyydyttävää ratkaisua ole ja ettei päätös haittaa lajin suotuisan suojelutason säilyttämistä. Kyseisellä metsästyslain säännöksellä on pantu kansallisesti täytäntöön lintudirektiivin 9 artikla, joka on näin ollen otettava huomioon kansallista lakia tulkittaessa. KHO perusteli ratkaisuaan laajasti lintudirektiiviin, sen tavoitteisiin ja kyseistä artiklaa koskevaan Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön viitaten. KHO:n mukaan Suomen riistakeskuksen ei olisi tullut myöntää poikkeuslupaa allien kevätmetsästykselle eli kyseinen poikkeuslupa todettiin lainvastaiseksi.

EU-oikeuden suoralla soveltamisella tarkoitetaan jäsenvaltioiden tuomioistuinten ja viranomaisten velvollisuutta perustaa ratkaisunsa suoraan EU-oikeuden säännökseen. EU:n asetukset ovat sellaisenaan suoraan sovellettavaa EU-oikeutta (ks. luku 2.2).

EU-oikeuden välitön oikeusvaikutus voidaan antaa sekä unionin perussopimusten että direktiivien säännöksille. Yksityisen kansalaisen näkökulmasta välitön oikeusvaikutus merkitsee mahdollisuutta perustaa vaatimukset suoraan EU-oikeuteen. Jotta EU-oikeuden säännökselle voidaan antaa välitön oikeusvaikutus kansallisessa lainsoveltamisessa, edellytyksenä on, että sovellettava EU-oikeuden säännös on täsmällinen, yksityiskohtainen ja ehdoton. Jos kyse on direktiivin säännöksestä, välittömän oikeusvaikutuksen edellytyksenä on lisäksi, että direktiivin asianmukainen täytäntöönpano määräajassa on laiminlyöty tai jäsenvaltio on pannut direktiivin virheellisesti täytäntöön.

EU:n oikeuden etusijaperiaatteen mukaan EU-oikeuden säännöstä tulee soveltaa sen kanssa ristiriidassa olevan kansallisen säännöksen sijasta. Euroopan unionin tuomioistuin on muotoillut ja täsmentänyt etusijaperiaatteen sisältöä useissa ratkaisuissaan, joissa se on korostanut, että perussopimuksen tavoitteista ja hengestä voidaan päätellä, ettei EU-oikeuden tehokkuus voi vaihdella eri jäsenvaltioissa. EU-oikeuden tehokkuus edellyttää, että jäsenvaltiot eivät voi asettaa kansallista lainsäädäntöään EU-oikeuden edelle. Jäsenvaltioiden kaikilla tuomioistuimilla ja nykyisin myös viranomaisilla on velvollisuus omaloitteisesti olla soveltamatta EU-oikeuden kanssa ristiriidassa olevaa kansallista säännöstä riippumatta siitä, onko kansallinen säännös

säädetty ennen vai jälkeen EU-säännöksen säätämisen. Etusijan antaminen EU-oikeudelle on kuitenkin vasta viimekätinen keino. Ennen etusijaperiaatteeseen turvautumista säännösten välinen ristiriita tulee pyrkiä poistamaan tulkitseamalla kansallista lainsäätä EU-oikeuden mukaisesti. Etusijaperiaate ei myöskään tarkoita kansallisen säännöksen kumoamista, vaan se merkitsee kansallisen säännöksen jättämistä soveltamatta yksittäisessä, konkreettisessa lainsoveltamistilanteessa.

3.6.2 EU-oikeuden ja ihmisoikeussopimuksen tulkintaperiaatteet

EU-oikeus ja ihmisoikeussopimus ovat säädännäistä oikeutta siinä missä puhtaasti kansallisperäiset säädöksetkin. Lähtökohtaisesti myös niihin soveltuvat ne tulkintaoppeja koskevat perusperiaatteet, muun ohessa kielellinen tulkinta, joita tässä luvussa on kuvattu. Eri tulkintamallien käyttökelpoisuus ja painopiste kuitenkin vaihtelevat, kun säädöstyyppi muuttuu.

EU-oikeuden tulkinnassa on otettava erityisesti huomioon edellä kuvatut valtionsisäisiä oikeusvaikutuksia koskevat periaatteet, jotka määrittävät toisaalta EU-oikeuden oikeuslähdeopillista asemaa ja toisaalta sen tulkintaa. Unionin järjestelmässä ei ole päämäärähakuisen tulkintatendenssin myötä tukeuduttu pelkästään tulkittavan EU-oikeuden säännöksen sanamuotoon ja kielelliseen tulkintaan, lausekkeen lainsäädäntöhistoriaan tai edes sen systemiseen kontekstiin osana laajempaa säädöskokonaisuutta, vaan unionin tuomioistuin on saattanut – joskus myös säännöksen sanamuodosta riippumatta – omaksua tulkinnan, joka parhaiten vastaa sitä, miksi koko Euroopan unioni on perustettu ja mihin sillä pyritään.

Edellä kuvatun tavoitteellisen tulkintamallin on tehnyt laajasti tunnetuksi nimenomaan unionin tuomioistuin ja sen edeltäjä Euroopan yhteisöjen tuomioistuin. Unionin tuomioistuin on tunnettu siitä, että se pyrkii hakemaan tulkintaa, joka vastaa sitä tarkoitusta, johon yhteisön ja sittemmin unionin perustamisella on pyritty. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi jo vuonna 1982 *CILFIT*-tapauksessa, että jokainen säännös on sijoitettava asiayhteyteensä ja sitä on tulkittava siten, että otetaan huomioon EU-oikeus kokonaisuudessaan, sen tavoitteet sekä sen kehitysaste tulkittavana olevan säännöksen

soveltamisajankohtana. Jo tästä ratkaisusta on siis luettavissa tavoitteellisen, mutta myös systeemisen tulkinnan korostaminen.

Toinen klassinen esimerkki teleologisesta tulkinnasta EU-oikeudessa on unionin tuomioistuimen vuodelta 1991 oleva *Francovich*-ratkaisu (C-6 & 9/90). Siinä tuomioistuin katsoi, että tuolloin voimassa olleen *perustamissopimuksen kokonaisuudesta* oli johdettavissa jäsenvaltioiden vahingonkorvausvelvollisuus yksityisille henkilöille aiheutuneesta vahingosta unionin oikeuden rikkomisen johdosta, vaikka perustamissopimus ei sisältänyt korvausvastuuta koskevaa säännöstä. Tuomioistuin perusteli ratkaisuaan viitaten yleisesti EU-oikeuden tehokkuuteen sekä EU-oikeudessa tunnustettuun yksilöiden oikeuksien tehokkaaseen oikeussuojaan.

Erilaisten materiaalistien tavoitteiden rinnalle on siten nostettu teleologista tulkintaa yhtä lailla keskeisesti ohjaavat periaatteet, kuten etusija-, lojaliteetti- ja tehokkuusperiaate. Samoin kuin ihmisoikeusjärjestelmän myös unionin oikeuden tavoitteet voivat toteutua ainoastaan, jos jäsenvaltiot sitoutuvat niitä noudattamaan. Samoin kuin ihmisoikeussopimusta, myös unionin oikeutta tulkitaan kahdella eri tasolla: unionin ja jäsenvaltioiden tuomioistuimissa. EU-oikeuden valtionsisäisiä oikeusvaikutuksia koskevat opit on ollut tarve kehittää juuri unionin aineellisoikeudellisten päämäärien saavuttamiseksi. Siksi teleologiseen tulkintamalliin on liitetty tiiviisti myös sellaiset tulkintaperiaatteet kuin välitön oikeusvaikutus ja tulkintavaikutus.

Ihmisoikeussopimusta, joka sisältää pääasiassa varsin joustavasti muotoiltuja säännöksiä, tulkitaan puolestaan lähtökohtaisesti valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 32 ja 33/1980) 31(1) artiklan mukaisesti. Se edellyttää, että sopimusta on tulkittava ”sen tavoitteiden ja päämäärän valossa”. Ihmisoikeussopimuksen tavoitteellinen tulkinta kiinnittyy niihin *arvoihin ja periaatteisiin*, jonka varaan koko järjestelmä perustuu – yksinkertaisimmin ilmaistuna ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiseen. Päämäärälähtöisen tulkinnan lisäksi Wienin yleissopimuksessa tunnistetaan tulkinnan lähtökohdiksi myös perinteiset sanamuodon mukainen tulkinta ja esitöiden (*travaux préparatoires*) asemaa korostava tulkinta. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin jättänyt oikeuskäytännössään nämä perinteiset tulkintamenetelmät sivuun ja keskittynyt

niiden sijaan ennen kaikkea tavoitteelliseen, dynaamiseen ja konsensusta painottavaan tulkintaan. Ihmisoikeussopimuksen keskeinen tavoite on suojella ihmisoikeuksia ja tästä seuraa muun muassa, että sopimuksessa turvattujen oikeuksien täytyy olla tehokkaita ja käytännöllisiä. *Tehokkuusperiaatteen* lisäksi päämäärälähtöinen tulkinta on läheisessä yhteydessä ihmisoikeustuomioistuimen luomiin muihin tulkintaoppeihin, kuten ihmisoikeussopimuksen *autonomisen tulkinnan* periaatteeseen ja *dynaamis-evolutiiviseen* tulkintaan, joiden myötä säännöksen sanamuodosta voidaan irtaantua jo varsin kauaksi sopimuksen päämäärien tehokasta toteutumista tavoiteltaessa.

Sekä unionin oikeuden että ihmisoikeussopimuksen tulkinnassa teleologia ja systeeminen tulkinta on liitetty siinä määrin kiinteästi yhteen, että voi olla lopulta varsin vaikeaa määritellä, missä toinen loppuu ja toinen alkaa. Eri tulkintamallien välillä tapahtuvat liukumukset ovat siis oikeudellisessa tulkinnassa varsin tavanomaisia säädöstyypistä riippumatta.

3.7 OIKEUDEN VERKOSTO- JA KUDOSRAKENNE: YLEISLAKIEN KUNNIOITTAMINEN, OIKEUSPERIAATTEET JA SÄÄNTÖRISTIRIIDAT

3.7.1 Yleislakien kunnioittamisen periaate

Oikeusjärjestyksen eri säännökset kietoutuvat yhteen yhä tiheämmäksi, toisiinsa liittyväksi verkoksi. Eri lakien väliset päällekkäisyydet, ristikkäisyydet ja linkittyneisyys lisääntyvät. Ilmiötä voidaan kutsua oikeuden verkosto- ja kudoserakenteeksi. Taustalla on oikeuden monimutkaistuminen: kansallinen lainsäädäntömassa kasvaa ja kansallinen ja ylikansallinen sääntely on osittain rinnakkaista (esimerkiksi ihmisoikeussopimus) ja osittain sisäkkäistä (EU-oikeus). Toisiinsa kytkeytyneiden, verkostoituneiden säännösten välisten suhteiden hallinnassa käytetään monipuolisesti erilaisia tulkinta- ja argumentaatio-oppeja.

Yleislakien merkitys lakien valmistelussa on korostunut oikeuden monimutkaistuesssa. Yleislakeja säätämällä oikeusjärjestys pyritään pitämään mahdollisimman johdonmukaisena. Uudet lait pyritään myös laatimaan yleislakien mukaisiksi. Säännös, joka muodostaa

poikkeuksen yleislain säännökseen, voidaan lainvalmisteluohjeiden mukaan säätää vain, jos siihen on erityinen, painava syy. Esimerkkeinä yleislaeista voidaan mainita hallintolaki, rikoslaki (39/1889) ja vahingonkorvauslaki (412/1974).

Yleislakien kunnioittaminen on myös ensisijainen laintulkinnan lähtökohta. Monimutkaistuvan sääntelyn vuoksi oikeusjärjestyksen johdonmukaisuutta ylläpitävillä yleislaeilla ja yleislaeista johdettavilla argumenteilla on erilaisten lisääntyvien päällekkäisongelmien vuoksi yhä keskeisempi merkitys.

Yleislakien kunnioittamisen periaate on eräs ilmentymä *yhteensovittamisajattelusta* lainsoveltamisessa. Yhteensovittamisajattelu tarkoittaa, että tulkittavien säännösten välistä ristiriitaa tulee tulkinnallisesti välttää ja pyrkiä ensisijaisesti tilanteeseen soveltuvien eri säännösten yhteensovittavaan tulkintaan. Muina esimerkkeinä yhteensovittamisajattelusta voidaan mainita perusoikeusmyönteinen laintulkinta (ensisijainen verrattuna PL 106 §:n soveltamiseen) ja direkttiivien tulkintavaikutus (ensisijainen verrattuna EU:n oikeuden etusijaperiaatteen käyttämiseen).

Erityisesti systeemisellä ja tavoitteellisella tulkinnalla on läheinen yhteys yleislain kunnioittamisen periaatteeseen. Yleislakien pääsäännöiksi tarkoitetut säännökset ja muut lainsäätäjän oikeudenalakohtaista systematiikkaa ilmentävät ratkaisut muodostavat kiinnekohtia systeemisessä laintulkinnassa. Tavoitteellisessa laintulkinnassa yleislaeilla taas voi olla merkitystä, kun lainsoveltaja pyrkii tunnistamaan sääntelyalueen keskeisiä lähtökohtia.

3.7.2 Oikeusperiaatteiden punninta

Oikeusperiaatteiden käyttäminen oikeudellisen päätöksenteon perustana eroaa sääntöjen soveltamisesta. Säännöt ja oikeusperiaatteet ovat luonteeltaan erilaisia oikeusnormeja, ja tähän eroon on kiinnitettävä huomiota niitä käytettäessä. Sääntöjä voidaan luonnehtia ”joko–tai–tyyppisiksi” normeiksi, kun oikeusperiaatteille taas on luonteenomaista painoulottuvuus. Tämä johtuu siitä, että säännöt on yleensä muotoiltu yksityiskohtaisemmiksi kuin oikeusperiaatteet.

Sääntö voi olla esimerkiksi muotoa ”joka varastaa toisen hallusta irtainta omaisuutta, on tuomittava varkaudesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi” (rikoslaki 28 luku 1 §). Oikeusperiaate taas ei ole yhtä tarkkarajaisesti määriteltävissä, vaan sen yleisyystaso on korkea. Esimerkkeinä lukuisista oikeusperiaatteista voidaan mainita yhdenvertaisuusperiaate, suhteellisuusperiaate ja heikomman suojan periaate.

Sääntöjen ja periaatteiden välistä eroa on tavattu konkretisoida siten, että sääntö joko soveltuu tai ei sovellu kulloiseenkin oikeudelliseen ongelmaan. Koska oikeusperiaatteen yleisyystaso on korkea, sen soveltuvuus tulee ratkaista *punninnan* kautta. Oikeusperiaatteita on tapana luonnehtia siten, että niitä sovelletaan ”enemmän tai vähemmän”. Oikeusperiaateille on myös tyypillistä, että useampi periaate voi tulla sovellettavaksi yhtä aikaa, ja niiden välillä voi olla myös ristiveittoa. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voidaan mainita korkeimman oikeuden kunnianloukkaussyytettä koskeva ratkaisu KKO 2022:1:

Ratkaisuissa KKO 2022:1 oli kysymys siitä, että vapaana toimittajana ja tietokirjailijana työskennellyt A oli käräjäoikeudessa ja hovioikeudessa tuomittu sakkorangaistukseen B:hen kohdistuneesta kunnianloukkauksesta. Alemmat oikeusasteet olivat katsoneet, että A oli rajatulle joukolle julkaistussa Facebook-päivityksessään halventanut B:tä kutsumalla tätä rasistiksi, natsiksi ja natsipelleksi. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden tuomion ja hylkäsi kunnianloukkaussyytteen.

Korkeimmassa oikeudessa oli ratkaistavana ensinnäkin se, ovatko A:n käyttämät ilmaisut rikoslain 24 luvun 9 §:n 1 momentin 2 kohdan tarkoittamalla tavalla halventavia, ja mikäli näin on, soveltuiko niihin rikoslain 24 luvun 9 §:n 3 momentin rajoitussäännös (toista halventavakin arvostelu voi olla rankaisematonta, jos sen kohteena on tämän menettely tietyillä julkisen toiminnan alueilla) ja vaatimus siitä, että ilmaisut eivät selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Korkein oikeus totesi perusteluissaan muun ohessa seuraavaa: ”Kunnianloukkausta koskevalla rangaistussäännöksellä turvataan perustuslain 10 §:ssä sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan

kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 17 artiklassa tarkoitettua *kunnian suojaa* [kurs. lisätty]. Tämä suoja on johdettavissa myös yksityiselämän suojaa koskevasta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklasta. Rangaistussäännöksen tulkinnassa on toisaalta otettava huomioon perustuslain 12 §:ssä, KP-sopimuksen 19 artiklassa ja ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa turvattu *sananvapauden suoja* [kurs. lisätty]. Tämän suojan keskeisenä ajatuksena on oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennalta estämättä. – – Kunnianloukkausta koskevan säännöksen tulkinnassa on siten otettava huomioon sananvapauden suoja. Rangaistussäännöksen soveltamisedellytyksiä arvioidessaan tuomioistuimen edellytetään punnitsevan yksityiselämän suojan ja sananvapauden välistä suhdetta ja löytävän näiden välille oikeudenmukaisen tasapainon.”

Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan, että A:n kirjoituksessa on kyse arvostelusta, joka kohdistui B:n menettelyyn politiikassa tai siihen rinnastettavassa julkisessa toiminnassa ja joka koski yleistä mielenkiintoa herättävää aihetta. Korkein oikeus katsoi edelleen, että ottaen huomioon B:n julkisuudessa esittämät tiettyjä ihmisryhmiä halventavat ja vihamieliset kannanotot, kirjoitusta *kokonaisuutena arvioitaessa siinä käytettyjen ilmaisujen ei katsottu selvästi ylittäneen sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä* [kurs. lisätty].

Sääntöjen ja periaatteiden ero on suhteellistunut erityisesti kahdesta syystä. Nykyaikaisessa lainsäädännössä käytetään tarkoituksella ja tietoisesti erilaisia lainsoveltajalle harkinnanvaraa jättäviä avoimia muotoiluja. Eri oikeudenaloilla ja oikeusteoreettisessa keskustelussa tällaisia säännöksiä luonnehditaan erilaisilla käsitteillä, esimerkiksi yleislausekkeiksi, punnintanormeiksi, tavoitenormeiksi tai joustaviksi normeiksi. Näiden säännösten soveltamiseen liittyviä erityispiirteitä ei voida tavoittaa sääntö–periaate -erottelun avulla. Lisäksi erojen suhteellistumiseen vaikuttaa se, että myös oikeusperiaate voi olla osa säädännäistä oikeutta. Jos oikeusperiaatteesta säädetään laissa, sen sisältöä voidaan määritellä suoraan kyseisessä säännöksessä ja ainakin lain esitöissä.

Oikeusteoreettisessa keskustelussa on erilaisia käsityksiä siitä, ovatko oikeusperiaatteet oikeuslähteitä (lakien säännöksiä eli normiformulaatioita) vai oikeusnormeja, jotka tunnistetaan ja löydetään tulkinnan avulla säännöksistä. Tässä esityksessä on omaksuttu jälkimmäinen näkemys: laeissa ja muissa säädöksissä on säännöksiä (normiformulaatioita), joiden tulkinnan kautta täsmentynyttä merkityssisältöä voidaan haluttaessa kuvata säännöksi tai periaatteeksi.

Tässä omaksuttu käsitys periaatteista oikeusnormeina tarkoittaa, että lain säännöksen kielellinen muotoilu ei ole säännöksen oikeusnormiluonteen (sääntö vai oikeusperiaate) kannalta ratkaiseva. Esimerkiksi ympäristönsuojelulain (527/2014) 7 §:ssä on säännös toiminnanharjoittajan *velvollisuudesta* ehkäistä ja rajoittaa ennakolta ympäristön pilaantumista. Säännöksen kielellisessä muotoilussa ei suoraan viitata mitenkään periaatteeseen. Säännöksen mukaan toiminnanharjoittajan on järjestettävä toimintansa niin, että ympäristön pilaantuminen voidaan ehkäistä ennakolta. Jos pilaantumista ei voida kokonaan ehkäistä, se on rajoitettava mahdollisimman vähäiseksi. Toiminnanharjoittajan on lisäksi säännöksen mukaan rajoitettava toimintansa päästöt mahdollisimman vähäisiksi. Kielellisestä muotoilusta huolimatta perusvelvollisuus ympäristön pilaantumisen ennaltaehkäisemiseen sisältää säännöstä sovellettaessa oikeusnormin, jota voidaan pitää periaateluonteisena. Oikeuskirjallisuudessa säännöksen ilmaisemaa periaatetta on tapana kutsua ennaltaehkäisyn ja haittojen minimoinnin periaatteeksi.

Periaatteet toimivat oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa sekä itsenäisesti sovellettavina oikeusnormeina (ratkaisuperiaatteina) että sääntöjen tulkintaan vaikuttavina argumentteina eli tulkintaperiaatteina. Periaatteiden käyttäminen juuri tulkintavälineenä on tunnusomaisin periaatteiden käyttötap. Tällöin sovellettavaa lain säännöstä pyritään tulkitsemaan siten, että tulkinnan lopputulos olisi sopusoinnussa kyseisen oikeudenalan oikeusperiaatteiden kanssa. Esimerkkinä oikeusperiaatteen käyttämisestä ratkaisun perusteena voidaan mainita arvonalisäverotusta koskeva ratkaisu KHO 2009:81 (ään.).

Ratkaisussa KHO 2009:81 kohdassa sovellettavat oikeusohjeet todetaan muun muassa seuraavaa: ”Arvonlisäverolaissa ei ole luottamuksensuojaa koskevaa säännöstä. Verotusmenettelystä annettua lakia, mukaan lukien lain 26 §:n 2 momentissa säänneltyä luottamuksensuojaperiaatetta, sovelletaan vain laissa mainittuihin veroihin, joihin arvonlisävero ei kuulu. Luottamuksensuojaperiaate on kuitenkin yksi hallintomenettelyssä noudatettavista oikeusperiaatteista, mikä ilmenee myös 1.1.2004 voimaan tulleen hallintolain 6 §:stä. Säännöksen mukaan luottamuksensuojaperiaate merkitsee sitä, että viranomaisen toimien on suojattava oikeusjärjestyksen perusteella oikeutettuja odotuksia.” Asiassa KHO arvioi luottamuksensuojaperiaatteen näkökulmasta veroviraston yritykselle antamaa ohjausta.

Sen lisäksi, että lainsäädäntö voi olla edellä kuvatuin tavoin päällekkäistä ja ristikkäistäkin, yksittäinen laki – varsinkin, jos sitä on muutettu ja täydennetty useita kertoja ilman, että se olisi ollut niin kutsutun kokonaisuusdistuksen kohteena – voi olla sellaisenaan varsin hajanainen. Oikeusperiaatteet luovat osaltaan johdonmukaisuutta lakien tulkintaan.

3.7.3 Sääntöristiriitojen ratkaiseminen

Sääntöjen ja oikeusperiaatteiden välinen ero tulee havainnollisesti esille, kun lainsoveltamisessa joudutaan ratkaisemaan sääntöjen tai oikeusperiaatteiden välisiä jännitteitä ja ristiriitoja. Jos säännöt ovat ristiriidassa keskenään, voidaan käyttää seuraavia ohjaavia valintasääntöjä: ylempi normi syrjäyttää alemman (*lex superior*), samantasoinen uudempi normi syrjäyttää vanhemman (*lex posterior*) ja erityisnormi syrjäyttää yleisnormin (*lex specialis*).

Sääntöristiriitojen ratkaisemista ohjaavien valintasääntöjen käytössä on olennaista huomata, että niiden käytössä ei ole kyse tulkinnasta. Ristiriitoja ratkaistaan vasta tulkinnan jälkeen, ja kyse on siis tulkittujen oikeusnormien (ei lakien säännösten eli normiformulaatioiden) välisten ristiriitojen ratkaisemisesta. Laintulkinnassa on ensin pyrittävä tulkitsemaan lakien säännöksiä siten, ettei tilanteeseen soveltuvien eri säännösten välille syntyisi ristiriitaa.

Tässä kohtaa on tarpeen kiinnittää huomiota eroon käsitteiden ”sääntö” ja ”säännös” välillä. Säännöksellä viitataan jo edellä todetu-
tuin tavoin lain (tai muun säädöksen) johonkin yksittäiseen kohtaan (pykälään tai momenttiin). Säännös voi normiluonteeltaan taas edellä todetulla tavalla olla joko sääntö- tai periaatetyyppinen. Siten myös sääntöjen ja säännösten välinen ristiriita ovat kaksi eri asiaa. Sääntöjen välisellä ristiriidalla viitataan tulkittujen säännösten välille tulkinnan jälkeen jääneeseen ristiriitatilanteeseen, joka voidaan ratkaista yleensä vain edellä mainittuja valintasääntöjä (esim. *lex specialis*) käyttäen. Säännösten välisestä ristiriidasta puhuttaessa kyse on vasta alustavasta havainnosta, että tapaukseen soveltuvat säädösten säännökset näyttäisivät olevan ristiriidassa keskenään. Ensisijaisesti tuollainen alustava, säännösten väliseltä ristiriidalta *näyttävä* tilanne on pyrittävä ratkaisemaan tulkitsemalla kyseisiä säännöksiä siten, että ristiriitatilanne voidaan välttää, jolloin sovellettavat säännöt siis eivät olekaan keskenään ristiriidassa.

Oikeusperiaatteiden välisiin ristiriitoihin edellä mainittuja valintasääntöjä ei voida käyttää. Oikeusperiaatteiden ominaispiirteiden vuoksi voidaan myös väittää, etteivät oikeusperiaatteet voi olla varsinaisesti ristiriidassa keskenään, vaan ainoastaan jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Oikeusperiaatteiden käyttö oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa edellyttää edellä todetuin tavoin punnintaa, millä viitataan oikeusperiaatteiden ratkaisutilannekohtaisesti vaihtelevaan oikeudelliseen painoarvoon ja merkitykseen.

Myös sääntöjen välisten ristiriitojen ratkaisusääntöjen käyttöön on suhtauduttava pidättyvästi, ja konkreettisissa ratkaisutilanteissa niitä voidaan käytännössä hyödyntää varsin harvoin. Oikeudellisen sääntelyn lisääntyminen ja monimutkaistuminen on lisännyt yksittäisessä oikeudellisessa ratkaisussa samanaikaisesti sovellettavien sääntöjen ja periaatteiden määrää. Erityisesti monella julkisoikeuden alueella, kuten sosiaali- ja ympäristöoikeudessa, lait ovat tyypillisesti rinnakkaisia, päällekkäisiä ja toisiaan täydentäviä. Lakien päällekkäisyys ja rinnakkaisuus (oikeuden verkosto- ja kudusrakenne) on käytännön lainsoveltamisessa monella oikeudenalalla paljon yleisempi tilanne kuin kiperät, aidot sääntöjen väliset ristiriitatilanteet. Samaan tilanteeseen soveltuu vain poikkeuksellisesti usea säännös sellaisella tavalla, että

niiden yhtäaikainen soveltaminen on mahdotonta ja ristiriitojen ratkaisusääntöihin turvautuminen on tarpeen. Sovelletavan säännöksen valinnan ja siihen aina liittyvän toisen säännöksen eliminoimisen tulisi olla viimeinen keino, johon turvaudutaan vain silloin kuin muunlainen argumentaatio ei osoittaudu riittäväksi. Tilanteeseen soveltuvien säännösten *yhteensovittaminen* on ensisijainen lainsoveltamista ohjaava lähtökohta ristiriitojen ratkaisusääntöjen käyttämisen sijasta.

Säännösten joustavuuden, päällekkäisyyden ja rinnakkaisuuden lisääntyminen on peruste korostaa kahden teoreettisen lähtökohdan merkitystä oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa. Yhtäältä yleisten oppien ja oikeusjärjestyksen kokonaisuuden hallinnan merkitys painottuu, toisaalta tilannekohtaisen harkinnan painoarvo lisääntyy. Yksittäisten säännösten sanamuotoon tukeutuva tulkinta-asette ei ole käyttökelpoinen joustavien ja päällekkäisten säännösten maailmassa. Oikeudelliset ongelmat on pystyttävä sijoittamaan osaksi oikeusjärjestyksen kokonaisuutta, toisaalta ratkaistavan tapauksen erityispiirteiden huomioonottamiselle on oltava herkkyyttä ja tilaa.

3.7.4 Yleislain kunnioittaminen vai erityislain ensisijaisuus?

Miten edellä jaksossa 3.7.1 käsitelty yleislain kunnioittamisen periaate ja jaksossa 3.7.3 käsitelty erityislain ensisijaisuutta koskeva *lex specialis* -sääntö suhtautuvat toisiinsa? Näiden lainsoveltamisessa hyödynnettävien tulkintamallien suhteen määrittelyssä on erotettava seuraavat tilanteet:

1. Yleislain ja erityislain säännösten suhde on määritelty lainsäädännössä esimerkiksi linkkisäännöksin tai lakiteknisin systemaattisin ratkaisuin *selkeästi* (ei-tulkinnanvaraisesti).
2. Yleislain ja erityislain säännösten suhteen määrittely lainsäädännössä esimerkiksi linkkisäännöksin tai lakiteknisin systemaattisin ratkaisuin on *epäselvä* (tulkintaa edellyttävä).
3. Yleislain ja erityislain säännösten suhdetta ei ole määritelty lainsäädännössä linkkisäännöksin tai lakiteknisin systemaattisin ratkaisuin *lainkaan*.

4. Yleislain ja erityislain säännökset osoittautuvat soveltamistilanteessa tulkinnan jälkeenkin sovittamattomalla tavalla *ristiriitaisiksi* ja niistä voidaan soveltaa vain toista.

Erityislain säännös syrjäyttää yleislain säännöksen *lex specialis*-säännön perusteella vain tilanteessa 4. Kuten edellä on todettu, olennaista on oivaltaa, että *lex specialis*-säännön käytössä ei ole kyse lain tulkinnasta. *Lex specialis*-sääntöä käytetään tulkinnan jälkeen. Säännön avulla ratkaistaan tulkittujen oikeusnormien välillä ilmenevä ristiriita eli valitaan sovellettava normi ja eliminoidaan toinen tilanteeseen siinä soveltuva normi.

Lex specialis-valintasääntöön on lakien soveltamisessa turvauttava käytännössä erittäin harvoin. Oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa sellaiset eri lakien väliset ristiriitatilanteet, jotka joudutaan ratkaisemaan jättämällä tilanteeseen muodollisesti soveltuva säännös soveltamatta *lex specialis*-perusteella ovat harvinaisia. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että lakien väliset suhteet on pääsääntöisesti määritelty laissa tai lakiteknisin systemaattisin ratkaisuin. Mahdolliset lakien välisiä suhteita koskevat epäselvyydet ratkaistaan ensisijaisesti lakien säännöksiä tulkittamalla, ei turvautumalla *lex specialis*-sääntöön. Toisin sanoen: erityislain säännökset syrjäyttävät kyllä hyvin usein yleislain säännökset. Syrjäyttäminen ei kuitenkaan perustu säännösten väliseen ristiriitaan ja *lex specialis*-säännön käyttämiseen, vaan siihen, että yleislaissa tai erityislaissa on säädetty sovellettavien säännösten ensisijaisuudesta tai toissijaisuudesta taikka lakitekniset systemaattiset ratkaisut osoittavat säännösten suhteen.

Edellä mainituista tilanteista käytännön lainsoveltamisessa yleisin on kohta 1. Erityislaeissa on runsaasti säännöksiä, joissa poiketaan siitä mitä yleislaissa on säädetty. Silloin erityislain säännös syrjäyttää luonnollisesti yleislain säännöksen.

Kohdan 1 mukaisessa tilanteessa eri lakien säännösten välillä ei ole mitään sellaista ristiriitaa, jonka ratkaisemiseen tarvittaisiin *lex specialis*-sääntöä. Jos yleislaissa on säädetty laki tai jokin sen säännös toissijaisesti sovellettavaksi ja jos erityislaissa on ensisijaisesti sovellettavaksi tarkoitettu, yleislaista poikkeava säännös, kyseistä yleislaista poikkeavaa erityissäännöstä on tietysti noudatettava (ja vastavasti yleislain säännös syrjäytyy). Sellaisessa, lainsäädännössä hyvin

yleisessä tilanteessa, erityislain säännös syrjäyttää yleislain säännöksen, koska niin on *säädetty*. Yleissääntelyksi tarkoitetuille säädöksille määritetään tyypillisesti toissijainen soveltamisala suhteessa mahdollisiin erityissäännöksiin käyttäen laissa esimerkiksi ilmaisua ”jollei toisin säädetä”. Yleinen on myös muoto, jossa lakia tai yksilöityä säännöstä ”ei sovelleta, jos muualla laissa säädetään toisin”. Kyse on toissijaisuussäännöksistä, jotka osoittavat kyseessä olevan yleissäännöksen, joka syrjäytyy tai on toissijainen mahdollisen erityissäännöksen ollessa voimassa.

Kun lain tai säännöksen yleisyys tai erityisyys määritellään lakiin sisältyvällä nimenomaisella säännöksellä, ratkaisun lähtökohtana on silloin luonnollisesti kyseinen säännös ja sen tulkinta. *Lex specialis*-sääntö ristiriidassa olevien sääntöjen ratkaisunormina ei siis liity asiaan lainkaan, koska mitään ristiriitaa ei ole olemassa.

Aina eri lakien säännösten suhdetta ei ole laissa kuitenkaan säädetty yksiselitteisesti. Lakien välistä suhdetta määrittävä linkkisääntely voi puuttua kokonaan, ja vaikka linkkisääntelyä olisikin annettu, se voi olla epäselvää. Nämä edellä kohdissa 2 ja 3 tarkoitettut tilanteet ovat oikeudellisen ratkaisutoiminnan näkökulmasta erityisen kiinnostavia, kun täsmennetään yleislain kunnioittamisen periaatteen ja *lex specialis*-säännön merkitystä laintulkinnassa.

Hyvin yleisellä tasolla asian muotoillen voidaan lähtökohtana sanoa, että *laintulkinnassa yleislain kunnioittamisen periaate on suhteessa lex specialis -säännön käyttämiseen ensisijainen*. Yleislain kunnioittamisen periaatteen ensisijaisuus suhteessa *lex specialis*-sääntöön seuraa jo siitä, että *lex specialis*-säännön käyttämisessä ei edellä todetulla tavalla ole kyse tulkinnasta, vaan tulkinnan jälkeisestä ristiriidan laukaisemisesta. Lakien epäselviä normiformulaatioita on ensin pyrittävä mahdollisuuksien mukaan tulkitsemaan siten, että oikeusnormien välistä ristiriitaa ei syntyisi, eikä *lex specialis*-säännön käytölle olisi tarvetta. *Lex specialis*-säännön käyttäminen ristiriitaisten normien ratkaisusääntönä on kaikessa laintulkinnassa aina siis viimesijaista.

Yleislain kunnioittamisen periaatteen ja *lex specialis*-säännön käytön välistä eroa voi vielä kuvata havainnolla, että *lex specialis*-säännön käyttö perustuu nimenomaan siihen, että ratkaisutilanteessa on päätettävä, kumpi tilanteeseen soveltuvista oikeusnormeista on erityisnormi,

kumpi taas syrjäytyvä yleisnormi. Useinhan ristiriitaisilta näyttävien säännösten tulkinnassa vaikeus on juuri siinä, ettei voida mitenkään helposti sanoa, kumpi tilanteeseen soveltuvista säännöksistä on yleissäännös, kumpi taas erityissäännös. Yleislain kunnioittamisen periaatteen käyttäminen laintulkintaperiaatteena ei edellytä mekaanista yleissäännös-erityissäännös -kategorisointia: kyse on systematiikan rakentamisesta ja tavoitteellisen laintulkinnan kiinnekohtien tunnistamisesta ja siten vain eräistä tulkinta-argumenteista osana laajempaa argumentaatioketjua.

Yhteenvetona yleislain ja erityislain välistä suhdetta määrittävät tulkintaopit voidaan tiivistää seuraavasti:

1. erityislain ja yleislain suhde määrittyy pääsääntöisesti joko nimenomaisin säännöksin tai sääntelyalueen systematiikan kautta, jolloin lakien väliseen suhteeseen ei liity oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa merkittävää epäselvyyttä;
2. erityislain säännökset ovat ensisijaisia suhteessa yleislakiin, sikäli kun ne poikkeavat yleislaista;
3. erityislakia tulkitaan aina yleislain tavoitteet ja periaatteet huomioon ottaen ja yleislain säännökset täydentävät erityislain säännöksiä sikäli kun erityislaissa ei ole selvästi tyhjentävästi poikettu yleislain säännöksistä;
4. mahdollinen jännite erityislain ja yleislain säännösten välillä tulee pyrkiä laukaisemaan tulkintateitse siten, että tilanteeseen soveltuvien säännösten välille ei syntyisi ristiriitaa;
5. jos erityislain säännös osoittautuu tulkinnan jälkeenkin ristiriitaiseksi yleislain säännöksen kanssa, erityislain säännös syrjäyttää yleislain säännöksen *lex specialis* -säännön mukaisesti.

Oikeuskäytännöstä löytyy runsaasti esimerkkejä, joissa korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus on antanut painoa yleislain kunnioittamisen periaatteelle sellaisissa tilanteissa, joissa erityislain ja yleislain välinen suhde on ollut epäselvä. Havainnollisena esimerkkinä yleislain kunnioittamisen periaatetta ilmentävistä ratkaisuista voidaan tarkastella ratkaisua KHO 2006:64.

Tapauksessa KHO 2006:64 oli kysymys erityislain (laki maaseutuelinkeinorekisteristä, 1515/1994, maaseutuelinkeinorekisterilaki) ja yleislain (laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, 621/1999, julkisuuslaki) välisestä suhteesta. Maa- ja metsätalousministeriö oli kieltäytynyt antamasta hakijan pyytämiä ministeriön päätöksiä maaseutuelinkeinorekisterilain perusteella samalla tulkiten, ettei julkisuuslakia yleislakina tarvitse lainkaan soveltaa. KHO palautti asian ministeriölle julkisuuslain soveltamista koskevilta osin asianmukaisen päätöksen tekemistä varten. Ratkaisua perusteltiin siltä osin seuraavasti: ”Julkiisuuslain 1 §:n 1 momentin mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei mainitussa tai muussa laissa toisin säädetä. Säännöksen mukaan julkisuuslaki on yleislaki, josta voidaan poiketa laintasoisin säännöksin. Eri-tyissä säännökset, joilla julkisuuslaista on poikettu, tulevat sovellettaviksi siltä osin, kuin niissä on säädetty poikkeus julkisuuslailla toteutettuun asiakirjajulkisuuteen. Muilta osin julkisuuslain säännöksiä sovelletaan täydentävästi (HE 30/1998 vp, s. 47).”

Olennaista KHO:n argumentaatiossa on yleislain säännösten *täydentävä* soveltaminen siltä osin kuin erityislain säännöksin ei ole poikettu yleislain säännöksistä. Erityislaki ei siis syrjäytä yleislakia kokonaan, vaan yleislakia on – yleislain kunnioittamisen periaatteen mukaisesti – sovellettava erityislain rinnalla sitä täydentävästi.

3.8 PREJUDIKAATTIEN KÄYTTÄMINEN OIKEUSLÄHTEENÄ

3.8.1 Ennakkopäätösten syntyminen ja asema oikeuslähteinä

Ennakkopäätöksiksi eli prejudikaateiksi kutsutaan ainoastaan ylimpien tuomioistuinten eli korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja. Samanlainen ennakkopäätösasema on myös Euroopan unionin tuomioistuimen ja ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuilla. Vaikka myös alempien oikeusasteiden oikeuskäytännöllä voi olla edellä kuvatuin tavoin merkitystä oikeuslähteenä, vain ennakkopäätöksillä voidaan katsoa olevan varsinaista tuomioistuinten lainkäyttöä ohjaavaa merkitystä.

Ennakkopäätösten oikeuslähdeopillinen sitovuus on *tosiasiallista* ja se on tapana jakaa *vertikaaliseen* ja *horisontaaliseen* sitovuuteen. Vertikaalisella tosiasiallisella sitovuudella viitataan siihen, että alempien tuomioistuinten tulisi noudattaa ylemmän tuomioistuimen antamaa ennakkopäätöstä. Mikäli ennakkopäätöksestä poiketaan, alemman tuomioistuimen perustelemisselvollisuus korostuu. Horisontaalisessa tosiasiallisessa sitovuudessa taas on kysymys lainsoveltajan itsensä sidonnaisuudesta aikaisempaan ratkaisuunsa. Suomalaisessa järjestelmässä on tavattu katsoa, että ylimmät tuomioistuimet eivät ole sidottuja aikaisempiin ratkaisuihinsa, mutta niiden odotetaan avoimesti perustelevan niin kutsutut linjamuutoksensa.

Korkeimpaan oikeuteen voi valittaa vain valitusluvan kautta. Yksi valitusluvan myöntämisen peruste on oikeudenkäymiskaassa säädetty niin kutsuttu ennakkopäätösperusteinen valituslupa (*prejudikaattidispenssi*, OK 30 luku 3 §). Säännöksen mukaan valituslupa *voidaan myöntää* muun ohessa silloin, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi.

Aiemmin voimassa olleessa hallintolainkäyttölaissa (586/1996, HLL) ei ollut säädetty yleisestä valitusluvasta korkeimpaan hallinto-oikeuteen valitettaessa. Aineellisoikeudellisessa hallinto-oikeudellisessa lainsäädännössä oli kuitenkin jo tuolloinkin säädetty tietyissä rajatuissa asiaryhmissä valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen luvanvaraiseksi. Nykyisin voimassa olevan oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain 107 §:n mukaan hallinto-oikeuden päätöksestä valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen edellyttää valituslupaa, ellei laissa erikseen toisin säädetä. Valitusluvan myöntämisen perusteista on säädetty HOL 111 §:ssä. Säännöksen mukaan valituslupa *on myönnettävä* muun ohessa, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia korkeimman hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Toisin kuin korkein oikeus, korkein hallinto-oikeus on siis velvollinen myöntämään valitusluvan, jos luvan myöntämisen edellytykset täyttyvät.

Muun muassa yleisen valituslupajärjestelmän puuttumisen vuoksi korkeinta hallinto-oikeutta ei ole tavattu perinteisesti pitää samassa

mielessä ennakkopäätöstuomioistuimena kuin korkeinta oikeutta. Tämä on vaikuttanut muun ohessa siten, että korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytäntöä on korkeimman oikeuden oikeuskäytäntöön verrattuna määrällisesti paljon ja sitä on sisällöllisesti pidetty korostetun yksittäistapauksellisenä. Tästä periaatteellisesta erosta huolimatta korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännöllä on lähtökohtaisesti oikeuslähteenä jotakuinkin sama tosiasiallinen asema kuin korkeimman oikeuden oikeuskäytännölläkin.

Ennakkopäätökset ovat siinä suhteessa omalajisia oikeuslähteitä, että niiden ”syntyminen” on riippuvainen sattumanvaraisista seikoista. Tuomioistuimet eivät voi valita ratkaisuja, jotka niiden tutkittavaksi saatetaan. Ylimmät tuomioistuimet eivät siten voi vapaasti ohjata alempia tuomioistujia tärkeiksi ja ajankohtaisiksi katsomissaan oikeudellisissa ongelmissa, vaan ne voivat toteuttaa ohjaustehtävänsä ainoastaan, jos asianosaiset valituksillaan saattavat asian aina ylimpään tuomioistuimeen saakka.

Myös erilaiset prosessuaaliset seikat voivat estää ennakkopäätöksen antamisen. Korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden käsiteltävänä olevassa asiassa saattaa olla ennakkopäätökseksi sopivaa aineista, mutta voi olla, että asianosaiset ovat vaatimuksillaan rajanneet asian siten, että tuomioistuin ei voi toimivaltansa puitteissa ottaa kantaa ennakkopäätösnäkökulmasta kiinnostaviin oikeudellisiin ongelmiin.

Lisäksi erityisesti siviiliasioissa, jossain tapauksissa myös rikos- ja hallintoasioissa, on huomioitava, että asianosaiset käyvät oikeutta omalla kuluvasuullaan, jolloin ylimmän tuomioistuimen on arvioitava myös valituksen menestymismahdollisuuksia. Valituslupa voidaan jättää myöntämättä, jos pidetään selvänä, ettei valittaja tulisi menestymään asiassaan ja ennakkopäätöksen antaminen tapahtuisi siten asianosaisen kuluvasuulla.

Kun oikeudellisen ratkaisun perustana hyödynnetään ennakkopäätöksiä, niihin tukeuduttaessa on huomioitava ratkaisujen käyttöä määrittävät erityiset tulkintaopit, joita voidaan kutsua *prejudikaattiopiksi*. Suomalainen oikeusjärjestelmä nojaa niin kutsutun kirjoitetun oikeuden järjestelmään, joka on tavanomainen myös muualla Manner-Euroopassa (nk. *mannermainen* järjestelmä tai *civil law* -järjestelmä).

Kirjoitettuun lakiin perustuvien oikeusjärjestelmien prejudikaattiopit ovat perinteisesti varsin kehittymättömiä, koska näissä oikeusjärjestelmissä on ollut luontevaa keskittyä nimenomaan *laintulkintaoppien* kehittämiseen. Prejudikaattiopeja taas on kehitetty anglosaksisissa oikeusjärjestelmissä (nk. *common law* -järjestelmät). Common law -järjestelmissä prejudikaatit lähtökohtaisesti sitovat ratkaisuntekijää. Niiden oikeuslähdeopillinen asema on siten tässä suhteessa verrattavissa lain asemaan suomalaisessa oikeusjärjestelmässä.

Prejudikaattioppi on hyvin kehittynyttä anglosaksisissa järjestelmissä. Myös suomalaisen oikeuslähdeopilliseen keskusteluun on omaksuttu joitakin common law -järjestelmän ennakkotapausopille (eli *stare decisis* -opille) tyypillisiä käsitteitä. Keskeisimmät käsitteet ovat *ratio decidendi* ja *obiter dicta*, joista ensiksi mainittu viittaa ennakkopäätöksen sitovaan osaan (nk. ennakkopäätösnormi) ja jälkimmäinen ei-sitovaan osaan (ennakkopäätöksen sisältämä muu aines, ns. mielipiteet, muut kannanotot).

Suomalaisen oikeuslähdeopin peruseriaate on se, että ennakkopäätös ei ole lainsoveltajaa sitova oikeuslähde, eikä ennakkopäätöksissä siten voida katsoa olevan myöskään niin kutsuttua sitovaa osaa (eikä siten luonnollisesti myöskään ei-sitovaa aineista). Korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus eivät muotoile ennakkopäätöksiään mainittua erottelua silmällä pitäen. Tärkeää on myös tiedostaa, että suomalaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa on toistaiseksi vielä ennakkopäätösten tulkinnan osalta eräänlainen aukko, eikä oikeusjärjestelmässämme ole siten kehitetty sellaista prejudikaattioppia, joka olisi vakiintunut ja josta vallitsisi samanlainen konsensus kuin laintulkintaopista. Edellä mainittu huomioiden *stare decisis* -opin käsitteiden käytössä tulisi noudattaa erityistä tarkkuutta.

3.8.2 Periaatetasoinen ja kasuistinen lähestymistapa

Suomalaisten ylimpien tuomioistuinten (korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus) antamissa ennakkopäätöksissä on kolme osaa: otsikko, seloste ja ratkaisuosaa. Otsikkoa, joka sisältää lyhyen informatiivisen kuvauksen ratkaisusta, kutsutaan myös nimellä *rubriikki* (korkein oikeus) tai *tiivistelmä* oikeuskysymyksestä (korkein hallinto-oikeus).

Selosteosa, jossa selostetaan asian käsittelyn aikaisemmat vaiheet ja asianosaiset vaatimukset, tunnetaan myös nimellä *resiitti*. Oikeuslähteopillisesti merkityksellisen osan muodostaa ainoastaan ennakkopäättöksen *ratkaisuos*a, joka sisältää tuomioistuimen ratkaisun perustelut. Myös otsikolla ja tiivistelmällä on keskeinen merkitys käytettäessä ennakkotapauksia oikeuslähteenä. Niistä ilmenee, mikä on ratkaisun ennakkotapausluonteeseen liittyvä oikeudellinen ongelma. Korkein oikeus tai korkein hallinto-oikeus on voinut ottaa ratkaisussaan kantaa useisiin erilaisiin kysymyksiin, mutta vain joku tai jotkut niistä voivat olla tapauksen ennakkopäätösluonteen perusteena.

Ennakkopäätökset ovat kirjallista oikeuslähdemateriaalia siinä missä muutkin oikeuslähteet, joten myös niiden perustelujen tulkinnassa on keskeisessä asemassa kielellinen tulkinta. Ennakkopäättöksen perusteluista voidaan sisällöllisestä näkökulmasta katsottuna erottaa – hyvin yleisellä tasolla kuvattuna – *periaatetasoista* ja *kasuistista* aineesta. Periaatetasoisella aineksella viitataan siihen, että tuomioistuimen perusteluihin sisältyy erityisesti oikeudellisen arvioinnin lähtökohtiin liittyviä yleisiä huomioita ja kannanottoja. Kasuistisella aineksella puolestaan viitataan siihen perustelujen osaan, jossa tuomioistuin tekee arviointiaan ja johtopäätöksiään koskien juuri sitä yksittäistapausta, joka sillä on ratkaistavanaan. Kysymys on siitä perustelujen osasta, jossa muun ohessa tapauksen tosiseikat ovat korostuneessa asemassa.

Tuomioistuimen perustelemistapa vaikuttaa siihen, miten ennakkopäätöstä myöhemmin käytetään hyväksi oikeuslähteenä ja miten sitä tulkitaan. Periaatetasoista ainesta ylimmän tuomioistuimen ratkaisun perusteluihin muodostuu toisaalta oikeudellisen kehyksen avaamisesta (oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat) ja toisaalta tuomioistuimen johtopäätöksistä. Näitä kannanottoja voidaan hyödyntää myöhemmissä tapauksissa asian ratkaisseessa tuomioistuimessa, alemmissa tuomioistuimissa ja viranomaispäätöksenteossa. Esimerkkinä tämän tyyppisestä prejudikaatin käyttötavasta voidaan mainita korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2018:89.

Korkein oikeus toteaa ratkaisun KKO 2018:89 perusteluissa muun ohessa seuraavasti: ”Vastaavasti ratkaisussa KKO 2011:41 Korkein oikeus on kohdassa 8 katsonut, että koventamisperusteen soveltamisedellytyksiä

harkittaessa johtoa oli haettava ensisijaisesti säännöksen sanamuodosta ja sen omista, kotimaisista esitöistä.” Korkein oikeus on toisin sanoen hyödyntänyt aiemmasta ratkaisustaan KKO 2011:41 periaatteellisen, koventamisperusteen soveltamisedellytyksiä koskevan kannanoton. Samaa kannanottoa voivat hyödyntää ratkaisutoiminnassaan myös alemmat tuomioistuimet, joille prejudikaatit ensisijaisesti suunnataan.

Prejudikaattien periaatetasoinen aines sisältää toisin sanoen sellaisia ylimpien tuomioistuimen kannanottoja, jotka eivät koske välittömästi ratkaistavana olevaa asiaa ja sen konkreettisia yksityiskohtia, vaan jotka ovat yleisempiä tietyn oikeuslähteen tulkintaan liittyviä kannanottoja. Periaatetasoiset kannanotot ovat kansallisissa tuomioistuimissamme kuitenkin yleensä suhteellisen suppeita. Laajemmat periaatetasoiset kannanotot ovat sen sijaan tavanomaisia ihmis-oikeustuomioistuimessa ja unionin tuomioistuimessa, joista erityisesti ensiksi mainittu myös rajaa ja otsikoi perustelunsa tässä suhteessa selkeästi erottamalla periaatteelliset kysymykset (otsikolla ”*General Principles*”) käsiteltävänä olevaan yksittäistapaukseen liittyvistä kysymyksistä. Tällaista rakenteellista tapaa ei käytetä kansallisissa tuomioistuimissamme, vaan yleiset oikeudellisia lähtökohtia tai periaatteita koskevat kannanotot voivat löytyä joko ratkaisun alkuosasta niin kutsutusta oikeudellisesta kehyksestä – joka voidaan otsikoida monin eri tavoin – tai myöhemmin seuraavista tuomioistuimen johtopäätöksistä.

Jos tuomioistuimen perusteluissa korostuu kasuistisuus, ennakkopäätöksellä on ohjausarvoa erityisesti niissä tapauksissa, joissa voidaan todeta ennakkopäätöksen ja myöhemmin ratkaistavana olevan jutun *tosiseikkojen* vastaavan toisiaan. Esimerkkinä kasuistisesta ennakkopäätösten käyttötavasta voidaan mainita korkeimman oikeuden rangaistuksen mittaamista koskeva ratkaisu KKO 2018:60.

Korkein oikeus viittaa ratkaisussaan KKO 2018:60 useampaan prejudikaattiin ja hyödyntää rangaistusta määrätessään niistä nimenomaan yksittäistapauksellisia kriteereitä. Korkein oikeus toteaa perusteluissaan seuraavaa: ”Ratkaisuissa KKO 2018:35, 2018:30, 2017:50, 2017:31 ja 2013:31 on ollut kyse törkeistä lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä, jotka ovat sisältäneet sukupuoliyhteyden. Ratkaisussa KKO 2018:35

aikuinen tekijä tuomittiin 2 vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen, kun hän oli ollut sukupuoliyhteydessä 13-vuotiaan lapsen kanssa. Ratkaisussa KKO 2018:30 15–16-vuotias tekijä oli noin puolentoista vuoden aikana ollut toistuvasti sukupuoliyhteydessä 7–8-vuotiaan sukulaistytön kanssa tunkeutumalla peniksellään lapsen peräaukkoon. Tekijä tuomittiin nuorena henkilönä alentuneesti syyntakeisena tehdystä törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä 2 vuoden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sen ohessa 80 tunnin yhdyskuntapalveluun. Ratkaisussa KKO 2017:50 tekijöille mitattiin lyhimmillään 1 vuosi 11 kuukautta ja enimmillään 2 vuotta 3 kuukautta törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jossa kukin tekijä oli runsaan seksuaalissävyytteisen viestittelyn lisäksi ollut 14–15-vuotiaan lapsen kanssa yhden kerran sukupuoliyhteydessä. Ratkaisussa KKO 2017:31 oli kysymys tekijän 15–16-vuotiaaseen lapsenvahtiin kohdistamista seksuaaliteoista ja lopulta sukupuoliyhteydestä, ja siinä tekijä tuomittiin lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä 1 vuoden 6 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sen ohessa 90 tunnin yhdyskuntapalveluun. Ratkaisussa KKO 2013:31 15-vuotias tekijä pakotti väkivalloin 12-vuotiaan lapsen yhdyntään kaksi kertaa alle kahden vuorokauden aikana. Tekijä tuomittiin nuorena henkilönä tehdystä raiskauksesta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä 2 vuoden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sen ohessa 60 tunniksi yhdyskuntapalveluun.” Korkein oikeus toteaa edelleen aikaisemmista yksittäistapauksista seuraavaa: ”Ratkaisuissa KKO 2014:48 ja 2011:102 käsitellyissä asioissa on uhrin ja tekijän läheissuhteen osalta samankaltaisuutta nyt käsiteltävän asian kanssa. Ratkaisussa KKO 2014:48 vastaajana olleen isän katsottiin puolentoista vuoden tekoaikana useamman kerran kosketelleen 3-vuotiasta tytärtään sukupuolielimen ja peräaukon alueelta sekä saaneen tämän koskettelemaan käsillään ja suullaan isän sukupuolielintä. Menettely arvioitiin törkeäksi lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi, eikä isälle hovioikeudessa tuomittua 3 vuoden vankeusrangaistusta alennettu. Ratkaisussa KKO 2011:102 isoisa oli viidellä eri kerralla kosketellut pojantyttärensä rintoja ja sukelintä vaatteiden alta ja päältä. Ensimmäisen koskettelun aikaan lapsi oli ollut lähes 7-vuotias ja viimeisen koskettelukerran aikana noin 13-vuotias.

Korkein oikeus tuomitsi isoisän lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä 1 vuoden 4 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen.”

Jos prejudikaatista hyödynnetään myöhempiä asioita ratkaistaessa nimenomaan kasuistista aineista, olennaista on tutkia, ovatko kahden eri tapauksen tosiseikat samanlaisia tai ainakin olennaisilta osin riittävän samankaltaisia. Tämän tyyppistä tulkintamallia kutsutaan jo edellä lakien tulkinnan yhteydessä esitellyksi *analogiaksi*. Olennaisista on siis yhtäläisyyksien ja erojen etsiminen tapausten tosiseikkojen välillä. Johtopäätösten tekeminen on luonnollisesti helpompaa, jos tosiseikat vastaavat toisiaan. Siinä tapauksessa, että lainsoveltaja joutuu pohtimaan ”riittävää samankaltaisuutta”, käsissä on astetta kiperämpi tulkinnallinen ongelma. Mikäli yhtäläisyyksiä on riittävästi, myös myöhemmässä ratkaisussa tulisi päätyä samaan oikeudelliseen johtopäätökseen kuin ennakkopäätöksessä on päädytty.

Ennakkopäätösten tulkintaan liittyviä periaatteita ja käytäntöjä on toistaiseksi haastavaa konkretisoida, koska tulkintaopin puuttumisen lisäksi tuomioistuinten argumentointitapa on aikaisempaa oikeuskäytäntöä oikeuslähteenä käytettäessä ollut niukkaa ja pidättyväistä. Tavanomaista on, että aikaisempaan oikeuskäytäntöön tehdään ratkaisun perusteluissa ainoastaan lyhyt viittaus eikä sen perusteella ole juurikaan mahdollista tehdä päätelmiä siitä, miten tuomioistuin on prejudikaattia tulkinnut. Esimerkkinä edellä mainitusta perustelusta vasta toimikoon KKO 2018:74.

Korkein oikeus käyttää ratkaisussa KKO 2018:74 aikaisempaa oikeuskäytäntöään oikeuslähteenä arvioidessaan näytön hankkimiseen liittyviä lähtökohtia ja viittaa tavanomaiseen tapaan vain lyhyesti aikaisempaan ratkaisuunsa: ”Koska lähtökohtana on syyttömyysolettama, näytön hankkiminen on syyttäjän ja asianomistajan vastuulla (esim. KKO 2013:96, kohta 5).” Niukasta perustelutyylistä johtuen prejudikaattien (tässä tapauksessa KKO 2013:96) tulkintatavasta ei ole mahdollista tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Ennakkopäätösten käyttämisessä oikeuslähteenä on tavanomaista, että ylimmän tuomioistuimen ratkaisusta yritetään saada irti

mahdollisimman paljon. Analogista tulkintatapaa joudutaan käyttämään arvioitaessa, miten ennakkopäätös ja ratkaistavana oleva tapaus eroavat toisistaan ja miltä osin ne ovat samanlaisia. Myös analogiaa voidaan käyttää laajentavasti ja supistavasti. Tavanomaista oikeudellisessa tulkinnassa on, että analogiaa käytetään hienoisesti laajentaen. Analogiaa onkin kuvattu argumentaatioteoreettisissa tutkimuksissa tulkintamallina, joka johtaa helposti virhepäätelmiin. Vaikka prejudikaattiaineisto olisi laajakin (ja siten hyvä lähtökohta ja perusta tulkintojen tekemiselle) analogisten yleistysten tekeminen ei ole ongelmatonta.

Vaikka erityisesti ylimpien tuomioistuinten periaatetasoiset lausumat ovat oikeuslähdeopillisesti tärkeitä, ne voivat olla myös ongelmallisia siitä näkökulmasta, että tuomioistuin ei välttämättä tule tietoisesti ajatelleeksi tai ei pysty ennustamaan, kuinka lausumat myöhemmässä soveltamiskäytännössä elävät. Aiemmin annettujen ratkaisujen käytössä oikeuslähteenä on kiinnitettävä erityistä huomiota myös hyödynnettävän ratkaisun prosessuaaliseen asetelmaan: mihin oikeuskysymykseen tuomioistuin ratkaisussa ottaa kantaa ja millaiseen prosessuaaliseen asetelmaan ja päätöksentekotilanteeseen juuri tämä kannanotto liittyy. Mainitut seikat tarkoittavat sitä, että ylemmän tuomioistuimen tulisi olla tarkka ja tietoinen muotoiluissaan ja alemman tuomioistuimen puolestaan ennakkopäätöstä tulkitessaan, jotta prejudikaatin perusteluista tai varsinkaan rivien välistä ei luettaisi muuta tai enempää kuin mitä on tarkoitettu. Oikeudellisille ratkaisuille on tyypillistä tilannesidonnaisuus, joka tulee aina ottaa huomioon myös ennakkopäätöksiä tulkittaessa.

Hyödynnettäessä tuomioistuinratkaisuja oikeudellisessa argumentaatiossa on kiinnitettävä huomiota myös ratkaisun muodolliseen luonteeseen. Myöhemmässä lainsoveltamisessa on merkitystä ennen kaikkea julkaistuilla ennakkopäätöksillä. Niidenkin osalta on kiinnitettävä huomiota siihen, liittyykö jokin tuomioistuimen argumentti juuri ratkaisun ennakkopäätösluonteeseen vai onko kysymys jostain ”sivujuonteesta”. Edellä mainittua asiaa arvioitaessa apuvälineenä voidaan käyttää edellä todetulla tavalla korkeimman oikeuden otsikkoja ja korkeimman hallinto-oikeuden tiivistelmiä. Niissä pyritään kuvaamaan juuri keskeiset oikeudelliset kysymykset.

Ratkaisun oikeuslähdeopilliseen painoarvoon saattaa vaikuttaa myös se, millaisessa kokoonpanossa ratkaisu on annettu. Esimerkiksi edellä käsitelty esteellisyysratkaisu KHO 2018:117 (ään., täysistunto) on niin sanottu täysistuntoratkaisu, mikä myös on tapana ilmaista ratkaisuun viitattaessa. Yleensä korkeimman hallinto-oikeuden samoin kuin korkeimman oikeuden ratkaisut annetaan viiden tuomarin kokoonpanossa, mutta täysistuntoratkaisuissa ovat mukana kaikki tuomioistuimen tuomarit. Mainitun ratkaisun KHO 2018:117 (ään., täysistunto) tekemiseen on osallistunut 26 oikeusneuvosta eli korkeimman hallinto-oikeuden tuomaria.

Korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus antavat myös muita kuin ennakkopäätöksiä, jälkimmäinen määrällisesti selvästi enemmän kuin ensiksi mainittu. Erityisesti korkeimman hallinto-oikeuden muilla ratkaisuilla ja myös julkaisemattomilla ratkaisuilla voi olla merkitystä oikeuslähteenä, mutta hyödynnettävän ratkaisun luonteeseen on aina kiinnitettävä huomiota.

Edellä mainitut kaksi tapaa, periaatetasoinen ja kasuistinen lähestymistapa, ovat tarkemman prejudikaattiopin puuttuessa ne pääasialliset tavat, joilla ennakkopäätöksiä tosiasiallisesti lähestytään ja hyödynnetään. Tärkeää on huomata, että ennakkopäätösten tulkinnassa riittää harvoin se, että tutkii yksittäistä ratkaisua. Lainsoveltajan tulee olla tietoinen siitä, miten oikeuskäytäntö on tietyn oikeudellisen ongelman osalta kehittynyt. Oikeuskäytännön sisältämän oikeusohjeen tiivistäminen edellyttää tyypillisesti useiden oikeustapausten rinnakkaisista analyysejä. Ennakkopäätökset ovat oikeuslähteitä, jotka kehittyvät sisällöllisesti asteittain ja kerroksittain ja eroavat siten muun muassa tässä suhteessa ratkaisevasti lainsäädännöstä.

3.9 JÄRJEN KÄYTTÖ SALLITTUA: SEURAUSHARKINTA JA KONKTEKSTUAALINEN LAINTULKINTA

Lainsoveltaja voi oikeudellista ratkaisua tehdessään punnita myös eri tulkintavaihtoehtojen käytännön seurauksia. *Seurausharkinnan* pohjalta lainsoveltaja voi painottaa tulkintaansa siten, että lopputulos on hyväksyttävä. Seurausharkintaa kutsutaan oikeuskirjallisuudessa

myös *reaaliseksi argumentaatioksi*. Kyse on ratkaisun lopputuloksesta käsin hahmotuvasta tilannekohtaisesta järjen käytöstä, minkä perusteella voidaan muun ohessa poiketa lain mekaanisesta ja muodollisesta soveltamisesta.

Seurausharkinta ei ole varsinaisesti enää tulkintaa, vaan se tapahtuu lain tulkinnan tai erilaisten tulkintavaihtoehtojen määrittämisen jälkeen. Käytännössä kyse on hermeneuttisesta seurausten ja tulkintavaihtoehtojen vuoropuhelusta: jos tietynlainen tulkinta näyttäisi johtavan oikeudellisesti tai käytännöllisesti ongelmalliseen tai kummalliseen lopputulokseen, arvioitujen seurausten kautta valitaan hyväksyttävämpi ja järkevämpi tulkintavaihtoehto.

Tilannekohtaista harkintaa korostava *kontekstuaalinen laintulkinta* on ajankohtainen oikeuslähteiden käyttöä ohjaava tulkintamalli. Kontekstuaalisella tulkinnalla ajatellaan päästävän aikaisempaa paremmin samalla sekä *ennakoitaviin* että *hyväksyttäviin* ratkaisuihin.

Ennakoituvuus ja johdonmukaisuus ovat keskeisiä oikeudellisia ihanteita. Oikeus on olemassa juuri järjestyksen ja ennakoitavuuden lisäämiseksi yhteiskunnassa. Ennakoitavuuden ylikorostaminen voi kuitenkin yksittäisissä päätöksentekotilanteissa johtaa kaavamaisiin ja rutiininomaisiin ratkaisuihin, jotka eivät kyseissä yksittäisissä tilanteissa ole järkeviä ja hyväksyttäviä. Siksi oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on jatkuvasti pidettävä silmällä myös päätösten sisällöllistä hyväksyttävyyttä ja käytettävä tilannekohtaista harkintaa. Tilanneherkkyys on lainsoveltajan tulkinnan taitoon sisältyvää kykyä tunnistaa ja havaita erilaisten ratkaisutilanteiden erityispiirteitä ja uskallusta tehdä tarpeen mukaan erilaisia ratkaisuja erilaisissa tilanteissa.

Sisällöllisten ratkaisuperusteiden merkitys on useilla oikeudenaloilla korostunut viime aikoina lain sanamuotoon tukeutuvan muodollisen tulkintaotteen sijasta. Tämä ilmenee siinä, että oikeudellisen päättelyn mahdollisuudet ovat useiden oikeudellisen ajattelun peruslähtökohdissa tapahtuneiden muutosten vuoksi aikaisempaa laajemmat. Esimerkiksi perusoikeusmyönteinen laintulkinta, EU-oikeuden tulkintavaikutus tai oikeusperiaatteiden punninta ovat tuoneet uusia piirteitä oikeudelliseen ratkaisutoimintaan ja lainopillisten tulkintasuosittelusten esittämiseen ja perusteleamiseen.

Voidaan ehkä väittää, että tilannekohtaisen järjenkäytön mahdollisuudet oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa ovat lisääntyneet oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppien viimeaikaisen kehityksen vuoksi. Tärkeää on kuitenkin muistaa, että oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on aina kyse erityisestä oikeudellisesta järjenkäytöstä, jossa päättely tulee sitoa kontrolloitavissa oleviin oikeuslähteisiin ja tulkintaperusteisiin. Poikkeaminen lain kirjaimellisesta sanamuodosta vain sillä perusteella, että se olisi oikeudenmukaista, ei ole oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa lainmukaista eikä vakuuttavaa. Jos poikkeaminen lain sanamuodosta taas tehdään tukeutuen yksilöidysti esimerkiksi perusoikeuksiin tai yleisiin oikeusperiaatteisiin, tällainen päättelytapa vakuuttaa oikeudellisen auditorion aivan eri tavalla kuin vetoaminen vain yleiseen oikeudenmukaisuuteen.

Esimerkkinä tilannekohtaisesta järjenkäytöstä oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa voidaan tarkastella pysäköintivirhemaksua koskevaa ratkaisua KHO 2017:186:

Hallinto-oikeus oli hylännyt tapauksessa valituksen pysäköinninvalvojan päätöksestä pysäköintivirhemaksusta, mutta korkein hallinto-oikeus kumosi hallinto-oikeuden ja pysäköinninvalvojan päätökset. Koska valitus ei ollut hallinto-oikeudessa menestynyt, hallinto-oikeus oli määrännyt valittajan maksamaan 250 euron suuruisen oikeudenkäyntimaksun. Maksua ei kuitenkaan peritä, jos tuomioistuin muuttaa päätöstä valittajan eduksi eli KHO:ssa maksua ei siis peritty. Tapauksessa oli kyse siitä, tuleeko valittajan maksaa 250 euron suuruisen oikeudenkäyntimaksu hallinto-oikeudessa, vaikka hän oli sitemmin voittanut jutun KHO:ssa. Ongelma oli se, että tuomioistuinmaksulaissa (1455/2015) ei ollut nimenomaista säännöstä, jonka perusteella hallinto-oikeuden määräämä oikeudenkäyntimaksu voitaisiin poistaa tilanteessa, jossa korkein hallinto-oikeus muuttaa hallinto-oikeuden ja viranomaisen päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Korkein hallinto-oikeus kiinnitti perusteluissaan huomiota siihen, että hallinto-oikeudessa määrätty oikeudenkäyntimaksu oli suuruudeltaan 250 euroa ja oikeudenkäynnin kohteena oleva pysäköintivirhemaksu 60 euroa. Muutoksenhaku olisi tämän vuoksi ollut valituksen menestymisestä riippumatta asianosaiselle taloudellisesti lähes hyödytöntä. Pysäköintivirhemaksun tultua ylimmässä asteessa kumotuksi KHO:n

katsoi, että olisi *kohtuutonta*, jos hallinto-oikeuden päätöksestä määrätty oikeudenkäyntimaksu jäisi asianosaisen maksettavaksi. Koska maksun poistamiseen oli erityisen painava syy, KHO poisti omasta aloitteestaan maksettavaksi määrätyn oikeudenkäyntimaksun ja määräsi hallinto-oikeuden palauttamaan sen valittajalle.

3.10 TULKINTAOPIEN JA OIKEUSLÄHTEIDEN RINNAKKAISUUS

Oikeuslähde- ja tulkintaopeille on tyypillistä se, että niiden rajat ovat häilyviä. Suurin osa oikeudellisista ratkaisuista tulee ja myös voidaan ratkaista lain nojalla ja lain tulkintaa määrittäviä oppeja käyttäen. Jos ja kun sovellettava säännös on tulkinnanvarainen, oikeudellista ratkaisua tekevä viranomainen tai tuomioistuin tarvitsee avukseen myös muita oikeuslähteitä ja niiden soveltamisessa käytettäviä tulkintaoppeja. Tällöin lain esityöt ja oikeuskäytäntö ovat yhtäältä keskeisiä tulkittavia oikeuslähteitä, toisaalta ne ovat myös keskeisiä lakien tulkinnassa käytettäviä välineitä. Esityöt ja oikeuskäytäntö auttavat täsmentämään tulkinnanvaraisen säännöksen sisältöä.

Jos laki on aukollinen, muiden oikeuslähteiden merkitys korostuu entisestään. Jos sääntely on jäänyt puutteelliseksi esimerkiksi sen vuoksi, ettei jotakin tilannetta ole lakia säädettäessä osattu ennakoida, lain esitöistäkään ei ole välttämättä apua. Tällöin ratkaisu joudutaan perustamaan esimerkiksi oikeusperiaatteisiin, oikeuskäytäntöön ja oikeuskirjallisuuden kannanottoihin.

Kulloinkin ratkaistavana olevan oikeudellisen ongelman luonne ja laajuus vaikuttavat oikeuslähteiden ja tulkintaoppien käyttöön. Mitä kiperämmästä tapauksesta on kysymys, sitä monipuolisempaa oikeuslähdemateriaalia ja eri tulkintaoppien käyttämistä tarvitaan. Esimerkinä voidaan analysoida ratkaisua KKO 2016:17 (ään.):

Ratkaisussa oli kysymys telekuuntelulla hankitun näytön käyttämisestä todisteena käsiteltäessä syytteitä, jotka koskivat salassapitorikosta ja yllytystä salassapitorikokseen. Ennakkopäätöskysymyksenä KKO linjaa ratkaisussaan, olisiko hovioikeuden pitänyt myöntää syyttäjälle

jatkokäsittelylupa. Valitettaessa käräjäoikeuden tuomiosta hovioikeuteen valittaja tarvitsee pääsääntöisesti jatkokäsittelyluvan. Lupaa ei kuitenkaan tarvita, jos vastaaja on tuomittu ankarampaan rangaistukseen kuin kahdeksan kuukautta vankeutta ja valitus koskee hänen syykseen luettua rikosta tai rangaistusta (OK 25 a luku 5 §).

Ratkaisun otsikko kuuluu seuraavasti: ”Käräjäoikeus oli myöntänyt poliisilaitokselle telekuunteluluvan kuunnella A:n liittymiä 3.10.2012–17.1.2013, koska A:ta epäiltiin osallisuudesta törkeään huumausainerikokseen. Syyttäjä vaati rangaistusta A:lle 19.12.2012–3.1.2013 tehdystä yllytyksestä salassapitorikokseen ja B:lle salassapitorikoksesta. Syyttäjä vetosi näyttönä telekuuntelussa syntyneisiin tallenteisiin. Käräjäoikeus päätti 1.1.2014 voimaan tulleen pakkokeinolain perusteella, ettei tallenteita voitu käyttää todisteina, koska tallennetiedoissa oli kysymys ylimääräisestä tiedosta ja koska salassapitorikos ei ollut sellainen rikos, johon telekuuntelu voitiin kohdentaa. Käräjäoikeus hylkäsi syytteet. Hovioikeus ei myöntänyt syyttäjälle jatkokäsittelylupaa. Korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevillä perusteilla katsottiin, että hovioikeuden olisi tullut myöntää jatkokäsittelylupa ennakkoratkaisuperusteella. (ään.)” Tapaus on asetelmaltaan prosessuaalinen eli siinä otettiin kantaa vain siihen, olisiko hovioikeuden tullut myöntää jatkovalituslupa. KKO ei sen sijaan ottanut ratkaisussa kantaa telekuuntelutietojen käytön mahdollisuuteen. Prosessuaalisen kysymyksen ratkaisu perustu kuitenkin aineellisoikeudellisen säännöksen eli pakkokeinolain (806/2011, PKL) 10 luvun 56 §:n tulkintaan. Koska laki ja sen esityöt eivät anna selvää vastausta syyttäjän jatkokäsittelylupahakemuksen perusteena olleeseen kysymykseen ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä, KKO päätyi siihen, että hovioikeuden olisi tullut myöntää syyttäjälle jatkokäsittelylupa.

Tapaus on esityksemme kannalta tässä kiinnostava vain siltä osin, miten siinä hyödynnetään erilaisia oikeuslähteitä ja tulkintaoppeja sekä miten johtopäätöstä ratkaisussa perustellaan. Otetaan arvioitavaksi ratkaisun perustelujen kohta 17. KKO:n arvioitavana on tässä yhteydessä kysymys todisteiden hyödynnettävyydestä. Käräjäoikeus oli katsonut, ettei telekuuntelutallenteita voitu pakkokeinolain perusteella

(PKL 10 luku 56 §) käyttää todisteina asiassa, koska salassapitorikos ei ollut sellainen rikos, johon telekuuntelu voitiin pakkokeinolain mukaan kohdentaa. Pakkokeinolain mukaan ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoja, jolla tieto on saatu (PKL 10 luku 56 § 1 mom.). Pykälän 2 momentin mukaan ylimääräistä tietoa saa käyttää myös, jos ylimääräisen tiedon käyttämisellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi ja rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta tai kyse on jostakin momentissa erikseen luetellusta rikoksesta. Pykälän 3 momentin mukaan ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä päättää tuomioistuimien pääasian käsittelyn yhteydessä.

KKO avaa argumentaatiotaan seuraavalla perusteluketjulla: ”Lainkohtaa koskeissa esitöissä (HE 14/2013 vp, s. 46) on tältä osin todettu, että tuomioistuimen suorittama arviointi ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä koskisi ensinnäkin niitä edellytyksiä, joita säännöksessä asetetaan ylimääräisen tiedon käytölle rikoksen selvittämisessä mukaan lukien erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiseksi. Kysymys ei olisi kuitenkaan pelkästään näiden edellytysten tarkastelusta. Arvioinnissa korostuvat toisaalta ne etuudet ja arvot (esimerkiksi perusoikeuksina suojattavat yksityiselämän suoja ja luottamuksellisen viestin suoja), joihin sillä pakkokeinolla on puututtu, jonka käytöllä ylimääräinen tieto on saatu, sekä toisaalta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Tässä yhteydessä huomioitavaksi tulevat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä ja Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2007:58 ilmenevät näkökohdat. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti merkitystä on rikoksen vakavuudella.”

Perustelukohdassa viitataan lain ohella oikeuslähteinä esitöihin (hallituksen esitykseen), useisiin perusoikeussäännöksiin, ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön sekä korkeimman oikeuden aiemmin antamaan ratkaisuun sekä oikeusperiaatteeseen (suhteellisuusperiaate). Argumentaatiossa hyödynnetään muun muassa tavoitteellista ja perusoikeusmyönteistä laintulkintaa sekä oikeusperiaatepunnintaa. Viittaukset erilaisiin oikeuslähteisiin ja erilaisten tulkintaoppien monipuolinen käyttäminen perusteluissa ovat perusta ratkaisun vakuuttavuudelle.

4 ARGUMENTAATIO-OPIT

4.1 OIKEUDELLISEN RATKAISUN PERUSTELEMISVELVOLLISUUS

Kaikki oikeudelliset ammatit liittyvät välillisesti tai välittömästi oikeudellisten ongelmien ja kiistojen ratkaisemiseen. Välittömimmin oikeudellisten kiistojen ratkaisemiseen liittyvät tuomioistuimien tehtävät. Tuomioistuimien on ratkaistava viivyttelemättä ja yksiselitteisesti ne oikeudelliset ongelmat, jotka niiden käsiteltäväksi on saatettu.

Tuomioistuimien, jotka käyttävät sitovaa oikeudellista valtaa, on mielivallan välttämiseksi annettava *perusteltuja* ratkaisuja. Harkintaprosessit, jotka edeltävät tuomioistuimen johtopäätöstä ja joihin ratkaisut perustuvat, on siis avattava julkisesti. Lainsäädännön edellyttämällä tavalla ja vakuuttavasti perustelluilla ratkaisuilla voidaan luoda luottamusta tuomioistuihin ja oikeudellisen vallan käyttöön.

Oikeudellisen ratkaisun perustelemista määrittelevät yleisesti perustelemisvelvollisuussäännökset (*normatiivisuus*), oikeudelliset argumentaatioteoriat (*hyväksyttävyys, justifikaatio*) ja erilaiset esittämistapaan liittyvät teoriat, kuten retoriikan teoria (*vakuuttavuus*). Tuomarit ja viranomaistehtävissä työskentelevät ovat hyvin tietoisia siitä, miten perustelemisvelvollisuus on laissa säädetty. Ajankohtaista argumentaatioteoreettista tutkimusta lainsoveltajat eivät sen sijaan välttämättä juurikaan seuraa. Tätä voidaan pitää selvänä epäkohtana, koska perustelemisvelvollisuussäännökset ovat varsin yleisiä ja niitä koskevaa oikeuskäytäntöä on niukasti. Perustelemisvelvollisuutta koskevat lain säännökset sisältävät lähinnä perustelujen minimivaatimukset. Perustelujen ideaalisisältöä eli laadukkaiden perustelujen ominaisuuksia on sen sijaan kehitetty ja määritelty argumentaatiota ja esittämistapaa koskevassa tutkimuksessa.

Laissa säädettyä oikeudellisen ratkaisun perustelemisvelvollisuutta voidaan pitää perustellusti yhtenä tärkeimmistä prosessuaalisista velvoitteista. Se kytkeytyy kiinteästi muihin prosessuaalisiin velvoitteisiin, kuten yleiseen periaatteeseen oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Oikeus saada perusteltu päätös on perustuslaillinen oikeus.

Suomen perustuslain oikeusturvaa koskevan säännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi (PL 21 § 1 mom.). Edelleen saman pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, *saada perusteltu päätös* ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Perustelemisselvollisuuden osalta näistä perustuslailisista takeista on säädetty oikeudenkäymiskaassa, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa, oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa ja hallintolaissa.

Siviiliasian perustelemisselvollisuudesta on säädetty oikeudenkäymiskaassa seuraavasti (OK 24 luku 4 §):

Tuomio on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Rikosasian perustelemisselvollisuutta koskeva samansisältöinen säännös on laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11 luku 4 § 2 mom.). Hallintoprosessin perustelemisselvollisuussäännös on oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (HOL 87.1 §):

Hallintotuomioistuimen on perusteltava päätöksensä. Perusteluista on ilmettävä sovelletut lainkohdat sekä se, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun ja mihin oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu.

Viranomaisen velvollisuus perustella päätöksensä perustuu hallintolakiin (HL 45 §):

Päätös on perusteltava. Perusteluissa on ilmoitettava, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun sekä mainittava sovelletut säännökset.

Kuten edellä esitetystä ilmenee, säännökset ovat sisällöltään varsin samantyyppiset. Selvin ero koskee näytön perustelemista. Siviili- ja rikosprosessissa on erikseen säädetty velvollisuudesta perustella myös näytön arviointi eli toisin sanoen se, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Koska hallintoprosessissa esitettävä selvitys pääsääntöisesti eroaa siviili- ja rikosprosessissa esitettävästä näytöstä (ks. luku 4.4), samantyyppiselle perustelemisselvollisuudelle ei ole perinteisesti ollut käytännössä tarvetta. Kun otetaan huomioon perustuslaillinen oikeus saada tuomioistuimelta perusteltu päätös, itsestään selvänä lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää sitä, että myös hallintotuomioistuimen on perusteltava näytön arviointi niissä asiaryhmissä ja tapauksissa, joissa se joutuu arvioimaan keskenään ristiriitaisia tapahtumainkuluja. Tämä on todettu myös edellä mainitun HOL:in perustelemisselvollisuutta koskevan pykälän esitöissä. Mikäli tosiseikoista esitetään ristiriitaista selvitystä, hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa edellytetään, että tuomioistuin mainitsee perusteluissa siitä, miksi tiettyä seikkaa on pidetty totena ja tarvittaessa myös siitä, miksi jotain toista asiassa esitettyä seikkaa ei ole otettu ratkaisun pohjaksi (HE 29/2019 vp, s. 157).

Perustelemisselvollisuussäännökset eroavat toisistaan myös siinä suhteessa, että viranomaista koskevassa hallintolain säännöksessä ei ole nimenomaisesti säädetty velvollisuudesta perustella sitä, millä oikeudellisella perusteella lopputulokseen on päädytty tai mihin oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu.

Vaikka säännökset ovat perussisällöltään samantyyppisiä, ratkaisun perusteleminen eroaa käytännössä muun muassa prosessilajeittain toisistaan. Eroavaisuudet ovat leimallisesti myös tuomioistuin- ja viranomaiskohtaisia. Koska ratkaisun perusteleminen on lopulta varsin käytännönläheistä toimintaa, lopputulos on vahvasti kulttuurisidonnainen. Kussakin tuomioistuimessa omaksuttu tuomioistuin-kulttuuri vaikuttaa siihen, miten perusteluja on ollut ”tapana” kirjoittaa.

Koska tuomion perustelemisesta on muiden prosessuaalisten velvoitteiden ohella nimenomaisesti säädetty lailla, aihepiirin on tavanomaisesti luettu kuuluvaksi prosessioikeuden alaan. Tuomion perusteleminen ei kuitenkaan ole vain prosessioikeudellinen kysymys, vaan oikeudellinen argumentaatio on laaja ja klassinen aihe, josta ovat olleet kiinnostuneet myös oikeusfilosofian ja oikeusteorian tutkijat. Argumentaatioteoreettisia perusteita onkin kehitetty oikeusteorian alalla jo satojen vuosien ajan. Oikeudellinen argumentaatio on viime vuosikymmeninä noussut kuitenkin esiin myös muiden oikeudenalojen tutkimuksissa. Esimerkiksi kansainvälisen oikeuden merkityksen kasvaminen ja erityisesti perus- ja ihmisoikeuskehitys on edellyttänyt uudenlaisia argumentaatiomalleja ja oikeudelliseen argumentaatioon liittyvistä kysymyksistä ovat sen myötä olleet yhä enenevässä määrin kiinnostuneita myös muut kuin oikeusteoreetikot.

Kuten edellä on todettu, oikeudenaloista ja työtehtävistä riippumatta juristin tärkein työkalu on kehittynyt oikeudellinen ajattelu ja siihen olennaisesti liittyvä analysointi- ja argumentaatiotaito. Oikeudellisessa argumentaatiossa ei siis ole kysymys vain prosessiteknikasta eikä teoreettisista konstruktioista, vaan käytännöllisestä ammattitaidosta, joka yhdistää juristit universaalilla tavalla järjestelmästä riippumatta.

4.2 OIKEUDELLINEN RATKAISU LOOGISENA SYLLOGISMINA

Oikeudellisten ratkaisujen rakennetta koskeva analyysi perustuu dualistiseen käsitykseen oikeuden olemuksesta: oikeus on säännön ja käyttäytymisen vuorovaikutussuhde. Sääntö konkretisoituu käyttäytymisessä ja toisaalta käyttäytyminen on tulkittavissa säännön avulla. Oikeudellinen ratkaisu puolestaan määrittää sitovalla tavalla tietyn käyttäytymisen normien mukaiseksi oikeudellisesti relevantiksi ilmiöksi, johon normin mukaiset seuraamukset liittyvät.

Edellä kuvattu käsitys oikeuden olemuksesta on vaikuttanut siihen, miten oikeudellinen ratkaisu on tapana rakenteellisesti kuvata ja ymmärtää. Oikeudellinen harkinta voidaan jakaa kolmeen osaan, vaikka nämä eri osa-alueet tosiasiallisessa ratkaisuprosessissa kietoutuvatkin

erottamattomaksi kokonaisuudeksi. Ratkaisuntekijän on löydettävä sovellettava normi (*normatiivinen elementti*), selvitettävä tapauksen tosiseikat (*faktaelementti*) sekä yhdistettävä harkintaprosessin kautta nämä kaksi elementtiä toisiinsa (*kvalifikaatio*). Kvalifikaatio eli toiseikkojen määrittelevä normatiivisuus on tulkinnallinen operaatio, jonka myötä lainsoveltaja saa määriteltä ne tosiseikat, jotka ovat ratkaisun kannalta olennaisia ja siirrettyä sivuun ne, joilla ei ole asiassa merkitystä.

Oikeudellisen päättelyn perusmuotona on perinteisesti esitetty niin kutsuttu *looginen syllogismi*. Kyse on oikeudellisen ratkaisun teoreettisesta rakenneanalyysistä, jonka ydinajatus on ratkaisun eri elementtien välisten suhteiden hahmottaminen loogisena *välttämättömyytenä*. Loogiseen syllogismiin perustuva oikeudellinen ratkaisu voidaan kuvata seuraavasti:

Normipremissi	Joka anastaa toisen hallusta irtainta omaisuutta, on tuomittava varkaudesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.
----------------------	--

Faktapremissi	Paavo on anastanut Pekan pyörän.
----------------------	----------------------------------

Johtopäätös	Paavo on tuomittava varkaudesta sakkoon tai vankeuteen.
--------------------	---

Vaikka oikeudellista ratkaisua ei ole tietävästi missään oikeusjärjestelmässä tapana käytännössä esittää juuri edellä mainitussa muodossa, useimmista oikeudellisista ratkaisuista on mahdollista tunnistaa *jälkeenpäin* edellä mainitut rakenneosat. Mainittu oikeudellisen ratkaisun rakenneanalyysi on myös pedagogisen havainnollistamisen näkökulmasta mielekäs. Oikeustieteellinen koulutus istuttaa loogisen syllogismin luontevaksi osaksi juristien ammatti-identiteettiä. Juridikan ammattilainen hahmottaa oikeudelliset ongelmat siis normipremissi – faktapremissi – johtopäätös -rakenteen mukaisesti.

Samalla on korostettava, että yksinkertainen syllogismimalli ei ole pätevä eikä riittävä kuvaus *tosiasiallisesta* oikeudellista ratkaisutoiminnasta. Oikeudelliseen ratkaisuun johtava prosessi ei käynnisty

etsimällä premissejä, joista edettäisiin johtopäätöksiin. Esimerkiksi kokenut tuomari voi jo prosessin aikana intuitiivisesti mieltää prosessin lopputuloksen ja joka tapauksessa hänen tulee harkintaprosessin eri vaiheissa tunnistaa erilaiset johtopäätösvaihtoehdot. Sen lisäksi, että harkintaprosessia ohjaa koulutuksen ja kokemuksen myötä kehittynyt esiymmärrys, myös tuomarin persoona vaikuttaa prosessiin.

Edelleen on huomioitava, että oikeudenkäynti on alusta loppuun eli annettavaan ratkaisuun saakka kielellistä, ja kieli puolestaan ohjaa ajattelua. Jos oikeudellista ratkaisua tekevä lainsoveltaja ymmärtää tehtävänsä pelkästään auktoriteettiin perustuvaksi, kielenkäytöllä ei ole merkitystä. Jos hän puolestaan ottaa huomioon, että hänen johtopäätöstään voidaan epäillä, hän harjoittaa oikeudellisen päättelyn ohella retoriikkaa eli pyrkii myös *vakuuttamaan* ratkaisuaan lukevan yleisön, ennen kaikkea jutun asianosaiset. Oikeudellinen ratkaisu on siten yhdistelmä oikeudellista päättelyä ja retoriikkaa: loogisesti pätevä päättely esitetään pääsääntöisesti tavallisella kielellä eli retorisesti. Oikeudellisesta argumentaatiosta puhuttaessa on kuitenkin tärkeää tehdä erottelu vakuuttavan ja suostuttelevan retoriikan välille. Tuomioistuimen toimivalta ja asema huomioon ottaen perustelujen tulee olla suostuttelun sijaan nimenomaan vakuuttavat.

Viimeisimpänä ja tärkeimpänä seikkana on huomioitava, että oikeuslähteiden monipuolistumisesta ja erityisesti joustavien normien ja oikeusperiaatteiden merkityksen korostumisesta on seurannut, että oikeudellinen ratkaisu voidaan yhä harvemmin perustella *hyväksyttävästi ja vakuuttavasti* edellä esitetyin tavoin syllogistisesti. Looginen syllogismimalli on toiminut ja toimii edelleen vakuuttavana perustelemismetodina niissä tapauksissa, joissa normipremissi on tarkkarajainen lain säännös (yksiselitteinen, ei-tulkinnanvarainen tai vain vähäisesti tulkinnanvarainen säännös) eikä faktapremissin muotoilemiseen liity näytöllisiä ongelmia. Tapauksissa, joissa sovellettava säännös on joustava ja tulkinnanvarainen tai tapauksen tosiseikat ovat näytöllisesti ongelmallisia, vakuuttava perusteleminen edellyttää erityyppistä *punnintaa* loogisen *johtamisen* sijaan. Oikeudellisessa argumentaatiotutkimuksessa onkin pyritty viime vuosikymmeninä kehittämään uudentyyppisiä hyväksyttävän argumentaation malleja. Tässä suhteessa

merkittävässä asemassa ovat olleet niin kutsutun *rationaalisen argumentaatioteorian* tuotokset ja sovellukset.

4.3 PRO ET CONTRA -ARGUMENTAATIO JA PUNNINTAMETODI

Rationaalisen argumentaatiotutkimuksen sysäsi liikkeelle alun perin *lakipositivismiin* kohdistunut kritiikki. Tiukka lakipositivistinen käsitys lähti siitä, että yksittäinen oikeudellinen ratkaisu on kaikissa ajateltavissa olevissa tilanteissa mahdollista johtaa auktoritatiivisesta tekstistä, jollaiseksi nimettiin erityisesti lait. Positivistisessa ajattelussa on yleisellä tasolla kuvattuna kysymys oikeuden ja sen toteuttamisen lakikeskeisyyden ja loogisuuden korostamisesta. Positivistit vaativat oikeudelle myös kansan oikeustajua vastaavaa sisältöä, jonka määrittelemineen annettiin oikeustieteen tehtäväksi. Nämä ajatusmallit synnyttivät positivistista ”puhdasta” teoriaa korostavan *käsitelainopillisen* suuntauksen. Erityisesti manner-eurooppalaisia kirjoitettuun lakiin perustuvien järjestelmien tuomioistuimia totuttiin pitämään instituutioina, jotka tuottavat lainsäädäntöön perustuvia objektiivisia ja puolueettomia oikeudellisia ratkaisuja. Tuomioistuinten odotettiin tekevän ratkaisunsa ”tosiasioiden” ja ”totuuden” perusteella. Tuomareiden tehtävänä oli eliminoida oikeuslähteissä olevat epäselvyydet ja aukollisuudet ja tuomioistuimet nojasivat instituutioina vahvaan auktoriteettiasemaan. Rationaalisen argumentaation teoriana tunnettu tutkimus pyrki osoittamaan, ettei tämän tyyppinen positivismi ole kestävä lähtökohta oikeudellisten ongelmien tunnistamisessa, tutkimisessa ja ratkaisemisessa.

Rationaalisen argumentaatioteorian myötä kehitettiin kriteerejä, jotka oikeudellisen tulkinnan, päättelyn ja argumentaation tulisi täyttää. Pyrittiin siis toisin sanoen vastaamaan kysymyksiin, millainen on hyvä ja millainen on huono argumentti, mikä argumentti on hyväksyttävä ja mikä ei. Kantavaksi ajatukseksi nousi loogisuuden rinnalle *rationaalisuus*. Tuomion perustelujen katsottiin vakuuttavan vain, jos ne muodostavat loogisen ja rationaalisen päättelyketjun. Erityisesti lakipositivistien keskuudessa yleisin virhe oli liittää ”loogisuus” vain

deduktiiviseen päättelyyn ja kohdella muita päättelyn muotoja epäloogisina. Deduktiivisella päättelyllä tarkoitetaan päättelystä yleisestä yksittäiseen – oikeudellisen ratkaisun ollessa kyseessä yleisestä oikeusnormista yksittäiseen ratkaistavana olevaan tapaukseen. Oikeudellisten ratkaisujen oletettiin pitkään olevan myös objektiivisia juuri silloin, kun perusteleminen etenee deduktiivisesti.

Rationaalisen argumentaatioteorian kritiikki kohdistui ajattelumalliin, jossa deduktiivinen päättely nähtiin ainoana oikeana oikeudellisen päättelyn muotona. Deduktiivinen päättely on keskeinen oikeudellisen päättelyn muoto, mutta rationaalisen argumentaatioteorian myötä sen käyttöalalle ryhdyttiin hakemaan rajoja. Kysyttiin siis, kuinka oikeudellinen ratkaisu voidaan perustella, jos deduktiivinen päättely ei riitä. Deduktiivinen malli toimii parhaiten silloin, kun oikeudellinen ongelma voidaan ratkaista suhteellisen selvän ja tarkkarajaisen normin perusteella. Kiperien oikeudellisten ongelmien ratkaisemiseen positivistinen ajattelu taas tarjosi tuomareiden harkintavaltaa.

Lakipositivistisen ajatuksen mukaan oikeudellinen ratkaisu tuli siis aina perustaa lakiin, ja tilanteissa, joissa lain säännöstä ei löydy, korostettiin tuomarin viisautta ja auktoriteettia. Tuomarilla katsottiin olevan toimivalta päättää ratkaisu kumman tahansa osapuolen hyväksi. Rationaalisen argumentaatioteorian edustajat korostivat oikeudellisen vallankäytön kontrolloimisen tärkeyttä ja kritisivat sen johdosta tuomarin auktoriteetin korostamista. Kritiikki perustui osaltaan myös näkemykseen, että säädännäinen oikeus ei ole koskaan ollut johdonmukainen ja aukoton rakennelma. Koska lainsäädäntöön jää väistämättä aukkoja, sisäisiä jännitteitä, ristiriitoja ja tulkinnanvaraisuuksia, katsottiin, että tarvitaan vaihtoehtoisia päättelyä ja perusteleminen malleja.

Deduktiivista päättelystä ei enää pidetäkään ainoana pätevänä oikeudellisena päättelymuotona, vaan muotoja on muitakin. Tavanomaiseksi metodiksi on vakiintunut niin kutsuttu *dialoginen* argumentaatiometodi, joka tunnetaan myös *pro et contra* -argumentaationa tai *punnintametodina*. Ilman kyseistä argumentaatiomallia niin kutsuttuja kiperiä oikeudellisia ongelmia on vaikeaa perustella vakuuttavasti. Punnintametodin lähtökohtana on se, että argumentteja ei tarvitse valaa tiukasti deduktiiviseen muotoon, jotta päättely olisi loogista. Myös

muut perustelemismetodit ja perustelujen vapaampi esitystekniikka voivat johtaa loogiseen lopputulokseen.

Pro et contra -argumentaatio tarkoittaa sitä, että lainsoveltaja tuo perusteluissaan esiin sekä valittua johtopäätöstä tukevat pro-argumentit että sitä vastaan puhuvat contra-argumentit. Näin perustellessaan tuomioistuimien tulee vastanneeksi asianmukaisesti erimieliltä olevien osapuolten väitteisiin. Aiemmin suomalaisten tuomioistuinten perusteluille oli tyypillistä, että niissä ilmaistiin vain lopputulosta puoltavat seikat. Niin sanottuja vastasyitä eli argumentteja, jotka olisivat puoltaneet toisenlaista lopputulosta, ei ollut tapana perusteluissa ilmaista. Myöskään kaikkia lopputulokseen vaikuttaneita argumentteja ja lähteitä ei ollut välttämättä tapana tuoda esiin. Oikeuskirjallisuudessa tätä suljettua perustelutapaa on viimeisten vuosikymmenien aikana laajasti kritisoitu, ja pro et contra -perustelut ovat viime aikoina yleistyneet. Esimerkkinä punnintatyyppisestä perustelemisesta voidaan tarkastella ratkaisuja KKO 2016:62 ja KKO 2002:47.

Ratkaisussa KKO 2016:62 oli kysymys työsopimuksen päättämisestä. K oli työskennellyt myyjänä Osuuskauppa H:n palveluksessa. K oli kirjannut hävikkituotteiksi kaksi hedelmää, mutta ei ollut jättänyt tuotteita työnantajan toimintaohjeiden mukaisesti hävitettäväksi. Hedelmät oli poistumistarkastuksessa löydetty hänen hallustaan. Työnantaja oli purkanut K:n työsopimuksen epärehellisyys- ja toimintaohjeiden vastaisen toiminnan vuoksi. Korkein oikeus lausui perusteluissaan muun ohessa seuraavasti: ”K:n ottamalla hävitettäväksi tarkoitetuilla tuotteilla ei ole ollut H:lle rahassa mitattavaa arvoa eikä tuotteiden ottaminen ole aiheuttanut kauppaliikkeelle taloudellista vahinkoa [*johtopäätöstä tukeva pro-argumentti*]. K:n menettelyn ei voida myöskään olettaa vaikuttaneen liikkeen asiakassuhteisiin [*pro-argumentti*]. Nämä seikat ovat merkityksellisiä sekä ohjeen vastaisen menettelyn vakavuusasteen arvioinnissa että työsuhteen päättämisperusteen kokonaisarvioinnissa. Toisaalta ohjeen vastainen toiminta on voinut olla omiaan aiheuttamaan työnantajassa epäluottamusta K:ta kohtaan [*johtopäätöstä vastaan puhuva contra-argumentti*]. Näitä seikkoja punnittuaan [*kokonaisarviointi*] Korkein oikeus katsoo, että vailla taloudellista arvoa olevien, jätteeksi luokiteltujen kahden hedelmän ottaminen ei ole ollut

niin vakavana pidettävä rikkomus, että K:n työsopimuksen välittömään purkamiseen olisi ollut työsopimuslain 8 luvun 1 §:ssä tarkoitettu erittäin painava syy tai että työsopimuksen irtisanomiseenkaan ilman aikaisempaa vastaavan kaltaisesta menettelystä annettua varoitusta olisi ollut mainitun lain 7 luvun 1 §:n mukainen asiallinen ja painava syy.”

Ratkaisussa KKO 2002:47 oli kysymys näytön arvioinnista henkrikosta koskevassa asiassa ja siihen liittyvästä todistelun arvioinnista. Tapauksessa X:ää syytettiin kuusi vuotta aikaisemmin laivaristeilyllä tapahtuneesta taposta. X kiisti edes olleensa laivalla. Pro et contra -perustelujen näkökulmasta ratkaisu on kiinnostava, koska KKO:n perustelut on jäsennetty väliotsikoihin ”Syytettä tukevat seikat”, ”X:n syyllisyyttä vastaan puhuvat seikat” ja ”Näytön arviointi ja johtopäätökset”. KKO muotoilee johtopäätöksensä perusteluissaan seuraavasti: ”Kun verrataan syytettä tukevaa ja sitä vastaan puhuvaa näyttöä, erityisesti D:n esitutkintakertomuksesta ja I:n kertomuksesta ilmenevät syytettä tukevat seikat ovat niin vakuuttavia, että ei jää sijaa varteenotettavalle epäilylle X:n syyllisyydestä.” Juuri tämän tyyppisessä, näytöltään hyvin epäselvässä rikosasiassa pro et contra -argumentaatio on hyvin käytökelpoinen argumentaatiomuoto ratkaisun tosiseikkoja arvioitaessa.

Myös sovellettavissa oikeuslähteissä on tapahtunut erityisesti kansainvälistymisen myötä muutoksia, jotka ovat johtaneet siihen, että perinteinen deduktiivinen päättelymalli on menettänyt merkitystään. Esimerkiksi yleiset oikeusperiaatteet ja oikeuskäytäntö ovat edellä todetuin tavoin saaneet merkittävän jalansijan lainkäytössä. Lainkäyttöä ohjaavan yleisen oikeudenmukaisuusperiaatteen alle on kehittynyt täsmällisempiä oikeudellisia periaatteita. Kehityksen *primus motorina* pidetään yleisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuinta, jonka dynaaminen ja autonominen tulkinta ovat johtaneet periaateargumentoinnin yleistymiseen. Myös Euroopan unionin tuomioistuimella ja erityisesti sen omaksumalla teleologisella tulkinnalla on ollut oma vaikutuksensa argumentointimallien monipuolistamistarpeeseen. Niin kuin edellä on tullut esille, molempien tuomioistuinten oikeuskäytäntö on nykyisin kansallisissa tuomioistuimissamme myös merkittävän oikeuslähteen asemassa. Oikeusperiaatteet, väljät säännökset sekä oikeuskäytännön

aito hyödyntäminen edellyttävät uudentyyppejä argumentointimethodia. Esimerkiksi oikeusperiaatteita sovellettaessa käytännössä on usein kysymys vastakkaisten intressien punninnasta.

4.4 TOSISEIKAT JA SELVITYKSET OIKEUDELLISEN RATKAISUN ELEMENTTINÄ

Oikeudellinen ratkaisu koostuu edellä todetuvin tavoin kolmesta elementistä: normipremissistä, faktapremissistä sekä nämä yhdistävästä, johtopäätökseen johtavasta oikeudellisesta päättelystä. Ratkaisun normipremissi muotoillaan hyödyntäen oikeuslähdeoppia, joka koostuu kahdesta elementistä: oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa käytettävästä lähdemateriaalista ja oikeuslähteiden tulkintasäännöistä. Lainsoveltajalla on oltava käsitys myös tapauksen tosiseikoista, jotta hän voi valita ja täsmentää relevantteja säännöksiä. Olennaisten tosiasioiden tunnistaminen ei siis ole mahdollista ilman jotain ennakkokäsitystä mahdollisesti tilanteeseen soveltuvista säännöksistä. Ratkaisun fakta- ja normipremissi ovat yhteydessä toisiinsa, eikä niitä voida muotoilla ratkaisun perusteeksi ilman toisiaan. Oikeudellisen ratkaisun teoriassa normi- ja faktapremissin yhteyttä kuvataan *hermeneuttiseksi kehäksi*.

Tuomioistuimien joutuu siten ottamaan oikeudellista ratkaisua tehdessään kantaa siihen, mitä on tapahtunut (faktaelementti) ja siihen, miten tapahtunutta on oikeudellisesti arvioitava (normielementti). Oikeudellisen ratkaisun tosiseikkoja koskevista perusteluista tulee ilmetä, mihin tapahtumainkulkuun ratkaisu perustuu.

Tosiseikat, joita tuomioistuimissa esitetään, ovat prosessilajista ja asiaryhmästä riippuen hyvin erilaisia. Oikeudellisessa keskustelussa tavataan korostaa, että siviili- ja rikosoikeudenkäynnissä esitettävä *näyttö* eroaa pääsääntöisesti siitä *selvityksestä*, jota esitetään hallintotuomioistuimissa. Pääsääntöisesti näin onkin. Rikosasiassa ja siviilioikeudellisessa riita-asiassa joudutaan varsin usein tutkimaan ensin sitä kysymystä, mitä asiassa on tapahtunut. Rikosprosessissa on aina kysymys tosiasialliseen elämään liittyvästä tapahtumakulusta, jota pyritään jälkikäteen konstruoimaan: ajoiko syytetty humalassa autolla,

löikö syytetty kaveriaan riidan päätteeksi puukolla, kuka tapahtumapaikalla olleesta isosta joukosta on sytyttänyt roskakatoksen tuleen jne. Siviiliasioiden tapahtumakulut eroavat rikosasioiden tapahtumakuluista, mutta jos tapahtumainkulku on epäselvä, näytön arviointitilanne on molemmissa prosessilajeissa samantyyppinen.

Hallintotuomioistuimissa, jonka tehtävänä on tutkia viranomaisen tekemän päätöksen lainmukaisuus, ei pääsääntöisesti joudu tutkimaan siviili- ja rikosprosessille tyypillisiä, usein epäselviä elävän elämän tapahtumakulkuja. Hallintotuomioistuimissa esitettävä selvitys tosiseikoista koostuu tavanomaisesti viranomaisvaiheessa kertyneistä asiakirjoista, joiden sisältö voidaan varsin usein vain todeta. Selvitys ei siis useinkaan ole sisällöllisesti tulkinnanvaraista eivätkä osapuolet ole itse selvityksestä useinkaan eri mieltä.

Huomionarvoista on kuitenkin, että myös hallintotuomioistuimissa voidaan asiaryhmästä riippuen joutua tutkimaan samantyyppisiä tosiseikkakysymyksiä kuin yleisissä tuomioistuimissa. Näin on esimerkiksi silloin, kun hallintotuomioistuin joutuu ulkomaalaisasiassa ratkaisemaan ulkomaalaisen oikeuden oleskelulupaan ja arvioimaan oleskelulupahakemuksen perusteena olevan avioliiton aitoutta tai turvapaikkahakemusta käsitellessään arvioimaan hakijan uskonnollista vakaumusta tai seksuaalista suuntautumista, joiden väitetään aiheuttavan hakijalle vainon vaaran kotimaassaan. Hyvä esimerkki ovat myös hallintotuomioistuimen käsittelemät lastensuojeluasiat, joissa joudutaan arvioimaan lapsen edun näkökulmasta sekä menneitä tapahtumakulkuja (joista voidaan esittää hyvinkin ristiriitaista selvitystä) että tulevia mahdollisia vaihtoehtoisia tapahtumakulkuja. Erona siviili- ja rikosprosessiin on edelleen kuitenkin se, että näissäkin asioissa esitetään usein enemmän kirjallista selvitystä kuin suullista todistelua.

Siviili- ja rikosprosessissa annetun tuomion faktaperusteluista on ilmeistä, millaiseen tapahtumainkulkuun tuomion lopputulos perustuu. Vastaavasti hallintoprosessin lopputuloksesta eli päätöksestä on ilmeistä, mihin seikkoihin ja selvitykseen ratkaisu perustuu. Asian selvittämisellä tarkoitetaan kaiken kulloisenkin päätöksen perustaksi soveltuvan informaation hankkimista ja arviointia. Siviili- ja rikosprosessissa tosiseikoista on mahdollista tehdä päätelmiä järjestämällä pääkäsittely ja kuulemalla asianosaisia ja todistajia, hankkimalla

asiantuntijalausuntoja, katselmuksella sekä asiakirjan tai esineen esittämisellä. Samat selvittämiskeinot ovat käytettävissä myös hallintoprosessissa. Hallintolainkäytössä keskeinen ja säännönmukainen asian selvittämiskeino on myös alkuperäisen päätöksen tehneen viranomaisen kuuleminen sekä mahdollisesti lausuntojen pyytäminen muilta viranomaisilta.

Oikeudenkäynneissä kuultavat asiantuntijat eivät kerro yksittäiseen tapaukseen liittyvistä havainnoista (kuten asianosaiset ja todistajat), vaan niin kutsutuista kokemussäännöistä. Kokemussäännöt ovat erityistä tietoa, joka asiantuntijalle karttuu koulutuksen ja kokemuksen kautta. Asiantuntijatieto on selvitysaineistoa, jossa ei ole kyse totuudesta tai epätotuudesta, vaan siitä, miten asiantuntija pystyy vakuuttamaan oppineisuudellaan, erikoisosaamisellaan ja argumentaatiollaan.

Tuomioistuimen tosiseikkoja koskeva ratkaisu perustuu niin kutsuttuun vapaaseen todistusharkintaan, josta on säädetty oikeudenkäymiskaareissa (OK 17 luku 1 § 2 mom.) seuraavasti:

Tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tuomioistuimen harkintaa ei ole näiltä osin lailla tai erityisillä todistusharkintateorioilla rajattu tai määritetty. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa on kehitetty erilaisia todistusharkintateorioita, jotka eivät kuitenkaan ole juurikaan saaneet jalansijaa käytännön ratkaisutoiminnassa. Rikosprosessissa käytetään käytännössä lähinnä niin kutsuttuna *hypoteesimetodina* tunnettua todistusharkintametodia. Hypoteesimetodi tarkoittaa sitä, että tuomioistuini arvioi syyttäjän esittämän tapahtumakulun rinnalla hypoteettisten eli vaihtoehtoisten tapahtumakulkujen todennäköisyyttä.

Oikeudenkäynneissä pyritään *aineelliseen* totuuteen eli siihen, että prosessissa saataisiin esiin se, mitä tosiasiaassa on tapahtunut. Realistista on kuitenkin todeta, että oikeudenkäynnissä joudutaan tyytymään niin kutsuttuun *prosessuaaliseen* totuuteen eli siihen totuuteen, mikä

on oikeudenkäynnissä tullut näytetyksi. Harvassa asiassa saavutetaan niin kutsuttua täyttä näyttöä, vaan sen sijaan joudutaan arvioimaan todennäköisyyksiä. Siviili- ja rikosprosessissa keskeinen kysymys tosiseikkoja arvioitaessa onkin *näyttökynnys* eli toisin sanoen se, minkälainen näyttö katsotaan laadullisesti riittäväksi, jotta se voidaan asettaa ratkaisun perustaksi.

Siviiliasialla tietyn tosiseikan asettaminen tuomion perustaksi edellyttää, että siitä on esitetty uskottava näyttö (OK 17 luku 2 § 2 mom.). Syytetyn tuomitseminen rikosprosessissa edellyttää, että näyttö on niin vakuuttavaa, että asiassa ei jää varteenotettavaa epäilyä syytetyn syyllisyydestä (OK 17 luku 3 § 2 mom.).

Hallintoprosessissa ei ole perinteisesti käytetty näyttökynnys-käsitettä. Hallintoprosessissa selvitysvollisuus jakautuu asianosaiselle ja viranomaiselle ja viime kädessä myös tuomioistuimelle (HOL 37.2 §). Hallintoprosessissa siis myös tuomioistuin voi hankkia selvitystä, joten prosessissa ei ole asetelmaltaan kysymys asianosaisten välisestä ”kilpailutilanteesta”, jossa lopulta arvioitaisiin, kumpi asianosaisista on esittänyt asiassa ”paremman” näytön. Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetun lain mukaan tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että asia tulee selvitettyksi ja tarvittaessa osoittaa asianosaiselle tai viranomaiselle, mitä lisäselvitystä heidän on esitettävä. Tuomioistuimen on myös viran puolesta hankittava selvitystä siinä laajuudessa kuin käsitellyn tasapuolisuus, oikeudenmukaisuus ja asian laatu sitä vaativat.

Oikeudenkäynnissä on toisin sanoen sovellettavan oikeuslähteen lisäksi tutkittava, mitkä tosiseikat ovat asian ratkaisemisen kannalta olennaisia (ja mitkä eivät) ja milloin niistä on esitetty siviili- ja rikosprosessissa riittävä näyttö tai milloin selvitystä voidaan hallintoprosessissa pitää riittävänä.

4.5 SISÄISEN JA ULKOISEN PERUSTELEMISEN VAATIMUS

Argumentaatioteorioissa oikeudellisten ratkaisujen perustelujen sisältöä on tarkasteltu minimivaatimusten sijaan ideaaliperustelujen näkökulmasta. Argumentaatioteoriat lähtevät yleisesti siitä, että perustelujen tulisi olla sisällöltään sellaisia, että oikeudenkäynnin asianosaiset

ja myös laajempi yhteiskunnallinen auditorio voisi ne *hyväksyä*. Riippumatta siitä, onko kysymys niin kutsutusta rutiiniratkaisusta vai kiperästä tulkintatilanteesta, tuomarin on siis tehtävä jokaisessa tuomioistuimeen tuodussa asiassa perusteltu oikeudellinen ratkaisu.

Oikeudellisia ratkaisuja ei voi perustella selittämällä tai kuvailemalla, vaan ne tulee *justifioida*. Justifioivan ja selittävän perustelun eroa on kuvattu arkipäiväisellä esimerkillä. Opiskelija, joka on saanut huonon arvosanan tentistä, voi löytää lopputulokseen kahdenlaiset perustelut: hän voi selittää itsellensä, että hänen provosoiva käytöksensä on syynä huonoon arvosanaan (selittävä perustelu) tai vaihtoehtoisesti pohtia sitä, mihin arvosanaan työ sisällöllisesti oikeuttaa (justifioiva perustelu).

Oikeudellisten argumentaatioteorioiden ydin tiivistyy justifikaatioon: perustelemisella pyritään vakuuttamaan rationaalisesti kestävällä tavalla. Tämä on mahdollista vain, jos tehty ratkaisu on justifioitu. Tuomarilla on edellä todetuin tavoin ratkaisupakko, ja oikeustieteessä onkin tapana kuvata, että ratkaisupakon ja oikeuden tulkinnanvaraisuuden välisestä puristuksesta tuomari saa itsensä ulos vain perustelemalla ratkaisunsa. Kysymys on siitä, että ratkaisijan on tulkinnanvaraisessa tilanteessa luotava ja avattava ne konkreettiset kriteerit, joilla lopputulokseen on päädytty. Justifikaation avulla on mahdollista osoittaa, että annettu ratkaisu on laillinen ja rationaalinen.

Argumentaatioteorioiden mukaan oikeudellisen ratkaisun justifikaation on kohdistuttava sekä valittaviin normi- ja faktapremisseihin (*ulkoinen perusteleminen*) että varsinaiseen tuomarin harkintaprosessiin, kun valittua normia sovelletaan asetettuun faktapremissiin (*sisäinen perusteleminen*).

Ulkoista perustelemista tarvitaan juuri niissä tilanteissa, joissa normipremissiä ei saada uskottavasti johdettua voimassa olevasta laista tai joissa keskeisiä tosiseikkoja koskeva näyttö tai selvitys on ristiriitaista. Itse premissit voidaan siis tulkinnallisissa tilanteissa riittää, ja siksi myös ne on justifioitava. Tuomarin on toisin sanoen justifioitava valittu normi ja kyseiselle normille annettu sisältö. Sen ohella hänen on päätettävä huomioon otettavista oikeudellisesti relevanteista tosiseikoista ja justifioitava myös tämä valintansa. Ulkoisella

perustelemissella pyritään saavuttamaan mahdollisimman laaja legitimitetti annetulle ratkaisulle.

Kun sovellettava normi on valittu ja asiassa on lisäksi päätetty, mitkä tosiseikat ovat oikeudellisesti relevantteja, seuraa ratkaisun sisäinen perusteleminen. Ratkaisun on oltava looginen johtopäätös valitun normin soveltamisesta tiettyihin, merkitykselliseksi katsottuihin tosiseikkoihin. Sen lisäksi, että sisäinen perusteleminen merkitsee varsinaisen harkintaprosessin avaamista, se on myös keskeinen itsekontrollin väline. Tuomarin on niin kutsutuilla sisäisillä perusteluilla osoitettava, että annettu ratkaisu on looginen seuraus voimassa olevan ja valitun normin soveltamisesta tiettyihin tosiseikkoihin. Oikeudellisen ratkaisun on nojattava nimenomaan oikeuslähteisiin. Sisäisellä perustelemissella ei sen sijaan vastata kysymykseen, miksi tietty normi valittiin. Sama koskee tosiseikkoja: sisäisellä perustelemissella ei vastata siihen, miksi tietty tosiseikka katsottiin relevantiksi ja toinen taas jätettiin huomiotta. Viimeistään yksityiskohtainen sisäinen perusteleminen tekee kuitenkin omalta osaltaan selväksi, miltä osin premissit vaativat ulkoista perustelemista.

Loogisella päättelyllä on erityisroolinsa nimenomaan sisäisessä perustelemissessa. Sisäinen perusteleminen voi olla perusluonteeltaan deduktiivista ja ulkoinen perusteleminen on puolestaan punnintaa eli niin kutsuttua pro et contra -tyyppistä perustelemista. Avoimien normien ohella juuri ulkoisen perustelemisen vaatimus johtaa siihen, että oikeudellinen argumentaatio ei voi olla kaikissa tapauksissa deduktiivista johtamista. Sen sijaan sekä sisäinen että ulkoinen perusteleminen ovat usein varsin monitasoista ja -säikeistä punnintaa, jossa on merkittävä asema muun muassa tasapuolisuusharkinnalla.

Perustelujen painopiste vaihtelee prosessilajeittain. *Rikosprosessissa* on hyvin yleistä, että asian ratkaisemisen kannalta kiperä kysymys on se, mitä on tapahtunut. Tämä tarkoittaa puolestaan sitä, että usein oikeudellinen ongelma on käytännössä ratkaistu sen myötä, kun on päätetty, mitkä tosiseikat katsotaan näytetyiksi ja asiassa oikeudellisesti merkityksellisiksi. Perustelemisen painopiste on siten ulkoisessa perustelemissessa ja nimenomaan faktapremissin valinnan perustelemissessa. Edellä mainitussa esimerkissä perusteleminen kohdistuu siten seuraavaan elementtiin:

Faktapremissi

Paavo on anastanut Pekan pyörän.

Lainsoveltajan on siten perusteltava, miten se on päätynyt edellä mainittuun premissiin eli mitä näyttöä asiassa on esitetty pyörän häviämisestä ja miten sitä on arvioitu. Kun premissi on päätetty, normipremissin valinta ei useinkaan edellytä ulkoisia perusteluja, vaan normipremissi on rikosoikeudellisen sääntelyn yksityiskohtaisuus ja selkeys huomioon ottaen selvä:

Normipremissi

Joka anastaa toisen hallusta irtainta omaisuutta, on tuomittava varkaudesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi kuudeksi kuukaudeksi.

Normipremissin yksityiskohtaisuudesta seuraa myös se, että myöskään johtopäätökseen johtavaan harkintaprosessin perustelemiseen (sisäinen perusteleminen) ei liity erityisiä haasteita, vaan johtopäätös on tehtävissä loogisesti johtamalla:

Johtopäätös

Paavo on tuomittava varkaudesta sakkoon tai vankeuteen.

Asiassa tulee tarkemmin perusteltavaksi lähinnä seuraamusharkinta eli se, tuleeko Paavo tuomita sakkoon vai vankeuteen ja millä perusteella rangaistus mitataan. Seuraamusharkinnan perusteleminen on jossain määrin omalajisensa oikeudellisen argumentaation muoto. Perinteisesti seuraamusharkinnan perusteleminen on ollut suomalaisissa tuomioistuimissa niukkaa, ja aihetta on käsitelty myös oikeuskirjallisuudessa suhteellisen vähän. Usein seuraamus on tuomion perusteluissa vain todettu (tuomioistuin ”katsoo, että oikeudenmukainen seuraamus P:n syyksi luetusta teosta on...”), ja se on siten jäänyt tuomioistuimen auktoriteetin varaan. Nykyisin tuomioistuimet pyrkivät kuitenkin perustelemaan myös seuraamusharkinnan varsin avoimesti ja yksityiskohtaisesti.

Siviiliprosessissa joudutaan usein tekemään samantyyppistä näytön arviointia kuin rikosprosessissakin, ja faktapremissin valintaa koskee tällöin sama ulkoisen perustelemisen vaatimus. *Siviiliprosessissa* on

kuitenkin tavanomaista, että – toisin kuin rikosprosessissa – laista ei löydy nimenomaista säännöstä, jonka nojalla asia tulisi ratkaista. Tällöin lainsoveltajan on ulkoisin perusteluin justifioitava nimenomaan normipremissin valinta. Edelleen siviiliprosessissa on tyypillistä, että jos laissa on tilanteeseen soveltuva säännös, se on rikosoikeudelliseen tarkarajaiseen sääntelyyn verrattuna joustava. Esimerkiksi sopimussuhteisiin yleislakina sovellettavassa varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetussa laissa (228/1929, oikeustoimilaki) on lukuisia joustavasti muotoiltuja normeja. Esimerkkinä siviilioikeudellisesta normipremisistä voidaan mainita oikeustoimen kohtuullistamista koskeva säännös (oikeustoimilaki 36 §):

Normipremissi

Jos oikeustoimen ehto on kohtuuton tai sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, ehtoa voidaan joko sovitella tai jättää se huomioon ottamatta. Kohtuuttomuutta arvosteltaessa on otettava huomioon oikeustoimen koko sisältö, osapuolten asema, oikeustointa tehtäessä ja sen jälkeen vallinneet olosuhteet sekä muut seikat.

Jos sopimus on tehty kirjallisesti, sen ehtoihin ei yleensä liity vaikeita näytöllisiä ongelmia. Sopimusehto eli faktapremissi on siten usein suoraan todettavissa. Myös se, että sopimuksen kohtuuttomuutta arvioidaan edellä mainitun oikeustoimilain säännöksen nojalla, on selvää. Sen sijaan johtopäätöksen tekeminen (onko ehto kohtuuton vai ei) edellyttää punnintatyyppistä harkintaa ja perustelujen painopiste on siten tuomioistuimen johtopäätöstä koskevassa harkintaprosessissa eli sisäisessä perustelemisessä. Tuomioistuin ei voi toisin sanoen perustella sisäistä harkintaprosessiaan vakuuttavasti deduktiivisella johtamisella vastaavasti kuin edellä kuvatussa rikosoikeudellisessa esimerkissä.

Hallintoprosessissa ei edellä todetuin tavoin ole useinkaan tarvetta perustella faktapremissin valintaa, koska tosiseikkoihin ei liity samanlaisia näytöllisiä epäselvyyksiä kuin rikos- ja siviiliasioissa. Mikäli esitetty selvitys on ristiriitaista, tuomioistuinta koskevat samat faktapremissin ulkoiseen perustelemiseen liittyvät vaatimukset kuin rikos- ja

siviiliprosessissakin. Hallintoprosessissa voi olla kysymys esimerkiksi siitä, että kunta on päättänyt myöntää avustusta tiettyyn toimintaan ja muutoksenhakuprosessissa joudutaan arvioimaan kyseisen päätöksen laillisuutta. Asiassa ei ole epäselvyyttä faktapremissin suhteen, vaan tehty päätös ja muu selvitys ilmenevät asiakirjoista. Sen sijaan asiassa joudutaan arvioimaan, voiko kunta avustaa kyseessä olevaa toimintaa, kun otetaan huomioon kunnan tehtäviä koskeva kuntalain (410/2015) säännös sekä muu mahdollinen asiaan liittyvä sääntely. Lainsoveltajan on siten mahdollisesti perusteltava normipremissin valintaa koskevat ratkaisunsa ja erityisesti johtopäätöstä edeltävä harkintaprosessinsa (sisäinen perusteleminen). Kunnan tehtäviä koskeva normipremissi kuuluu seuraavasti (kuntalaki 7 §):

Normipremissi

Kunta hoitaa itsehallinnon nojalla itselleen ottamansa tehtävät ja järjestää sille laissa erikseen säädetyt tehtävät.

Koska normipremissi on joustava ja avoin, sen tulkinta edellyttää muun ohessa säädösympäristön systematisointia ja tulkintaa sekä itsehallintoon kuuluvien tehtävien arvioimista. Perustelujen painopiste on tällöin sisäisessä perustelemisessa. Hallintoprosessissa perustelujen painopiste onkin rikos- ja siviiliprosesseihin verrattuna leimallisesti oikeudellista.

Tuomioistuimien perusteluissaan käyttämää kieltä on luonnehdittu punnintatyypisissä yhteyksissä *instrumentaalisen* kielen sijaan *argumentatiiviseksi*. Instrumentaalisella kielellä tarkoitetaan ilmauksia, joiden oletetaan saavuttavan päämääränsä sellaisenaan, ilman erityisiä perusteluja. Argumentatiivinen kieli puolestaan tarvitsee aina perusteita tai todisteita, joiden kestävydestä riippuu ilmauksen ja informaation menestyminen.

Perinteinen syllogistinen kieli on hyvä esimerkki instrumentaalisesta kielestä ja avoimeen harkintaan ja punnintaan siirryttäessä kieli muuttuu argumentatiiviseksi. Tuomioistuimen on vakuutettava sekä itsensä että osapuolet ja myös laajempi auditorio ratkaisunsa oikeellisuudesta. Argumentaatioteorioilla onkin pyritty luomaan kriteereitä ennen kaikkea *sisällöllisesti* moitteettomille perusteluille.

Ideaalitavoite on, että oikeudenkäynnin eri osapuolet pystyisivät hyväksymään oikeudenkäynnin lopputuloksen ja pitäisivät sitä laillisena ja oikeutettuna.

4.6 OIKEUDELLISEN RATKAISUN PERUSTELUJEN VAKUUTTAVUUS

Oikeudellisen ratkaisun perusteleminen on kommunikaatiota ja siksi myös ratkaisun kielelliseen esittämistapaan liittyvät kysymykset ovat keskeisiä. Lainsoveltajan tulisi vakuuttaa auditorionsa tehdystä ratkaisusta. Koska oikeudellista ongelmanratkaisua pidettiin varsin pitkään ennen kaikkea loogisena operaationa, myöskään retoriikkaan ei kiinnitetty erityistä huomiota. Oikeudellisen ratkaisun legitimizeetti nojasi varsin pitkään lainsoveltajan muodolliseen auktoriteettiasemaan ja loogiseen johtamiseen perustuvaan ideaaliin. Retoriikka taas ymmärrettiin ennen kaikkea *kaunopuheisuuden taitona*, jolla voidaan pyrkiä vaikkapa imartelemaan tai manipuloimaan. Logiikkaan ja retoriikkaan liittyneet dikotomiset asetelmat alkoivat purkautua vasta *uuden retoriikan* suuntauksena tunnetun tutkimuksen myötä. Ääripäinä pidetyt logiikka ja retoriikka eivät enää sulkeneet pois toisiaan, ja retoriikalla alkoi olla konkreettisesti käyttöarvoa myös oikeudellista argumentaatiota koskevassa tutkimuksessa.

Uuden retoriikan myötä keskeiseksi nousi nimenomaan *vakuuttaminen*. Tulkinallisuuden seuraus on se, että puhujan (tässä tapauksessa lainsoveltajan) on pyrittävä vakuuttamaan sen sijaan, että hän keskittyy johtamaan premisseistä seuraamuksia. Vakuuttavuuden vaatimuksesta seuraa puolestaan, että puhujan on tiedostettava yleisön eli *auditorion* merkitys. Oikeudellinen argumentaatio ei tapahdu tyhjiössä, vaan perustelut esitetään aina jollekin auditoriolle. Toisin kuin usein tunnutaan ajateltavan, lainsoveltajan ensisijainen auditorio ei ole juristiauditorio. Oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa tärkeimmän auditorion muodostavat asian asianosaiset, jotka ovat esittäneet tuomioistuimelle erilaisia toisistaan poikkeavia vaatimuksia, väitteitä ja näkemyksiä.

Juridiikassa on sekä normien että faktojen osalta paljon tulkinnanvaraisuutta. Esimerkiksi juridisesti tulkinnanvaraisille termeille ei voida antaa kaiken kattavaa ja täsmällistä merkityssisältöä, joten myöskään niiden soveltamiselle ei ole yleispäteviä edellytyksiä. Ainoa oikea tapa asennoitua oikeudelliseen ratkaisutoimintaan on siten semanttinen ja kommunikatiivinen. Oikeudellinen ajattelu ei ole tyypiltään dikotomista oikein–väärin -ajattelua, vaan argumentoijan on esitettävä enemmän tai vähemmän painavia perusteluja jonkin kannan puolesta tai sitä vastaan. Perusteltujen oikeudellisten ratkaisujen tekeminen ja lainopillisten tulkintasuositusten esittäminen edellyttävät tutkittavan sääntelyalueen hyvää sisällöllistä hallintaa, harjaantumista oikeudelliseen päättelyyn sekä oikeudellisen kirjoittamistekniikan hallintaa. Näin ollen mitään kaikkiin tilanteisiin pätevää yksiselitteistä mallia oikeudelliseen tulkintaan ja oikeuslähteiden käyttöön oikeudellisessa argumentaatiossa ei ole esitettävissä. Vähimmäisvaatimus on kuitenkin se, että perustelut ovat asianosaisten näkökulmasta *ymmärrettävät*, muutoin ne eivät voi olla vakuuttavat. Ymmärrettävyys edellyttää ennen kaikkea kielellistä ja rakenteellista selkeyttä. Myös sisällölliseen eheyteen tulisi aina kiinnittää erityistä huomiota.

Kansallisesti erityistä huomiota on kiinnitetty oikeudellisten ratkaisujen kielelliseen selkeyteen ja esimerkiksi siihen, että perinteiselle juridiselle kielelle tyypillisiä raskaita lauserakenteita saataisiin kevennettyä. Vähemmälle huomiolle on sen sijaan jäänyt perustelujen sisällöllinen eheys. Oikeudellisten ratkaisujen perustelujen tulisi muodostaa myös ajatuksellisesti ehjä, juonellinen kokonaisuus.

5 LOPUKSI

Tavoitteemme on ollut tässä esityksessä nostaa esille keskeisimpiä oikeudellista ratkaisutoimintaa määrittävien teoreettisten peruslähtökohtien ja ajattelutapojen piirteitä sekä kuvata niitä pedagogisesti mahdollisimman ymmärrettävällä tavalla. Olemme käsitelleet oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppeja korostetun käytännöllisesti ja sitoutuen niin sanottuun vallitsevaan tuomarinideologiaan. Tämän tarkastelumme painopistettä koskevan valinnan myötä olemme päätyneet sivuuttamaan oikeudellisen ratkaisun teoriaan keskeisesti liittyvät oikeuskirjallisuudessa käsitellyt oikeusfilosofiset kysymykset. Perusvalintamme huomioon ottaen oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-opit tulevat esitetyksi ilmiönä, josta vaikuttaisi olevan laaja yksimielisyys juristien keskuudessa. Lopuksi onkin syytä korostaa, että oikeudellisen ratkaisun teoriasta keskustellaan oikeustieteen piirissä vilkkaasti ja monista tässä esityksessä käsitellyistä teemoista ja erityisesti teoreettisista yksityiskohdista on tutkijoilla erilaisia käsityksiä.

Erilaiset näkemykset oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatioopeista perustuvat ennen kaikkea erilaisiin vastauksiin *oikeuden velvoittavuutta* koskevaan kysymykseen. Lopuksi onkin siis tarpeen nostaa esille keskeinen ja klassinen oikeusteorian ja -filosofian kysymys ”*miksi oikeus velvoittaa*”.

Oikeuden velvoittavuutta koskevaan kysymykseen on kolme keskeistä oikeusteoreettista ja -filosofista lähestymistapaa: oikeuspositivistinen, luonnonoikeusopillinen ja oikeusrealistinen. Oikeusteoria on pitkälti vuoropuhelua ja tasapainottelua näiden kolmen pääsuuntauksen välillä. Oikeuspositivismissa korostetaan *muodollista* velvoittavuutta, luonnonoikeusopissa *hyväksyttävyyttä* ja oikeusrealismissa *tehokkuutta* oikeuden velvoittavuuden perustana.

Nykyinen kotimainen oikeudellinen ajattelu – ja myös tämä esitys – perustuu *oikeuspositivistisiin* lähtökohtiin. Tämän teoreettisen ajattelumallin mukaan oikeus on ennen kaikkea säädettyä, lainsäätäjän tahdon tuotteena syntynyttä oikeutta. Oikeus on velvoittavaa, koska se on muodollisesti asianmukaisesti säädettyä. Oikeuspositivismin

keskeinen lähtökohta on lainsäätäjän tahdon kunnioittaminen. Tämä ilmenee oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa ja lainopillisessa tutkimuksessa tavoitteellisen laintulkinnan keskeisyytenä ja lain esitöiden vahvassa oikeuslähdeopillisessa roolissa.

Luonnonoikeusoppi kuitenkin täydentää vallitsevassa oikeudellisessa ajattelussa oikeuspositivismia. Luonnonoikeusopissa ajatellaan oikeuden velvoittavuuden perustuvan asioiden luonnolliseen järjestykseen, ”oikeaan oikeuteen”, johon lainsäätäjän on sopeutettava oma toimintansa. Luonnonoikeusopin ajankohtaisena ilmentymänä voidaan pitää perus- ja ihmisoikeuksia. Ne rajoittavat lainsäätäjän mahdollisuuksia säätää haluamiaan lakeja. Lainsäätäjän on lakeja säätäessään kunnioitettava ja pyrittävä turvaamaan perustuslaillisia perusoikeuksia, esimerkiksi yhdenvertaisuutta, oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen, sananvapautta ja omaisuudensuojaa.

Nykyisessä oikeudellisessa ajattelussa on nähtävissä myös tiettyjä *oikeusrealistisia* piirteitä oikeuspositivismiin ja luonnonoikeusopin ohella. Oikeusrealismissa oikeus nähdään käyttäytymisessä ilmenevänä ja käyttäytymisen kautta havainnoitavissa olevana ilmiönä. Oikeusrealismissa oikeuden velvoittavuus perustuu siihen, miten erilaisia sääntöjä tosiasiallisesti noudatetaan. Vain tehokkaasti noudatettavat säännöt ovat oikeutta. Tässä tarkoituksessa voidaan kiinnittää huomiota viranomaisten ja tuomioistuinten käyttäytymiseen ja siihen, miten ne noudattavat erilaisia sääntöjä tai kansalaisten käyttäytymiseen. Oikeusrealistinen painotus voi heijastua myös kiinnostuksena sääntelyn vaikuttavuuteen. Ero oikeudellisen ajattelun pääsuuntaukseen eli oikeuspositivismiin on ilmeinen: oikeuspositivistit löytää oikeuden ensisijaisesti kirjoitetusta laista. Nämä ajattelutavat voivat kuitenkin varsin luontevasti täydentää toisiaan.

Riippumatta siitä, millainen näkemys oikeuden velvoittavuuden perustasta omaksutaan, oikeuden keskeinen *tehtävä* on edellä todetuin tavoin kiistojen ratkaiseminen. Oikeudella on toisin sanoen erilainen tehtävä kuin esimerkiksi filosofialla tai teologialla. Oikeuden läpeensä praktinen tehtävä huomioon ottaen oikeudellisen ratkaisun teoria ei nähdäksemme voi kokonaan irrottautua vallitsevasta tuomarideologiasta eli siitä, miten oikeudellisia ratkaisuja käytännössä tehdään. Pedagogisista syistä oikeudellisen ratkaisutoiminnan perusteita

koskevassa teoksessa on myös tarpeen painottaa juuri niitä näkemyksiä, joista ammattikunnassa vallitsee jonkinasteinen konsensus. Oikeustieteen opiskelijan on kuitenkin syytä tiedostaa jo opintojensa alusta alkaen, että tieteellisessä keskustelussa on kirjavuuteen saakka erilaisia, perusteltuja näkemyksiä muun ohessa oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-opeista. Erityisen tärkeää on kuitenkin tiedostaa, että oikeustieteen yleiset opit eivät ole vain työlästä, yleissivistävää ja välttämätöntä akateemiseen tutkintoon kuuluvaa teoriaa, vaan elimellinen osa juristin *käytännöllistä ammattitaitoa*: hyvää aineellista osaamista ei ole ilman teoreettista osaamista.

LÄHTEET

Aalto-Heinilä, Maija, Voiko oikeuslähteiden tulkinta olla objektiivista? Lakimies 7–8/2020, s. 903–924.

Aarnio, Aulis, *The Rational as Reasonable. A Treatise on Legal Justification.* Reidel Publishing 1987.

Aarnio, Aulis, *Laintulkinnan teoria.* WSOY 1987.

Aarnio, Aulis, *Tulkinnan taito: ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta.* WSOY 2006.

Alexy, Robert, *A Theory of Legal Argumentation.* Clarendon Press 1989.

Bengoetxea, Joxerramon, *The Legal Reasoning of European Court.* Clarendon Press 1993.

Bengtsson, Bertil, Om rättsvetenskapen som rättskälla. *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 2002, s. 14–32.

Dahlberg, Maija, Do You Know It When You see it – A Study on the Judicial Legitimacy of the European Court of Human Rights. *Itä-Suomen yliopisto* 2015.

Dahlberg, Maija – Paso, Mirjami, Kansallisen lainsäädännön, ihmisoikeussopimuksen ja unionin oikeuden tavoitteellinen tulkinta – mikä muuttuu? *Lakimies* 7–8/2020, s. 925–923.

HE 29/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Heinilä, Aleksi, Oikeus rakentaa – Tutkimus suunnittelutarveratkaisuja poikkeamispäätöksenteosta maankäyttö- ja rakennuslain järjestelmässä. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2017.

Huovila, Mika, Periaatteet ja perustelut. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2003.

Huovila, Mika, Esitöistä prosessioikeudellisena oikeuslähteenä, s. 103–125 teoksessa *Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia. Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta.* Edita Publishing Oy 2007.

- Husa, Jaakko, Tuomioistuinratkaisut oikeuslähteenä – oikeuslähdeoppi ja oikeusyhteisön kulttuurinen identiteetti. *Lakimies* 7–8/2020, s. 972–992.
- Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo, Kirjoitetaan juridiikkaa. Talentum 2008.
- Husa, Jaakko – van Hoecke, Mark (ed.), *Objectivity in Law and Legal Reasoning*. Hart Publishing 2013.
- Ingadóttir, Thordis, The relationship between international and national law: Re-visiting concepts of dualism and monism. Helsingin yliopisto 2022.
- Karhu, Juha, Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. *Lakimies* 2003, s. 789–807.
- Karhu, Juha, Tilannekohtainen oikeudellinen harkinta ja oikeuslähdeoppi, s. 25–38 teoksessa *Oikeus – kulttuuria ja teoriaa*. Juhlakirja Hannu Tolonen 2005.
- Karhu, Juha, Oikeudellinen kokemus oikeuslähteenä. *Lakimies* 7–8/2019, s. 1068–1075.
- Karhu, Juha, Kohti 2000-luvun oikeuslähdeoppia. *Lakimies* 7–8/2020, s. 1017–1034.
- Kemppinen, Heikki, Rangaistuksen määräämisen perusteleminen. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2021.
- Kokko, Kai – Suvantola, Leila, Luonnon monimuotoisuus, tuomioistuimet ja legitimoiva kommunikaatio, s. 183–215 teoksessa Tapio Määttä ja Pertti Rannikko (toim.) *Luonnonvarojen hallinnan legitimitetti*. Vastapaino 2010.
- Koopmans, Thijmen, *Methods of Interpretation*, s. 75–83 teoksessa: Wiklund, Ola (ed.) *Judicial Discretion in European Perspective*. Kluwer Law International 2003.
- Kulla, Heikki, Suppea tulkinta korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännössä. *Lakimies* 2015, s. 151–169.
- Kumpula, Anne – Määttä, Tapio – Similä, Jukka – Suvantola, Leila, *Näkökulmia monitieteiseen ympäristöoikeuteen*. Turun yliopisto 2014.

- Kuusiniemi, Kari, Ylimpien tuomioistuimien asema ja prejudikaatit oikeusyhteisössä. *Lakimies* 7–8/2021, s. 1366–1374.
- Launiala, Mika, Korkeimman oikeuden annakkopäätösjärjestelmä. *Alma Talent* 2020.
- Levi, Edward H., *An Introduction to Legal Reasoning*. University of Chicago Press 1948.
- Linna, Tuula, Korkeimman oikeuden perustelut oikeuskäytännön ohjauskeinona – toteutuuko prejudikaattifunktio. *Lakimies* 1993, s. 137–160.
- Lindroos-Hovinheimo, Susanna, Miten lakia tulkitaan? – Erään oikeusteoreettisen kysymyksen suomalaista historiaa. *Lakimies* 2011, s. 278–298.
- MacCormick, Neil D. – Summers, Robert (eds.), *Interpreting Statutes: a Comparative Study*. Ashgate 1991.
- MacCormick, Neil D. – Summers, Robert (eds.), *Interpreting Precedents: a Comparative Study*. Ashgate 1997.
- Martikainen, Petri, Periaatekeskeistä perustelemisoppia. *Defensor Legis* 2004, 298–303.
- Mähönen, Jukka, Taloustiede lain tulkinnassa. *Lakimies* 2004, s. 49–64.
- Määttä, Tapio, Soft law kansallisen oikeuden oikeuslähteenä – Tutkimus oikeudellisen ratkaisun normipremissin muodostamisen perusteista ympäristöoikeudessa. *Oikeustiede Jurisprudentia XXXVIII* 2005, s. 336–460.
- Määttä, Tapio, Havaintoja KHO:n sosiaali- ja terveydenhuoltoasioita koskevien vuosikirjapäätösten perusteluista, s. 391–411 teoksessa *Juhlakirja Pentti Arajärvi. Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja* 2008.
- Määttä, Tapio, Lainsäätäjän kunnioittamisasenne, tavoitteellinen laintulkinta ja lakien tavoitesäännökset vallitsevassa tuomariniideologiassa, s. 207–226 teoksessa *Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta – Jyrki Talan juhlakirja. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja A, Juhlajulkaisut 23*, 2011.

- Määttä, Tapio, Lakien väliset suhteet oikeudellisen ratkaisun teorian haasteena: ristiriita-ajattelusta yhteensovittamismalliin. *Lakimies* 2013, s. 171–191.
- Neuvonen, Riku, Tapaoikeus oikeuslähdeopissa. *Lakimies* 2006, s. 405–432
- Niemi, Matti Ilmari, Oikeuslähde verkkona – käytännöllinen näkökulma, s. 219–240 teoksessa *Oikeusteorian poluilla – Juhlakirja professori Rauno Halttunen*. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja, Sarja C 42, 2006.
- Nuotio, Kimmo, Oikeuslähde ja yleiset opit. *Lakimies* 2004, s. 1267–1291.
- Paso, Mirjami, Viimeisellä tuomiolla – Suomen korkeimman oikeuden ja Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ennakkopäätösten retoriikka. *Lakimiesliiton kustannus* 2009.
- Paunio, Elina, *Beyond Words: The European Court of Justice and Legal Certainty in Multilingual EU Law*. Helsingin yliopisto 2011.
- Peczenik, Alexander, *On Law and Reason*. Kluwer Academic Publishers 1989.
- Ramberg, Christina, *Prejudikat som rättskälla i förmögenhetsrätten*. Wolters Kluwer 2017.
- Sajama, Seppo, *Prejudikaatit oikeuden kehityksessä*. Edita Publishing Oy 2013. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/10521.pdf>
- Schauer, Frederick F., *Thinking Like a Lawyer: a New Introduction to Legal Reasoning*. Harvard University Press 2009.
- Siltala, Raimo, *Prejudikaateista ja tuomarin prejudikaatti-ideologiasta*. *Lakimies* 1999, s. 674–691.
- Siltala, Raimo, *Oikeudellinen tulkintateoria*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Soininen, Niko, *Vesioikeudellisesta perustelemisselvollisuudesta*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2016.
- Tarkka, Anna-Stiina, *Selvityselvollisuus ja todistustaakka – vertailevia näkökohtia hallinto- ja siviiliprosesseista*. *Lakimies* 3–4/2015, s. 508–532.

- Tarkka, Anna-Stiina, Näyttökynnys hallintoprosessissa. Lakimies 5/2018, s. 516–540.
- Timonen, Pekka, Johdatus lainopin metodiin ja lainopilliseen kirjoittamiseen. Helsingin yliopisto 1998.
- Tolonen, Hannu, Oikeuslähdeoppi. WSOY Lakitieto 2003.
- Toulmin, Stephen – Rieke, Richard – Janik, Allan, An Introduction to Reasoning. Macmillan Publishing 1984.
- Tuori, Kaarlo, Kriittinen oikeuspositivismi. WSOY 2000.
- Tuori, Kaarlo, Oikeudenalajaotus – strategista valtapeliä ja normatiivista argumentaatiota. Lakimies 7–8/2004, s. 1196–1224.
- Tuori, Kaarlo, Oikeuden ratio ja voluntas. WSOYpro 2007.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Pro & contra. Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä. Talentum 2003.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perusteleminen. Talentum 2010.
- Virolainen, Jyrki, Oikeuskirjallisuus oikeuslähteenä ja tuomion perusteluissa. Lakimies 2012, 3–32.
- Vuorela, Miikka – Määttä, Tapio – Soininen, Niko, ”Lain tarkoitus ja systematiikka huomioon ottaen on selvää” – julkilausutut systeemiperustelut korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden perusteluissa. Lakimies 7–8/2020, s. 1146–1171.

OIKEUSTAPAUKSET

Korkein hallinto-oikeus

- KHO 2005:77
KHO 2006:64
KHO 2008:66
KHO 2009:74
KHO 2009:81

LÄHTEET

KHO 2013:121
KHO 2013:185
KHO 2014:1
KHO 2014:174
KHO 2016:161
KHO 2017:151
KHO 2017:186
KHO 2018:85
KHO 2018:117
KHO 2021:1
KHO 2021:140

Korkein oikeus

KKO 2002:47
KKO 2007:26
KKO 2010:37
KKO 2014:7
KKO 2014:13
KKO 2014:16
KKO 2016:17
KKO 2016:62
KKO 2018:15
KKO 2018:60
KKO 2018:71
KKO 2018:74
KKO 2018:89
KKO 2020:68
KKO 2022:1

Euroopan unionin tuomioistuin

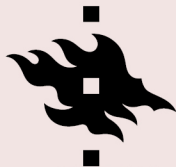
Francovich-ratkaisu (C-6 & 9/90)

LYHENTEET

HE	hallituksen esitys
HL	hallintolaki 434/2003
HLL	hallintolainkäyttölaki 586/1996
HOL	laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 808/2019
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
OK	oikeudenkäymiskaari 4/1734
PKL	pakkokeinolaki 806/2011
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
SEUT	Sopimus Euroopan unionin toiminnasta
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
vp	valtiopäivät
ään.	äänestys

KUVIOT

Kuvio 1. Oikeustieteen suhde muihin oikeudellisiin toimijoihin, s. 10

HELSINGIN YLIOPISTO
OIKEUSTIETEELLINEN TIEDEKUNTA

Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan on tiivis yleisesitys oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa käytettävistä oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-opeista. Teoksessa kuvataan käytännönläheisesti näiden oppien merkitystä sekä lainsoveltajien (tuomareiden ja hallintoviranomaisten) että oikeustieteen tutkijoiden oikeudellisessa päättelyssä. Kirja on paitsi kuvaus niin sanotusta vallitsevasta tuomariniideologiasta myös puheenvuoro siitä, millaisen ajatteluprosessin kautta viranomaisten ja tuomioistuinten tulisi tehdä oikeudellisia ratkaisuja ja miten niiden tulisi ratkaisunsa perustella.

OTT **Tapio Määttä** on Itä-Suomen yliopiston akateeminen rehtori ja ympäristöoikeuden professori.

OTT **Mirjami Paso** on Helsingin hovioikeuden hovioikeuden-neuvos, Itä-Suomen yliopiston Professor of Practice ja Lapin yliopiston yleisen oikeustieteen dosentti.

Oikeuden perusteet -kirjasarja on tarkoitettu kaikille, joita oikeus ja oikeudelliset kysymykset kiinnostavat.

9

789515169730

ISBN 978-951-51-6973-0

ISSN 2670-1219

Unigrafia 2022